

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยกระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเพื่อ (1) เพื่อศึกษาศักยภาพ ข้อจำกัด และเงื่อนไขต่างๆในการดำเนินงานของ อบต. ต่อการส่งเสริมอาชีพเกษตร (2) เพื่อพัฒนากระบวนการในการดำเนินงานของ อบต. ต่อการส่งเสริมอาชีพเกษตร

ในการศึกษารั้งนี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เป็นความร่วมมือที่เกิดขึ้น โดยทีมวิจัยหลักที่มาจากส่วนขององค์กรพัฒนาเอกชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับตำบล และทีมวิจัยพื้นที่ซึ่งมาจากส่วนของสมาชิก อบต. และผู้นำเกษตรกร โดยร่วมกันทำงานตั้งแต่ การตั้งคำถามการวิจัย การวางแผนงานวิจัย การปฏิบัติการวิจัย และการสรุปผลการวิจัย กระบวนการทั้งหมดได้เน้นการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และนำไปสู่กระบวนการสรุปบทเรียนแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) ในทุกระดับการปฏิบัติการวิจัย ซึ่งมีกิจกรรมที่หลากหลายและต่อเนื่อง ซึ่งได้สรุปผลการศึกษาออกเป็น 4 ตอน กล่าวคือ

ตอนที่ 1 พื้นที่เป้าหมายและบริบทของชุมชน

ตอนที่ 2 ศักยภาพจุดอ่อน โอกาสข้อจำกัดและเงื่อนไขในการส่งเสริมอาชีพเกษตรของอบต.

ตอนที่ 3 กระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมอาชีพเกษตรของ อบต.

ตอนที่ 4 ผลกระทบในเชิงพัฒนา

ผลการวิจัยทั้งหมดนำเสนอเป็นตอน ๆ ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 พื้นที่เป้าหมายและบริบทของชุมชน

ในตอนนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชนและพื้นที่เป้าหมาย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการประเมินสถานการณ์ชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบันอย่างมีพัฒนาการเพื่อประกอบการพิจารณาในแง่กลุ่มคนในชุมชน ระบบการบริหารจัดการ ศักยภาพชุมชนด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีบทบาทสำคัญกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของคนทั้งชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้สามารถวางแผนและดำเนินการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยได้ทำการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

1. สภาพพื้นที่ ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติความเป็นมาของชุมชน ที่ตั้งและอาณาเขต (พร้อมแผนที่ตำบล) และลักษณะทางภูมิศาสตร์

2. สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับประชากร การตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือน เส้นทางการคมนาคม การศึกษาการบริการสาธารณสุข วัฒนธรรมประเพณี ศาสนาและความเชื่อ การปกครองส่วนท้องถิ่นและภาวะผู้นำ และความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน
 3. ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและระบบกรรมสิทธิ์ ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ การจัดการดิน น้ำและป่าไม้
 4. สภาพทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยข้อมูลเกี่ยวกับ การประกอบอาชีพ การลงทุน การจัดการปัจจัยการผลิตและผลผลิต การขนส่งและการตลาด การใช้แรงงาน และการสนับสนุนของหน่วยงานภายนอก
 5. สรุปสภาพปัญหาของชุมชน ประกอบด้วยข้อมูล สรุปปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และปัญหาอื่น ๆ
- จากข้อมูลที่ได้ศึกษารวบรวมทั้งหมดผู้วิจัยจะได้นำเสนอโดยแยกตามประเด็นดังที่กล่าวมาแล้ว ดังต่อไปนี้

1.1 สภาพพื้นที่ตำบลสันทราย

ประวัติศาสตร์ชุมชน

ตำบลสันทรายในอดีตเป็นที่ราบลุ่ม ริมฝั่งแม่น้ำปิงเหมือนปัจจุบัน มีชาวบ้าน รุ่นแรกที่เข้ามาอยู่ประมาณ 8 ครอบครัว ๆ ละ 2-3 คน ได้จับจองที่ดินเป็นของตนเองและปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่การเกษตร อาชีพส่วนใหญ่ คือปลูกพืชเช่น ข้าวพริก มะเขือ แตงกวา ปลูกหอม ปลูกกระเทียม เพื่อเอากินภายในครอบครัว ต่อมาได้มีผู้คนต่างถิ่นอพยพเข้ามาอยู่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อาชีพการปลูกพืช เช่น พริก มะเขือ แตงกวา หอม กระเทียม เริ่มมีการปลูกมากขึ้นและเริ่มนำออกมาขายเป็นการค้า ต่อมาได้มีพ่อค้าต่างถิ่นเข้ามาซื้อมากขึ้น เมื่อประชาชนในหมู่บ้านเพิ่มจำนวนมากขึ้น ได้มีการขยายอาณาเขตที่กว้างขวางออกไป การตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจายทั่วไป ต่อมาได้มีการแบ่งอาณาเขตกันออกเป็นหลายหมู่บ้านจนกระทั่งกรมการปกครองได้ประกาศให้จัดตั้งเป็นตำบลสันทราย และชาวบ้านแต่ละหมู่บ้านได้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้านคนแรกของแต่ละหมู่บ้านขึ้นทำการปกครอง โดยลักษณะการเลือกนั้นมาจากความพอใจของทุกคนที่อาศัยอยู่ ถ้าวางมติดกันได้แล้วว่าพอใจใครก็จะตั้งบุคคลนั้นขึ้นเป็นผู้ใหญ่บ้านทันที

ที่ตั้งและอาณาเขต

ตำบลสันทราย ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของที่ว่าการอำเภอสารภี และห่างจากที่ว่าการอำเภอสารภี ประมาณ 13 กิโลเมตร มีอาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลขัวมุง อ.สารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้ลำเหมืองเพ็ญเป็นแนวเขต

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลประดู่ป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีลำเหมืองชาวยอง แบ่งเขต และตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีแม่น้ำปิง เป็นแนวแบ่งเขต

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลท่ากว้างอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีถนนกรมโยธาธิการกั้นเขต

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลหางดง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลหนองตอง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีแม่น้ำปิง เป็นแนวแบ่งเขต

ลักษณะภูมิศาสตร์

ตำบลสันทรายเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำปิง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ 280 - 300 เมตร ลักษณะพื้นที่ลาดเอียงไปทางทิศใต้ตามแนวการไหลผ่านของแม่น้ำปิง ไม่มีป่าไม้และภูเขา สภาพโดยทั่วไปเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะสำหรับการทำเกษตรกรรม เช่น การทำสวนลำไย ปลูกพริก หอม กระเทียม และพืชผัก ตำบลสันทรายมีเนื้อที่ประมาณ 15.22 ตารางกิโลเมตร

1.2 สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม

ประชากรและขอบเขตการปกครอง

ประชากรตำบลสันทรายมีจำนวนครัวเรือนรวมทั้งสิ้น 1,601 ครัวเรือน และมีประชากรรวมทั้งสิ้น 5,554 คน แบ่งเป็นชาย 2,701 คน เป็นหญิง 2,853 คน มีความหนาแน่น เฉลี่ย 365 คน/ตารางกิโลเมตร จำนวนหมู่บ้านในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล รวมทั้งหมู่บ้าน 11 หมู่บ้าน ได้แก่

ตารางที่ 1. ตารางแสดงจำนวนประชากรในตำบลสันทราย

หมู่ที่	บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากร (คน)
1	บ้านสันทรายท่าช้าง	145	534
2	บ้านป่าลา	214	727
3	บ้านท่าสองแคว	98	322
4	บ้านต้นผึ้ง-ศรีดอนไชย	307	1,076
5	บ้านท่ามะขาม	132	438
6	บ้านหนองแบน	78	260
7	บ้านปิงหลวง	129	455
8	บ้านปิงน้อย	175	664
9	บ้านปากคลอง	107	344
10	บ้านสันทรายมหาวงค์	105	374
11	บ้านลือทุ่งหม่น	111	360
	รวมทั้งสิ้น	1,601	5,554

ที่มา : สำนักปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. 2542

การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของประชากรมี 2 ลักษณะคือ ชุมชนดั้งเดิมและชุมชนที่เติบโตในภายหลัง ลักษณะชุมชนดั้งเดิม ที่นิยมตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มกันตามถนนที่เลียบบแม่น้ำปิง เพราะจะต้องอาศัยน้ำจากแม่น้ำปิงในการทำการเกษตรและการขุดบ่อน้ำตื้นสำหรับการบริโภคอุปโภค ซึ่งมีลักษณะโครงสร้างของชุมชนเหมือนชุมชน โดยทั่วไป กล่าวคือ มีวัด โรงเรียน การบริการสาธารณสุข ส่วนชุมชนที่เติบโตในภายหลังจะเกิดขึ้นจากถนนที่ตัดผ่านทุ่งนาเพื่อเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านและในระหว่างถนนที่ผ่าหมู่บ้านนี้เองก็ได้มีการตั้งถิ่นฐานเพิ่มขึ้นมาอีก โดยอาศัยทุ่งนาของตัวเองที่ติดถนนในการตั้งถิ่นฐานเป็นหลัก เป็นชุมชนที่เป็นระเบียบมากกว่าชุมชนเดิม มีบริการสาธารณสุขอุปโภคเหมือน ๆ กับชุมชนดั้งเดิม

เส้นทางคมนาคม

ตำบลสันทราย มีเส้นทางคมนาคมทางบกที่สำคัญที่สามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ต่าง ๆ ที่สำคัญหลายสาย ดังพิจารณาจากระดับความสำคัญของเส้นทางคมนาคม ดังนี้

1. ถนนสายหลักของตำบลซึ่งผ่านตามแนวเหนือ-ใต้ของตำบลโดยถนนจะผ่ากลางของตำบลระหว่างซีกตะวันออกและซีกตะวันตก ถนนสายนี้จะผ่านหมู่ที่ 4 , 2 , 10 , 1 , 5 , 8 , 11 ด้านทิศเหนือเชื่อมต่อตำบลขามเฒ่า และไปสู่อำเภอสาร์ภักดิ์ และอำเภอหางดง ส่วนด้านทิศใต้จะแยกเป็น 2 สาย สายหนึ่งเชื่อมต่อไปยังอำเภอเมืองลำพูนและอีกสายหนึ่งจะเชื่อมต่อไปยังอำเภอสันป่าตอง เป็นถนนสายหลักในการเดินทาง ติดต่อสื่อสาร ค้าขาย และขนส่งผลผลิตของตำบล เป็นถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่

2. ถนนที่ขนานกับแม่น้ำปิง จะผ่านชุมชนด้านตะวันตก โดยเริ่มจากแยกไปสันป่าตอง บริเวณบ้านร่องปูหม่น หมู่ที่ 11 เลียบแม่น้ำปิงขึ้นไปทางทิศเหนือ จนถึงหมู่ 3 บ้านสองแคว และเลียบแม่น้ำปิงไปจนถึง ตำบลท่าวังตาล เป็นถนนสายสำคัญขนส่งผลผลิตเกษตรของ 3 หมู่บ้าน และการอนุรักษ์ทรัพยากรลำน้ำปิง เป็นถนนลาดยางมะตอย

3. ถนนสายรองเป็นถนนที่ตัดผ่านถนนสายหลักจากบริเวณหมู่ที่ 8 ไปหมู่ที่ 7 และ 6 ผ่าต่อไปยังตำบลขามเฒ่าและตำบลท่ากว้าง อำเภอสาร์ภักดิ์ จังหวัดเชียงใหม่ และเป็นถนนลาดยางมะตอยและคอนกรีตเสริมไม้ไผ่

4. ถนนสายรองเป็นถนนที่ตัดผ่านถนนสายหลักจากบริเวณหมู่ที่ 4 ไปหมู่ที่ 9 แล้วมาเชื่อมต่อถนนสายหลักทางด้านทิศใต้บริเวณหมู่ที่ 10 และอีกเส้นหนึ่งตัดจากถนนสายหลักบริเวณหมู่ที่ 4 ไปทางทิศตะวันตก ผ่านหมู่ที่ 3 ไปเชื่อม ถนนเลียบแม่น้ำปิง

การศึกษา

อดีตการศึกษาของตำบลสันทรายอยู่ที่วัด ผู้ที่สนใจเรียนจะต้องไปศึกษาเล่าเรียนที่วัดซึ่งตั้งอยู่ในชุมชน ในสมัยนั้นใช้ศาลาวัดเป็นที่เรียนหนังสือไม่มีครูจากทางราชการมาสอน แต่มีครูผู้สอนคือ พระสงฆ์ในวัด จนทำให้เกิดประเพณีชุมชน ในสมัยนั้นคือ ถ้าใครจะเรียนหนังสือต้องไปเรียนที่วัด แต่เป็นการเรียนแบบผสมคือ มีทั้งการเรียนหนังสือภาษาไทย เรียนตัวเมืองและเรียนธรรมควบคู่กัน ไปปัจจุบันวัดในตำบลสันทรายมีทั้งหมด 8 แห่ง การเรียนที่วัดมีเรื่อยมาจนกระทั่งทางราชการได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ.2475 จึงทำให้ชาวบ้านได้รับการศึกษาตามระบบการศึกษาแบบใหม่แต่ก็ยังคงอาศัยสถานที่วัดเป็นโรงเรียนอยู่

ปัจจุบันตำบลสันทรายมีโรงเรียนระดับประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (ส.ป.ช.) อยู่ 4 โรงเรียน คือ

1. โรงเรียนวัดหนองแบน ตั้งอยู่หมู่ 6 บ้านหนองแบนเปิดสอนระดับอนุบาล 1, 2 และระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 รับนักเรียนในพื้นที่หมู่ 6 หมู่ 7 และหมู่ 8 ปัจจุบันมีครู 5 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 2 คน นักการภารโรง 1 คน มีนักเรียนรวมทั้งหมด 47 คน เป็นชาย 17 คน และเป็นหญิง 30 คน

2. โรงเรียนบ้านสันทราย ตั้งอยู่หมู่ 10 บ้านสันทรายมหาวงศ์ เปิดสอนระดับอนุบาล 1, 2 และระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 รับนักเรียนในพื้นที่หมู่ 1 หมู่ 10 หมู่ 8 และหมู่ 9 ปัจจุบัน มีครู 9 คน เป็นชาย 6 คน หญิง 3 คน มีนักรการภารโรง 1 คน

3. โรงเรียนบ้านร่องปทุม่น ตั้งอยู่ หมู่ 11 บ้านร่องปทุม่น เปิดสอนระดับอนุบาล 1, 2 และระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 รับนักเรียนในพื้นที่หมู่ 11 และหมู่ 5 ปัจจุบันมีครู 7 คนเป็นชาย 4 คน หญิง 3 คน มีนักเรียนรวมทั้งหมด 68 คน เป็นชาย 37 คน และเป็นหญิง 31 คน

4. โรงเรียนศรีดอนไชย ตั้งอยู่หมู่ 4 บ้านต้นผึ้ง - ศรีดอนไชย ซึ่งเป็นโรงเรียนขยายโอกาสของชุมชน เปิดสอนในระดับอนุบาล 1,2 ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 และมัธยมศึกษาตอนต้นปีที่ 1-3 มีครู 17 คน เป็นชาย 4 คน หญิง 13 คน มีนักรการภารโรง 1 คน รับนักเรียนในพื้นที่หมู่ 4 หมู่ 3 หมู่ 2 หมู่ 9 และหมู่ 8 ตำบลขามวง มีนักเรียนรวมทั้งหมด 196 คน เป็นชาย 109 คน และเป็นหญิง 87 คน

นอกจากการจัดการศึกษาในระดับอนุบาล 1,2 ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาแล้วในตำบลสันทรายยังมีการจัดการศึกษาเด็กก่อนเกณฑ์ ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาชุมชนคือศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ซึ่งให้การศึกษแก่เด็กเล็กก่อนเกณฑ์อายุตั้งแต่ 1 ขวบจนถึง 5 ขวบ ซึ่งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนี้จะได้รับการสนับสนุนงบประมาณดำเนินการค่าตอบแทนจากกรมพัฒนาชุมชนและผู้ปกครองเด็กจะจ่ายเป็นค่าอาหารเลี้ยงดู ในอัตราดังนี้คือ

เด็กอายุ 1-2 ปี ค่าเลี้ยงดู 300 บาท / เดือน

เด็กอายุ 2-3 ปี ค่าเลี้ยงดู 250 บาท / เดือน

เด็กอายุ 5 ปี ค่าเลี้ยงดู 200 บาท / เดือน

นอกจากนี้จะเป็นเงินเดือนของผู้ดูแลเด็ก คนละ 3,000 บาท / เดือน ปัจจุบันตำบลสันทรายมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กจำนวน 4 แห่ง คือ

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านป่าสา ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้านป่าสา มีผู้ดูแลเด็กจำนวน 2 คน เป็นหญิง มีเด็กเล็กจำนวน 34 คน เป็นชาย 19 คน และหญิง 15 คน

2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านหนองแบน ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านหนองแบน ตั้งเมื่อ วันที่ 6 กันยายน พ.ศ. 2536 มีผู้ดูแลเด็กจำนวน 2 คน เป็นหญิง มีเด็กเล็ก จำนวน 36 คน เป็นชาย 19 คน และหญิง 17 คน

3. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต้นผึ้ง - ศรีดอนไชย ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านต้นผึ้ง - ศรีดอนไชย ตั้งเมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2532 มีผู้ดูแลเด็กจำนวน 52 คน เป็นหญิง มีเด็กเล็กจำนวน 29 คน เป็นชาย 16 คน และหญิง 13 คน

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนี้ตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ต้องการช่วยเหลือผู้ปกครองและเด็กวัยก่อนเรียน ให้ได้รับการฝึกอบรม เพราะคนในตำบลสันทรายเองส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกรและรับจ้างไม่มีเวลาเลี้ยงดูลูกเท่าที่ควร

การบริการทางด้านสาธารณสุข

อดีตตำบลสันทรายมีระบบสาธารณสุขของตนเองมีภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นหมอพื้นบ้านสามารถวิเคราะห์อาการของโรคและวิธีการรักษาได้โดยวิธีแบบแผนโบราณจากสมุนไพรต่าง ๆ รู้จักเรียนรู้สรีระร่างกายมนุษย์ วิธีการนวดแผนโบราณ ตามความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้ที่ถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานานนอกจากนั้นในชุมชนสันทรายยังมีความเชื่อและยอมรับการรักษาสุขภาพด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ โดยเฉพาะการรักษาด้วยเวทย์มนต์คาถา เวลาได้รับบาดเจ็บเกี่ยวกับกระดูกข้อมือ ข้อเท้าเคล็ดขัดยอก ก็จะมีหมอเป่าทำการรักษา ต่อมาเมื่อประเทศได้มีแผนพัฒนาเกิดขึ้นรัฐได้เข้ามาจัดการกับการจัดระบบสาธารณสุขของชุมชน โดยได้มีการจัดตั้งสาธารณสุขตำบลสันทรายขึ้นใน พ.ศ.2508 ตั้งอยู่หมู่ที่ 2 บ้าน ป่า สด ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

ปัจจุบันชาวบ้านในตำบลสันทรายเมื่อเวลามีปัญหาด้านสุขภาพอนามัย จะได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานีอนามัยประจำตำบลสันทรายและจากสถิติเมื่อปี พ.ศ.2542 พบว่ามีชาวบ้านในตำบลสันทรายที่เข้ามารักษาในสถานีอนามัยสันทราย ประมาณร้อยละ 60-70% จากประชากรทั้งหมดในตำบลสันทราย นอกจากนั้นตำบลสันทรายยังมีอาสาสมัครสาธารณสุข (อ.ส.ม.) จำนวน 82 คน กระจายอยู่ครบทั้ง 11 หมู่บ้านที่คอยให้คำแนะนำช่วยเหลือในด้านการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานอีกด้วย นอกจากนี้ตำบลสันทรายริเริ่มมีโครงการแก้ไขปัญหาดุคส์ โดยมีการจัดตั้งเครือข่ายเอดส์ระดับตำบล

วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาและความเชื่อ

ชาวบ้านตำบลสันทรายร้อยละ 97 นับถือศาสนาพุทธ ประมาณ 3% คือชาวบ้านหมู่ 7 นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเชื่อว่าพระเจ้ามีจริงและนับถือพระเจ้าคือพระอัลเลาะห์ ชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธนั้นในขณะเดียวกันก็ยังมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ คือความเชื่อในเรื่องผีเป็นความเชื่อของอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งสามารถให้คุณและให้โทษ ให้การคุ้มครองรักษาและป้องกันอันตรายในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเกษตร จึงมีพิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกต่อความกตัญญูรู้คุณสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ และชุมชนยังมีความเชื่อที่เกิดจากการนับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งได้เรียนรู้และรับการอบรมจากพระสงฆ์ และผู้อาวุโส ซึ่งทำหน้าที่ให้การ อบรมสั่งสอนและถ่ายทอดกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งปัจจุบันมีประเพณีที่ชาวบ้านร่วมกันทำคือ

1. เดือนมกราคม วันทำบุญข้าวใหม่
2. เดือนเมษายน ประเพณีสงกรานต์
3. เดือนกรกฎาคม วันเข้าพรรษา
4. เดือนสิงหาคม ประเพณีตานก๋วยสลาก
5. เดือนตุลาคม วันออกพรรษา

6. เดือนพฤศจิกายน ประเพณีีเป็ง

การนับถือผีของชาวตำบลสันทรายเป็นประเพณีที่ผูกพันอยู่กับวิถีชีวิตและความเชื่อถือมาช้านานแม้ในปัจจุบันชาวบ้านตำบลสันทรายก็ยังมีการนับถือผีควบคู่ไปกับการเชื่อ ศรัทธาในพุทธศาสนาอยู่ ผีที่ชาวบ้านนับถือมีทั้งผีที่ให้คุณและโทษ ซึ่งมีผีตามความเชื่อดังนี้คือ

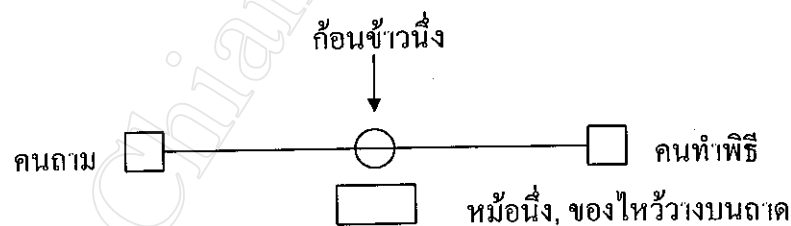
ผีปู่ย่า หรือผีบรรพบุรุษ หมายถึงผีประจำตระกูล กล่าวคือ ถ้าปู่ย่า ตายเขล่งลับไปแล้ว ลูกหลานจะสร้างหอไว้ทางเบื้องทิศหัวนอน หรือสถานที่ที่เห็นว่าสมควร ลูกหลานจะบวงสรวงอัญเชิญดวงวิญญาณของพ่อแม่ให้มาอยู่ในศาลเพื่อพิทักษ์รักษา ลูกหลานตลอดจนเครือญาติ ผีปู่ย่า จะอยู่กับลูกผู้หนึ่งตลอดไปโดยมากจะอยู่กับผู้หนึ่งคนหัวปีถ้าหากคนหัวปีตายไปก็จะอยู่กับลูกหญิงคนถัดไปในเครือญาติ ความเชื่อของการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นการรวมญาติและเป็นการแนะนำผู้ที่มาเป็นแขกให้รู้จักญาติพี่น้องของฝ่ายหญิง

การเลี้ยงผีตามประเพณีจะเลี้ยงปีละครั้ง ของเลี้ยงจะเป็นอะไรนั้นแล้วแต่ผีจะกินอะไร เวลาเลี้ยงผีนั้น แล้วแต่ว่าจะกำหนดกันเองในเครือญาติ การนับถือผีปู่ย่า ปัจจุบันนี้มีได้หมายถึงจะนับถือกันทุกคน หรือทุกครอบครัวที่นับถือศาสนาพุทธอย่างแท้จริง โดยไม่มีการถือผีเขาก็จะไม่นับถือ

ผีเจ้านาย ผีบ้านเมือง หมายถึง ความเชื่อที่ว่ามีเทพจะลงมาคุ้มครองปกป้องภัยพิบัติต่าง ๆ ให้แก่ชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านจะทำพิธีเช่นไหว้ เมื่อต้องการขอความช่วยเหลือ และความคุ้มครอง

ผีหม้อหนึ่ง หมายถึง ผีที่คอยให้คำปรึกษาเวลาเจ็บป่วย ส่วนใหญ่จะเกิดกับเด็กที่เจ็บป่วยแล้วกินยาไม่หาย เอาแต่ร้องไห้ไม่หยุด พ่อแม่จะพาเด็ก (ลูก) ไปปรึกษาผีหม้อหนึ่ง ซึ่งมีผู้หญิงที่มีอายุประมาณ 30 ปีขึ้นไปเป็นผู้ทำพิธี ค่าครูในการทำพิธีครั้งละ 2.50 บาท อุปกรณ์ทำพิธีจะมีหม้อหนึ่ง เส้นฝ้าย 1 เส้น ข้าวหนึ่ง 1 ก้อน ถาดของไหว้

ตั้งรูป

คนที่ถามจะจับปลายเส้นฝ้ายข้างหนึ่ง คนทำพิธีผีหม้อหนึ่งจะจับไว้ข้างหนึ่ง พอเริ่มทำพิธีคนถามซึ่งส่วนใหญ่เป็นแม่เด็กจะถามผีหม้อหนึ่งว่าลูกตัวเองเจ็บป่วยเพราะสาเหตุต่อไปนี้ใช่หรือไม่ ถ้าใช่ ข้าวหนึ่งจะแกว่งเป็นวงกลม จากการสอบถามชาวบ้านที่เคยทำพิธี ชาวบ้านบอกว่าข้าวหนึ่งจะแกว่งแรงมากเป็นเวลาพักหนึ่งถึงจะหยุดปัจจุบันผีหม้อหนึ่งยังมีคนทำอยู่ที่หมู่ 1 บ้านสันทรายท่าช้าง

ความเชื่อเรื่องผีทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อเช่นสังเวชและมักจะมีการฟ้อนประกอบดนตรี ปี่พาทย์ ซึ่งนอกจากจะมีลักษณะเป็นการเล่นพื้นบ้านที่ให้ความบันเทิงแล้วยังมีความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อ การฟ้อนที่ปรากฏในตำบลสันทรายได้แก่

ฟ้อนผีมด- ฟ้อนผีเม็ง คือการฟ้อนเพื่อเช่นสังเวชผิบรรพบุรุษหรือผีปู่ย่า อาจจะกระทำปีละครั้ง หรือบางทีไม่มีกำหนดแน่นอน เช่นครอบครัวใดมีเงินมากก็จัดกันเสียทีหนึ่ง หรือบางทีก็เป็นการฟ้อนแก้บน ผู้ร่วมพิธีฟ้อนมักจะเป็นผู้หญิงและเป็นคนในตระกูลเดียวกัน ผู้ฟ้อนจะเข้าไปในคามหยิบโสร่งมาผูกทับข้อมือของตนเองเอาผ้าคล้องคอและ โปกศิระยะไป โทนมผ้าที่ห้อยอยู่กลางคาม โทนมตัวไปมา เมื่อมีผีเข้าจะฟ้อนไปรอบ ๆ คาม ตามจังหวะดนตรีที่เร้าใจ เมื่อฟ้อนจนเหนื่อยแล้ว และร่างทรงออกก็จะผลัดผ้าโสร่ง ผ้าคล้องคอ และฟ้าโปกศิระยะเก็บไว้บนหิ้งตามเดิม

ฟ้อนผีเจ้านาย จะมีผู้ทำหน้าที่ในการเข้าทรงเป็นอาชีพรซึ่งเรียกกันว่า "ม้าขี่" หรือ "ที่นั่ง" กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นร่างทรงของบรรดาผีเจ้านายหรือผีประจำบ้านเมือง ซึ่งมีอยู่มากมายตามความเชื่อพื้นบ้าน การฟ้อนผีเจ้านายคล้ายกับพิธีกรรมฟ้อนผีมดผีเม็ง อยู่ข้างแต่มีรายละเอียดและขั้นตอนพิธีกรรมที่แตกต่างกันอยู่

ความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ทางสังคมในตำบลสันทรายเป็นชาวไทยอยู่ 10 หมู่บ้านมีหมู่ที่ 7 เป็นชาวมุสลิมอาศัยอยู่กว่าร้อยหลังคาเรือน เริ่มแรกนั้นมีชาวไทยมุสลิมอพยพมาอยู่แค่ 2-3 ครัวเรือนต่อมาได้แต่งงานกับชาวไทยในหมู่บ้านใกล้เคียงและชาวไทยบางส่วนก็หันมานับถือศาสนาอิสลามรวมถึงบางส่วนได้ชักชวนญาติพี่น้องชาวมุสลิมจากต่างถิ่น เข้ามาอยู่มากขึ้นทำให้ปัจจุบันหมู่ที่ 7 ตำบลสันทราย มีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่จำนวนมากและมีการสร้างมัสยิดประจำหมู่บ้านขึ้นเพื่อทำพิธีทางศาสนาอิสลาม

ความสัมพันธ์ทางสังคมในตำบลสันทรายเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่ภายใต้ความเป็นเครือญาติ ความเป็นเพื่อน เชื่อมโยงให้สังคมไทยและชาวมุสลิมในตำบลสันทรายเป็นสังคมที่มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดี

การดำเนินงานขององค์การบริหารส่วนตำบล

ก. บุคลากร พนักงานส่วนตำบลและลูกจ้าง จำนวน 5 คน

พนักงานส่วนตำบล จำนวน 3 คน

ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล	1 คน
หัวหน้าส่วนโยธา	1 คน
หัวหน้าส่วนการคลัง	1 คน

ลูกจ้างประจำ จำนวน 1 คน

ลูกจ้างชั่วคราว จำนวน 1 คน

ข. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 30 คน

ค. รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี 2543 จำนวน 1,652,246 บาท แยกเป็น

รายได้จากภาษีอากร	1,244,301.00	บาท
ค่าธรรมเนียม ค่าปรับ และใบอนุญาต	312,858.00	บาท
จากทรัพย์สิน	80,887.00	บาท
รายได้เบ็ดเตล็ด	14,200.00	บาท
ยังไม่รวมเงินอุดหนุนจากรัฐบาล คาดว่าประมาณ	1,350,000.00	บาท

1.3 ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดการและระบบกรรมสิทธิ์

เนื่องจากอดีตจนถึงปัจจุบันภูมิประเทศของตำบลสันทรายเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำปิง ไม่มีป่าไม้ และภูเขา สภาพทั่วไปเป็นดินร่วนปนทรายเหมาะสำหรับทำเกษตรกรรม ชาวบ้านส่วนใหญ่ปลูกพืช เช่น ทำนาปลูก มะเขือ ปลูกหอมปลูกกระเทียม ในอดีตนั้นสภาพแวดล้อม ธรรมชาติที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านก่อนข้างอุดมสมบูรณ์คือ กล่าวได้ว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว แต่ภายหลังจากการพัฒนาที่เป็นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจประกอบกับประชากรในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้สภาพแวดล้อมธรรมชาติถูกนำมาใช้มากขึ้น อาทิเช่นน้ำจากแม่น้ำปิงที่เคยมีเพียงพอต่อการใช้อุปโภคบริโภค และทำการเกษตรตลอดทั้งปี ปัจจุบันช่วงเดือนมีนาคม - มิถุนายน น้ำปิงจะแห้งทำให้บางพื้นที่ขาดแคลนน้ำใช้เพื่อการเกษตรและโดยเฉพาะในปัจจุบันพื้นที่การเกษตรเกือบทั้งหมดในตำบลสันทรายได้ทำการปลูกต้นไม้เกือบทั้งหมด ก่อให้เกิดปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยเฉพาะแม่น้ำปิงเพราะในช่วงของการดูแลบำรุงรักษาต้นลำไยเกษตรกรต้องใช้ยาและสารเคมีจำนวนมากที่พ่นและฉีดให้ต้นลำไยเมื่อมีฝนตกสารเคมีบางส่วนเหล่านี้ได้ถูกชะล้างลงสู่พื้นดินเกิดการสะสมในดินมากขึ้นและบางส่วนก็ถูกชะล้างลงสู่แม่น้ำปิงส่งผลให้เกิดสารพิษตกค้างในแม่น้ำปิงมากขึ้น ตลอดจนขวดหรือพลาสติกที่บรรจุสารเคมีเหล่านี้ ชาวบ้านบางคนก็มักจะนำไปทิ้งลงสู่แม่น้ำปิง ทำให้เป็นการเพิ่มสารพิษในแม่น้ำปิงมากขึ้นจนน่าเป็นห่วง

นอกจากนี้ภายใต้เศรษฐกิจที่มีการแข่งขันกันมากขึ้น จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นแรงผลักดันให้ชาวบ้านบางส่วนบุกรุกที่สาธารณะบริเวณลำเหมือง ซึ่งในอดีตมีความสวยงามและเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจแต่ปัจจุบันมีชาวบ้านเข้าไปตั้งร้านค้าและหาผลประโยชน์จากความงามของธรรมชาติและมีการทิ้งขยะลงสู่บริเวณลำเหมืองเป็นจำนวนมากทำให้ทัศนียภาพที่สวยงามของลำแม่น้ำปิง ต้องถูกบดบังด้วยขยะจนก่อให้เกิดปัญหาภูมิทัศน์แม่น้ำปิงขึ้นในปัจจุบัน

ปัจจุบันตำบลสันทราย ได้กำหนดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาขึ้นบริเวณริมแม่น้ำปิง หมู่ที่ 5 เป็นระยะทางทั้งสิ้น 1 กิโลเมตร แนวคิดนี้เกิดขึ้นภายใต้การนำของพ่อหลวงสรรเสริญ ศรีสุธรรม ซึ่งปัจจุบันเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านท่ามะขามและได้รับความร่วมมือจากปลัดอภิชาติ- เทพชาและสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลทุกท่านที่ให้การร่วมมือและสนับสนุนอย่างดียิ่ง โดยทุกฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าในอดีตตำบลสันทรายถือเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะสัตว์น้ำ อาทิเช่น กุ้ง หอย ปู ปลา มีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในนาข้าวและในแม่น้ำปิงแต่ปัจจุบันพบว่าหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงการเกษตรจากการปลูกข้าวเปลี่ยนมาเป็นปลูกลำไยเป็นพืชหลัก ชาวบ้านหันไปจับสัตว์น้ำในแม่น้ำปิงกันมากขึ้นไม่ว่าแม้แต่แม่แต้ในฤดูวางไข่ จะเห็นได้ว่าปริมาณสัตว์น้ำในปัจจุบันลดน้อยลงมากและไม่เพียงพอกับความต้องการของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ประกอบกับเมื่อวันที่ 26-27 กันยายน 2541 พ่อหลวงสรรเสริญ ศรีสุธรรม ได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนเข้าอบรมสัมมนาในหัวข้อเรื่อง "อาสาพิทักษ์อีกแม่น้ำปิงและสิ่งแวดล้อม" ณ โรงแรมเชียงใหม่ฮิลล์ จังหวัดเชียงใหม่จากการเข้าอบรมสัมมนาในครั้งนั้นเองพ่อหลวงสรรเสริญจึงได้เกิดแนวความคิดและเล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์แม่น้ำปิงซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดสายใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตชาวเชียงใหม่มาหลายชั่วคน ซึ่งปัจจุบันแม่น้ำปิงกำลังประสบกับปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของน้ำปิงที่เสื่อมลง และการลดลงของปริมาณน้ำ ซึ่งมีสาเหตุมาจาก หลายส่วน ดังนี้ คือ

ในแง่ของคุณภาพน้ำที่เสื่อมลง มีสาเหตุมาจาก

1. เกิดจากการปล่อยน้ำเสียจากชุมชนเมืองเชียงใหม่ ธุรกิจการท่องเที่ยวและการบริการ ร้านอาหารแถวริมแม่น้ำปิง โรงแรม และโรงงานอุตสาหกรรม โดยที่ไม่มีระบบบำบัดน้ำเสียที่ดีพอ
2. เกิดจากปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นของการบริโภคที่ไร้ขีดจำกัดของคนเชียงใหม่ ทำให้ขยะล้นหรือไหลลงสู่แม่น้ำปิงทำให้แม่น้ำเน่าเสีย
2. เกิดจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรจำนวนมากของเกษตรกรซึ่งส่งผลให้แม่น้ำเน่าเสียด้วย

ในแง่ของการลดลงของปริมาณน้ำ มีสาเหตุมาจาก

1. การทำลายต้นน้ำ การตัดไม้ทำลายป่า
 2. การบุกรุกริมตลิ่งแม่น้ำปิงของคนทำให้ช่วงทางการเก็บกักน้ำและการระบายน้ำมีน้อย
 3. การทำฝายกั้นน้ำ ส่งผลให้เกิดตะกอนดินทำให้แม่น้ำตื้นเขินและนำท่วมในฤดูน้ำหลาก
- ผลกระทบดังกล่าวทำให้ชนิดและปริมาณของสัตว์น้ำลดลงไปด้วย นั้นหมายถึงอาหารตามธรรมชาติของชาวบ้านลดลงตามไปด้วยเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้เองพ่อหลวงสรรเสริญจึงเสนอแนวคิดในการจัดแนวเขตในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาดังกล่าวเข้าสู่คณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล และผลสรุปออกมาว่า ที่ประชุมสภาองค์การ

บริหารส่วนตำบลสันทรายเห็นด้วยในเหตุผลที่ว่า การจัดตั้งแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาจะช่วยให้บริเวณนั้นเป็นแหล่งขยายพันธุ์ปลา และอนุบาลสัตว์น้ำขนาดเล็กชนิดอื่น ๆ และเลือกบริเวณสันฝายของหมู่ที่ 5 เพราะบริเวณสันเขื่อนจะมีน้ำตลอดปี เมื่อถึงฤดูน้ำหลากปลาจะไหลลงสู่เหมืองต่าง ๆ จำนวนมาก

ดังนั้นองค์การบริหารส่วนตำบลสันทรายได้จัดงบประมาณสนับสนุนให้เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ในครั้งแรกเป็นจำนวนเงิน 3,000 บาท และในวันที่ 31 ธันวาคม 2541 ได้มีการจัดพิธี "สืบชะตาแม่น้ำปิง" ขึ้นบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา โดยจัดให้มีการปล่อยปลาลงแม่น้ำปิงในครั้งแรกนี้ประมาณ 1,000 ตัว ซึ่งปลาที่ปล่อยมีหลายชนิดด้วยกัน รวมทั้งมีเต่าด้วย และเมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2542 ได้มีการจัดงานสืบชะตาแม่น้ำปิงขึ้นเป็นครั้งที่ 2 มีการปล่อยปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ เป็นจำนวนมากในงานมีชาวบ้านและข้าราชการผู้ใหญ่ที่ให้ความสำคัญเข้าร่วมงานเป็นจำนวนมาก การดำเนินการงานช่วงที่ผ่านมาได้รับความสำเร็จอย่างยิ่ง ชาวบ้านเองก็ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ตั้งแต่จัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา ยังไม่มีใครกล้าบุกรุกหรือทำผิดกฎเลยสักคนเพราะถ้าใครฝ่าฝืนหรือทำผิดเข้าไปจับปลาในเขตอนุรักษ์จะโดนปรับเป็นจำนวนเงิน 500 บาท / ครั้ง

เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลากลุ่มน้ำปิงของตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ถือเป็นเขตอนุรักษ์แห่งที่ 2 ที่จัดตั้งขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ โดยแห่งแรกที่จัดเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาขึ้น ได้แก่ลำเชียงดาวอำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีผู้ใหญ่วัยและกำนันของตำบลใกล้เคียงหลายตำบลมาทำการศึกษาดูงานบริเวณเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่

แหล่งน้ำและการจัดการน้ำเพื่อการเกษตร

ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ใช้น้ำเพื่อการเกษตรจาก 2 ระบบใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ ระบบคลองชลประทาน และระบบเหมืองฝาย ที่ผันน้ำจากแม่น้ำปิง ซึ่งไหลผ่านทางด้านทิศตะวันตก และ ระบบสูบน้ำจากบ่อน้ำตื้นและบ่อบาดาล โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

1. ระบบคลองชลประทานและเหมืองฝาย เป็นการผันน้ำจากแม่น้ำปิงสำหรับนำมาใช้เพื่อการเกษตรภายในตำบลสันทราย แบ่งเป็น 2 ระบบ ด้วยกัน คือ

1.1 ฝายชั้นพีนิจ (ฝายพญาคำ) เป็นฝายคอนกรีตขนาดใหญ่ ดำเนินการโดยโครงการชลประทานลำพูน แม่ปิงเก่า ตอนที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่ที่ ตำบลดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นระบบส่งน้ำผ่านคลองชลประทานขนาดใหญ่ ซึ่งมีพื้นที่รับน้ำ 2 อำเภอ คือ อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน มีพื้นที่รับน้ำทั้งหมด 13,800 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่การเกษตร 44,900 ไร่

ในส่วนของตำบลสันทราย ได้รับน้ำจากระบบคลองชลประทานสายดังกล่าว จำนวน 9 หมู่บ้าน จาก 11 หมู่บ้าน (ยกเว้น หมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 11)

น้ำที่ได้รับจากระบบนี้ จะนำมาใช้เพื่อการเกษตร ซึ่งจะเพียงพอในช่วงเดือนกรกฎาคม - เดือนกุมภาพันธ์ ของทุกปี ในช่วงเวลาที่เหลือจะใช้น้ำจากระบบอื่น ในช่วงเดือนที่ใช้น้ำนี้อาจเปลี่ยนแปลงในบางปีหรือบางช่วงฤดู ขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำในแม่น้ำปิงว่าจะมากน้อยเพียงใด การจัดการน้ำของระบบนี้อยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมชลประทาน

1.2 ฝ่ายท่ามะโก เป็นฝ่ายคอนกรีตขนาดกลาง ซึ่งเดิมเป็นฝายไม้ ตั้งอยู่ที่บ้านท่ามะขาม ตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ เป็นฝายที่ผันน้ำไปใช้เพื่อการเกษตรในพื้นที่การเกษตรของอำเภอหางดงและอำเภอสันป่าดงเป็นหลัก

ในส่วนของตำบลสันทราย ได้ขอใช้น้ำร่วม โดยจัดทำระบบรับน้ำเป็นระบบลำเหมืองดิน ซึ่งปรับปรุงจากลำเหมืองเดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว มีพื้นที่รับน้ำ 2 หมู่บ้าน คือหมู่ที่ 5 บ้านท่ามะขาม และหมู่ที่ 11 บ้านร่องปูหม่น และมีน้ำใช้เพื่อการเกษตรตลอดทั้งปี

การจัดการน้ำของระบบเหมืองฝายนี้ ใช้ระบบแก่เหมือง มีการเก็บค่าน้ำกันทุกปี โดยเก็บไร่ละ 50-200 บาท ขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่ายในการดูแลและปรับปรุงซ่อมแซมลำเหมือง และค่าตอบแทนให้แก่ฝายและผู้ช่วยแก่ฝาย ซึ่งปีหนึ่งแก่ฝายจะได้ค่าตอบแทน 2,000 บาท ผู้ช่วยแก่ฝายจะได้ค่าตอบแทน 1,000 บาท ส่วนเงินที่เหลือจะเป็นค่าปรับปรุงซ่อมแซมลำเหมือง วิธีการดูแลลำเหมืองส่วนใหญ่เป็นการพันสารเคมีกำจัดหญ้า ซึ่งกีดขวางทางเดินของน้ำ ซึ่งจะดำเนินการในช่วงเดือนมิถุนายนและเดือนกรกฎาคม ซึ่งเป็นช่วงต้นฤดูฝน

เดิมระบบเหมืองฝายนี้จัดการโดยแก่ฝาย คือ นาย ดวงดีบ ด้วงนา แต่ในปัจจุบันได้เปลี่ยนมาเป็น สมาชิก อบต. ของหมู่บ้าน โดยเริ่มตั้งแต่ ตุลาคม 2543 เป็นต้นมา ซึ่งยังไม่มีข้อตกลงและข้อสรุปที่แน่นอน แต่อยู่ในช่วงการศึกษาข้อมูลการจัดการน้ำในเหมืองฝายดังกล่าวของ อบต. ซึ่งได้แต่งตั้งคณะกรรมการ จำนวน 8 คน สำหรับการดูแลควบคุมการใช้น้ำในระบบเหมืองดังกล่าวนี้

2. ระบบสูบน้ำจากบ่อน้ำตื้นและบ่อบาดาล ซึ่งมีจำนวนทั้งหมด 1,110 แห่ง เป็นระบบการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรในระดับครอบครัว ซึ่งมีมากกว่า 50 % ของเกษตรกรทั้งหมดในตำบลสันทราย เป็นการสูบน้ำขึ้นมาใช้เพื่อการเกษตรในช่วงฤดูแล้งเป็นหลัก กล่าวคือในช่วงเดือน มีนาคม - เดือนมิถุนายน ซึ่งเป็นช่วงที่น้ำในระบบเหมืองฝายขาดแคลน หรือน้ำไปไม่ถึงไรสวนของเกษตรกร (ไรสวนอยู่ท้ายลำเหมืองหรือท้ายคลอง หรือ คนท้ายน้ำ)

เกษตรกรนิยมเจาะบ่อบาดาลไว้ในสวนลำไยและติดตั้งเครื่องสูบน้ำเพื่อให้ง่ายต่อการใช้น้ำสำหรับความลึกในการเจาะบ่อบาดาลอยู่ที่ระดับ 8 - 35 เมตร ขึ้นอยู่กับความห่างจากแหล่งน้ำ คือแม่น้ำปิง และคลองชลประทาน หมายถึงถ้าอยู่ใกล้แม่น้ำปิงระดับน้ำจะอยู่ตื้น ถ้าอยู่ไกลระดับน้ำจะอยู่ลึก

ในการลงทุนเจาะบ่อบาดาลเกษตรกรจะใช้เงินทุน ประมาณ 1,500 - 2,000 บาท ไม่รวมค่าปั๊มน้ำซึ่งต้องจ่ายเงินประมาณ 5,000 - 6,000 บาท

1.4 สภาพทางเศรษฐกิจ ตำบลสันทรายมีพื้นฐานอาชีพดังต่อไปนี้

1.4.1 อาชีพการเกษตร ประกอบด้วย

การปลูกพืชลำไย เกษตรกรในตำบลสันทรายกว่า 90 % มีการปลูกพืชลำไยเป็นอาชีพหลัก และมีพื้นที่ปลูกลำไยเฉลี่ย 2 - 5 ไร่ / ครอบครัว โดยพื้นที่ 1 ไร่ จะปลูกกันประมาณ 25 - 30 ต้น

พันธุ์ลำไยที่ปลูกกัน ประกอบด้วย 4 พันธุ์หลัก ๆ ด้วยกัน คือ

1. พันธุ์ฮีดอ เป็นพันธุ์ที่นิยมปลูกกันมากในปัจจุบัน เนื่องจากออกดอกผลก่อนพันธุ์อื่น ๆ ซึ่งทำให้ขายได้ราคาดีกว่า
2. พันธุ์เขียวเขียว และพันธุ์ชมพู เป็นพันธุ์ที่นิยมปลูกรองลงมา เนื่องจากออกดอกผลช้ากว่าพันธุ์ฮีดอ แต่เป็นพันธุ์ที่มีคุณภาพดีกว่า
3. พันธุ์ฮีแก้ว เป็นพันธุ์ลำไยที่ปลูกกันเพื่อบริโภคในครัวเรือน เนื่องจากมีรสชาติที่ดีกว่า ลำไยโดยทั่วไปจะให้ผลผลิตประมาณ 50 - 80 กิโลกรัม / 1 ต้น (อายุ 4 ปี ขึ้นไป) นั่นก็หมายความว่าลำไยที่มีอายุมากกว่า 4 ปี ในพื้นที่ 1 ไร่ จะให้ผลผลิตประมาณ 1,250 - 2,000 กิโลกรัม หรือมีรายได้จากการขายผลผลิตประมาณ 30,000 - 45,000 บาท / ไร่

ในแง่ของต้นทุนการผลิตลำไยต่อไร่ ประกอบด้วย

1. ค่าปุ๋ยเคมี สูตร 15-15-15 ซึ่งเกษตรกรต้องใส่ประมาณ 3 ครั้ง ๆ ละ 2 กระสอบ หมายความว่าเกษตรกรจะใส่ปุ๋ย ประมาณ 6 กระสอบ / ไร่ ปุ๋ยเคมี กระสอบละ 550 บาท แสดงว่า 1 ไร่ เกษตรกร จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซื้อปุ๋ย 3,300 บาท
 2. ค่าสารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช , สารเคลือบใบ , ฮอร์โมนเร่งการเจริญเติบโต ประมาณ 1,600 บาท
 3. ค่าจ้างแรงงานในการใส่ปุ๋ย, ตัดหญ้า, เก็บผลผลิต ประมาณ 2,000 บาท
 4. ค่าสารโปรแตสเทียมคลอเลด ประมาณ 1,000 บาท
- ดังนั้น เมื่อคิดต้นทุนการผลิตลำไย เกษตรกรจะมีค่าใช้จ่ายในการลงทุน ประมาณ 7,900 บาท

ในแง่ของการลงทุนเพื่อการผลิต เกษตรกรนำเงินลงทุนมาจาก 4 แหล่งด้วยกัน

1. เงินออมทรัพย์ของครอบครัวที่เกษตรกรมีอยู่ ประมาณ 20 %
2. เงินกู้จากสหกรณ์การเกษตร ทั้งในรูปแบบของเงินลงทุน และในรูปของปัจจัยการผลิตที่สหกรณ์จัดหาให้ ประมาณ 50 %
3. เงินกู้จาก ธกส. ประมาณ 15 %
4. เงินกู้จากกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชนที่เกษตรกรเป็นสมาชิกอยู่ ประมาณ 5 %

ในด้านการตลาดลำไย

ลำไยในจังหวัดลำพูนและจังหวัดเชียงใหม่ จะเริ่มให้ผลผลิต ตั้งแต่ช่วงปลายเดือนมิถุนายน จนถึงกลางเดือนกันยายน ในช่วงแรก ๆ ลำไยจะราคาสูงมากและจะลดลงเรื่อย ๆ จนถึงกลางเดือนสิงหาคม ราคาลำไยจึงจะคงที่

การคัดเกรดลำไย จะมี 5 เกรดด้วยกัน คือ เกรด 1 เป็นเกรดที่ดีที่สุด และ 2, 3, 4, 5 ตามลำดับ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่จะได้เกรดที่ระดับ เกรด 1 และ 2 ส่วนเกรด 3,4,5 จะไม่ค่อยมี

ในเรื่องของราคาซื้อ จะลดลง เกรดละ 5 บาท หมายความว่า ถ้า เกรด 1 ราคา 35 บาท เกรด 2 ก็จะมีราคา 30 บาท และลดลงไปเรื่อย ๆ

การขายลำไยของเกษตรกร มี 3 ลักษณะ คือ

1. เกษตรกร นำลำไยไปขายเองที่เสียได้ ซึ่งเป็นพ่อค้าส่งออกลำไย และจะมาตั้งจุดรับซื้อที่จังหวัดลำพูน โดยมีตะกร้าบรรจุลำไยบริการให้เกษตรกร เกษตรกรจะต้องมารับตะกร้าไปบรรจุลำไยตามเกรด แล้วนำมาส่งที่จุดรับซื้อ ลักษณะนี้เกษตรกรจะขายได้ราคาที่ไม่ได้ผ่านพ่อค้าคนกลาง ซึ่งปกติเขาจะคิดกำไร กิโลกรัมละประมาณ 1 – 2 บาท

2. เกษตรกรนำลำไยไปขายให้พ่อค้าในระดับชุมชน แล้วพ่อค้าจะนำลำไยไปส่งที่เสียได้ ณ จุดรับซื้อที่ลำพูนอีกต่อหนึ่ง โดยพ่อค้าจะมีกำไรกิโลกรัมละประมาณ 1 – 2 บาท

3. เกษตรกรขายเหี่ยว หมายความว่า ในช่วงลำไยลูกเล็ก ๆ จะมีพ่อค้า มาเหมาสวนแบบขาดตัว ตีราคาตามตกลงและต่อรองกันระหว่างเจ้าของสวนและพ่อค้า พอถึงเวลาเก็บผลผลิตพ่อค้าจะมาเก็บผลผลิตเอง โดยที่เกษตรกรไม่ต้องเกี่ยวข้องกับใคร ๆ

ส่วนการจ่ายเงินค่าเหมาซื้อลำไย ขึ้นอยู่กับการตกลงกัน โดยทั่วไปแล้วพ่อค้าจะจ่ายค้ำมัดจำก่อนประมาณ 20 % ของราคาเหมาทั้งหมด

การปลูกพืชผัก เกษตรกรบางส่วนจะปลูกพืชผัก จำพวก พริก มะเขือ กระเทียม พืชผักอื่น ๆ ตามฤดูกาล และการเพาะเห็ดต่าง ๆ โดยปลูกแซมกับระหว่างต้นลำไยในสวนของเกษตรกรที่เริ่มทำสวนลำไยใหม่ ๆ ในขณะที่ลำไยยังไม่ออกดอกผล ส่วนหนึ่งทำเป็นอาชีพเสริม เกษตรกรจะนำผลผลิตเหล่านี้ไปขายในเมือง หรือจะมีแม่ค้าในหมู่บ้านมารับ ไปขายอีกต่อหนึ่ง และผลผลิตส่วนหนึ่งก็จะขายตามร้านค้าในชุมชน

การเลี้ยงสัตว์ เช่น การเลี้ยงไก่ เป็ด การเลี้ยงปลา เป็นอาชีพเสริมขนาดเล็กเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก

การแปรรูป ลำไยอบแห้ง ถั่วยตาก ข้าวแต่น เป็นอาชีพเสริมอีกอาชีพหนึ่งที่กลุ่มแม่บ้านบางกลุ่มได้ดำเนินการร่วมกันหลังฤดูเก็บเกี่ยวลำไย แต่ก็ได้ผลผลิตและผลิตภัณฑ์ไม่มากนัก

1.4.2 อาชีพรับจ้าง มีประมาณ 3-5 % ของประชากรทั้งหมด ประกอบด้วย 2 กลุ่มใหญ่ๆ ด้วยกันคือ

รับจ้างเป็นแรงงานในเมือง ทั้งใน อำเภอสารภี ในเมืองเชียงใหม่ และในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน

รับจ้างในภาคการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นแรงงานรับจ้างในการเก็บลำไย ใ้ป้ยลำไย ทั้งในชุมชน และภายนอกชุมชน ซึ่งจะอยู่ในช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยวลำไยเป็นหลัก

1.4.3 อาชีพค้าขาย มีประมาณ 3-5 % ของประชากรทั้งหมดประกอบด้วย 2 กลุ่มใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ

ขายของชำในหมู่บ้าน เป็นร้านค้าขายเครื่องอุปโภคบริโภคที่จำเป็นในการดำรงชีวิตของชาวบ้าน ทั้งของกินของใช้ รวมถึงร้านขายก๊วยเตี๋ยวร้านอาหารต่าง ๆ ซึ่ง ในหนึ่งหมู่บ้านจะมีประมาณ 5-6 ร้านค้า

ค้าขายลำไยและขายปัจจัยการผลิตเกษตร เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีป้องกันและกำจัดศัตรูพืช ซึ่งเป็นเป็นพ่อค้าเต็มตัว เป็นผู้เหมาสวนลำไย และรับซื้อผลผลิตจากชาวบ้านไปขายในเมือง และขายให้กับพ่อค้าอีกต่อหนึ่ง

ธุรกิจปั้มน้ำมันและก๊าซ ในตำบลสันทรายมีการทำธุรกิจปั้มน้ำมันจำนวน 7 แห่ง

1.4.4 อาชีพอื่นๆ เช่น รับราชการ ฯลฯ

การใช้แรงงาน

แรงงานที่ใช้ในภาคเกษตรกรรมของตำบลสันทราย ส่วนใหญ่หรือประมาณร้อยละ 95 ของประชากรทั้งตำบลเป็นแรงงานภายในครัวเรือน อีกร้อยละ 5 จะเป็นการรับแรงงานจากภายนอกมาใช้ เนื่องจากเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยวแรงงานที่มีอยู่ในครัวเรือนอาจจะไม่เพียงพอในการเก็บเกี่ยว สำหรับการจ้างแรงงานในครัวเรือนนั้น ส่วนมากแรงงานจะมีอายุตั้งแต่ 16 ถึง 60 ปี ซึ่งมีประมาณร้อยละ 60 ของประชากรทั้งตำบล

แรงงานนอกภาคเกษตรกรรมนั้น มีประมาณร้อยละ 5 ของประชากรทั้งตำบลซึ่งแรงงานทางด้านนี้จะใช้ไปในด้านค้าขายรับจ้าง และอุตสาหกรรม สำหรับจำนวนผู้ว่างงานในตำบลนี้ จะเกิดการว่างงานในช่วงฤดูแล้ง หลังจากการเก็บเกี่ยวและดูแลต้นลำไยแล้ว ซึ่งเป็นการว่างงานตามฤดูกาล

1.5 สภาพปัญหาทั่วไปของตำบลสันทราย

สรุปสภาพปัญหาของตำบลสันทรายได้ 5 กลุ่มปัญหา ดังนี้

ก. ปัญหารายได้ของประชาชน ประกอบด้วย

- 1) ปัญหาขาดการรวมกลุ่มด้านการเกษตร
- 2) ปัญหาการใช้สารเคมี ปุ๋ยวิทยาศาสตร์มากเกินไป
- 3) ปัญหาพ่อค้าคนกลางตัดราคา
- 4) ปัญหาขาดความรู้ และเทคนิคใหม่ๆ ในการประกอบอาชีพ
- 5) ปัญหาการขาดอาชีพเสริมนอกฤดู ปลูกพืชเป็นหลัก
- 6) ปัญหาด้านการสะสมทุนในชุมชน(ออมทรัพย์)ยังไม่ทั่วถึง
- 7) ปัญหาเกษตรกรขาดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และภูมิปัญญาในท้องถิ่น
- 8) ปัญหาการว่างงานนอกฤดูกาล

ข. ปัญหาคุณภาพชีวิต ประกอบด้วย

- 1) ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ยาบ้า
- 2) ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคไข้เลือดออก
- 3) ปัญหาการแพร่ระบาดของโรคพิษสุนัขบ้า
- 4) ปัญหาการมีวุ้นของวัยรุ่น
- 5) ปัญหาครัวเรือนมีน้ำสะอาด สำหรับดื่ม ไม่พอเพียง
- 6) ราษฎรบางส่วน อ่านหนังสือ ไม่ออก เขียนไม่ได้

ค. ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย

- 1) ปัญหาการทิ้งขยะลงตามไหล่ทางและที่สาธารณะ
- 2) ปัญหาการขาดความรู้เรื่องการแยกขยะ
- 3) ปัญหาการบุกรุกที่สาธารณะ บริเวณริมลำเหมืองสาธารณะ
- 4) ปัญหาภูมิทัศน์แม่น้ำปิง
- 5) ปัญหาขาดการกำจัดและบำบัดขยะอย่างถูกวิธี

ง. ปัญหาด้านการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน ประกอบด้วย

- 1) ปัญหาการขาดความรู้ ความเข้าใจ ในระบบการบริหารงานของอบต.
- 2) ปัญหาการขาดการรวมกลุ่ม การวิเคราะห์ปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน
- 3) ปัญหาขาดบุคลากรในการปฏิบัติงานใน อบต.
- 4) ปัญหาด้านการพัฒนาความรู้ ความสามารถในการเรียนรู้ในชุมชน
- 5) ปัญหา อบต. ยังไม่มีที่ทำการเป็นของตนเอง

- 6) ปัญหา อบต. ขาดอุปกรณ์ วัสดุ เพื่อใช้ในการปฏิบัติงาน
 - 7) ปัญหาประชาชนขาดความเข้าใจ ในสิทธิการปกครองตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่
- จ. ปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย
- 1) ถนนบางแห่งยังเป็นดินลูกรัง
 - 2) ถนนบางแห่งชำรุดเป็นหลุมเป็นบ่อ
 - 3) สะพานบางแห่งชำรุดและเป็นสะพานไม้ รัถผ่านไม่ได้
 - 4) ถนนซอยบางเลน ยังไม่ได้พัฒนาเป็นถนน
 - 5) ถนนบางส่วนไม่มีระบบส่องสว่าง
- ฉ. ปัญหาโรคเอดส์ ประกอบด้วย
- 1) ปัญหาการติดเชื้อเอดส์ (ความรู้ความเข้าใจที่มีต่อโรคเอดส์)
 - 2) ปัญหาผลกระทบจากโรคเอดส์ (เด็กกำพร้า, ผู้สูงอายุ)
 - 3) การส่งเสริมกิจกรรมและการรวมกลุ่มของผู้ติดเชื้อเอดส์

ตอนที่ 2 ศักยภาพ ข้ออ่อน โอกาส ข้อจำกัด และเงื่อนไข ในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ องค์การบริหารส่วนตำบล

จากการศึกษาวิจัยกระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้สรุปผลการศึกษาศักยภาพ ข้ออ่อน โอกาส ข้อจำกัด และเงื่อนไข ในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรขององค์การบริหารส่วนตำบล ดังนี้

ผลสรุปศักยภาพ ข้ออ่อน โอกาส ข้อจำกัด และเงื่อนไขในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต.

ผลจากการศึกษา ศักยภาพ ข้อจำกัด และเงื่อนไขในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต. โดยวิเคราะห์จากข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร โดยเฉพาะจากข้อมูลจากเอกสารที่เป็นกฎหมาย อบต. และระเบียบต่าง ๆ ของ อบต. การลงมือปฏิบัติการต่าง ๆ ทั้งการประชุมกลุ่มย่อย การสัมมนา การศึกษาดูงาน การสัมภาษณ์ ในขณะที่เดียวกันก็ได้มีการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แล้วนำไปสู่การสรุปบทเรียนในแต่ละครั้งที่ได้ลงมือปฏิบัติการ โดยได้นำเครื่องมือ SWOT Analysis มาใช้ประกอบการเก็บรวบรวมข้อมูล และกรอบประเด็นในการตั้งคำถามและการถาม-ตอบ ซึ่งทำให้พบว่า

การพบปะแลกเปลี่ยนพูดคุยทั้งรายบุคคล (การสัมภาษณ์) และรายกลุ่ม (ประชุมกลุ่มย่อย) พบว่า เป็นเรื่องที่สำคัญมากสำหรับการเข้าไปสัมพันธ์ของคนภายนอกซึ่งยังไม่รู้จักมักคุ้นกันหรือมีความ

ไว้วางใจกัน ดังนั้นต้องใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อความคุ้นเคยและเพื่อความเป็นธรรมชาติอยู่ 2 ส่วนด้วยกันคือ (1) การแนะนำตัวเองผ่านการร่วมวิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชน เท่าที่มีโอกาสและหาโอกาสไปสัมผัส ทั้งวิถีเกษตร วิถีของการรวมกลุ่มคน และวิถีประเพณี ซึ่งจะทำให้ชุมชนมีความเข้าใจในตัวเราและการเข้ามาทำงานของเรามากขึ้น และ (2) ประเด็นการพูดคุย เป็นเรื่องสำคัญมากเพราะในบางประเด็นเป็นความขัดแย้ง เป็นความลับของกลุ่มคนหรือชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการสร้างบรรยากาศในการพูดให้เกิดความเป็นกันเองให้มากที่สุด ไม่เครียด มีความสนุกสนานไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วก็จะเริ่มจากคำถามง่าย ๆ เป็นการถามไถ่ถึงสารทุกข์สุกดิบความเป็นอยู่ของกลุ่มคนที่มาร่วมแรกเปลี่ยนกันและชุมชนโดยรวมทั้งเรื่องเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมหลังจากนั้นจึงนำเข้าสู่ประเด็นที่ต้องการศึกษา

กลุ่มคนที่ร่วมประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มคนที่เชิญมาประชุมกลุ่มย่อย พบว่า ซึ่งเดิมเชิญมา 9-10 คนของแต่ละครั้งของการประชุมกลุ่มย่อย แต่มาจริง ๆ เพียง 5-6 คน ซึ่งจะทำได้ความคิดไม่หลากหลายอยู่ในวงแคบ ๆ เงื่อนไขส่วนหนึ่งเนื่องจากเป็นช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตลำไยของชาวบ้าน ดังนั้นถ้าหากจะดำเนินการในครั้งต่อไปควรวางแผนการจัดประชุมให้ไม่ตรงกับช่วงเวลาการเก็บเกี่ยวผลผลิตของท้องถิ่นนั้น ๆ ซึ่งจะทำให้ได้กลุ่มคนที่หลากหลายความคิดมากกว่า ถ้าหากหลีกเลี่ยงที่จะจัดประชุมในช่วงที่ชาวบ้านกำลังเก็บเกี่ยวผลผลิตไม่ได้ ในการจัดประชุมแต่ละครั้งควรใช้เวลาในตอนกลางคืน เพราะเป็นช่วงที่ชาวบ้านเลิกงานและไม่ต้องกังวลอะไร ส่วนในตอนกลางวันชาวบ้านสะท้อนว่าไม่มีเวลาเนื่องจากต้องเร่งเก็บเกี่ยวผลผลิตให้ทันกับอายุการเก็บเกี่ยวหรือให้ทันกับภาวะตลาดซึ่งอาจอยู่ในช่วงผลผลิตราคาดี เพราะถ้าหากเก็บเกี่ยวล่าช้าจะทำให้ผลผลิตเสียหายและอาจขายได้ราคาไม่ดี

การควบคุมประเด็น ในการพูดคุยในแต่ละครั้งก็เป็นเรื่องสำคัญเช่นกัน เนื่องจากเงื่อนไขเรื่องเวลาที่จำกัดของชาวบ้านและทีมวิจัยเอง การกำหนดเนื้อหาในการแลกเปลี่ยนควรกำหนดและทำความเข้าใจร่วมกันของทีมวิจัยและให้เป็นที่ดับขั้นตอนและมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องเชื่อมประเด็นคำถามที่ต้องการคำตอบให้อยู่ในแนวเดียวกันมีความสัมพันธ์กันซึ่งเป็นคำถามต่อเนื่องและควรหลีกเลี่ยงคำถามที่เป็นอุปสรรคต่อการตอบและการเสียดสีทางอารมณ์ ซึ่งอาจจะเกิดความเสียหายต่อการประชุมซึ่งจะทำให้เราได้คำตอบที่ไม่เป็นจริงหรืออาจจะไม่ได้รับความร่วมมือในครั้งต่อไป

การประชุมที่มีกลุ่มเป้าหมายน้อยกว่าทีมงาน พบว่า ทัศนคติมุมมองต่อเรื่องต่างๆของกลุ่มเป้าหมายหรือคู่สนทนาจะแคบลงเนื่องจากเป็นความกลัวและกังวลต่อทีมงาน ถ้าหากคู่สนทนาไม่มีประสบการณ์ทำงานกับคนภายนอกมาก่อน ในเรื่องของความจริง/ความเท็จ การพบกันครั้งแรกของคนจะยังไม่รู้ซึ่งถึงความจริงได้มากมายนัก เพราะยังไม่ไว้ใจกันการไว้ใจต่อความคิดซึ่งกันและกัน ดังนั้น การแลกเปลี่ยนความคิดจึงเกิดขึ้นน้อย แต่การแลกเปลี่ยนข้อมูลความรู้จะเกิดขึ้นมาก เพราะไม่ต้องเก็บกดหรือปิดบังอะไร เพราะฉะนั้นความจริงบางอย่าง เราอาจจะไม่สามารถรับรู้ได้ต้องอาศัยความคุ้นเคยเสียก่อนซึ่ง

ต้องใช้เวลาในการคลุกคลีกับชาวบ้านนานพอสมควร ดังนั้นในการประชุมแต่ละครั้งที่ทีมงานไม่ควรจะมากกว่ากลุ่มเป้าหมายและต้องเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกันและเป็นเหตุเป็นผลมีหลักการ ไม่ใช่อารมณ์ความรู้สึก ความเป็นพรรคเป็นพวก ได้เถียงหรือหาข้อสรุป

ผลจากการศึกษาเพื่อทราบถึง ศักยภาพ ข้อจำกัด และเงื่อนไขในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร ของ อบต. โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์จากข้อมูลทั้งหมด ทั้งจากเอกสารและการลงมือปฏิบัติการ พบว่า

2.1 ศักยภาพในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต.

ศักยภาพของพื้นที่ พบว่า สภาพพื้นที่ตำบลสันทรายมีความเหมาะสมต่อการเกษตร กล่าวคือ มีแหล่งน้ำธรรมชาติ คือมีแม่น้ำปิงไหลผ่าน มีการผันน้ำจากแม่น้ำปิงมาใช้ในการเกษตรด้วยการทำระบบฝายน้ำล้นขนาดกลางและมีระบบคลองชลประทานคอนกรีตที่ดำเนินงานโดยกรมชลประทานและระบบลำเหมืองดินซึ่งมีแก่ฝ่ายเป็นผู้จัดการน้ำเพื่อการเกษตรให้กระจายไปทั่วทุกหมู่บ้านของตำบลมากกว่า 85 % ของพื้นที่ทั้งหมดที่มีการใช้น้ำจากระบบชลประทาน ทำให้เกษตรกรมีน้ำเพื่อการเกษตรและทำการเกษตรตลอดปี ในบางพื้นที่ที่น้ำในระบบชลประทานเข้าไม่ถึงแปลงเกษตร เกษตรกรก็จะทำการสูบน้ำได้ดินขึ้นมาใช้โดยเฉพาะในสวนลำไยและพบว่าไม่มีปัญหาเรื่องน้ำเพื่อการเกษตรมากนัก

แหล่งตลาดจำหน่ายผลผลิต ซึ่งถือว่าเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการผลิตเกษตรและมักมีคำถามจากชาวบ้านเสมอว่าผลิตแล้วจะนำไปขายที่ไหน พบว่า พื้นที่ตำบลสันทราย เป็นพื้นที่ใกล้แหล่งตลาดหรือแหล่งจำหน่ายผลผลิตเกษตรหรือผลผลิตอื่น ๆ กล่าวคือ มีระยะทางห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่เพียง 25 กิโลเมตร ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรมทางการตลาดได้ง่ายมีความได้เปรียบกว่าพื้นที่อื่น ๆ ที่ห่างไกลกว่าในแง่การขนส่งผลผลิตเนื่องจากผลผลิตเกษตรจะเสียหายได้เร็วในระหว่างการขนส่งที่มีระยะทางไกล ๆ และยังคงอยู่ใกล้โรงงานแปรรูปอุตสาหกรรมเกษตร ทำให้ผลผลิตของเกษตรกรป้อนสู่ตลาดได้เร็วไม่ต้องสูญเสียในระหว่างการขนส่ง นอกจากนี้พื้นที่ดังกล่าวยังอยู่ใกล้ศูนย์กลางการพัฒนาของภาครัฐ ทั้งแหล่งข้อมูลข่าวสาร แหล่งวิชาการและนักวิชาการ การสื่อสารประสานงานเพื่อขอความร่วมมือและการช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ฯลฯ

การประกอบอาชีพเกษตรกร พบว่า ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลสันทรายมีอาชีพการเกษตร กล่าวคือ มีการทำสวนลำไยมากกว่า 95 % ของประชากรทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีการทำอาชีพเกษตรอื่น ๆ เช่น ปลูกผัก เลี้ยงสัตว์ แปรรูปเกษตร การเลี้ยงปลา รับจ้าง ร้านขายของชำ เล็กน้อย ฯลฯ การที่ประชากรส่วนใหญ่ของพื้นที่ประกอบอาชีพเกษตรและมีพลวัตการพัฒนาการเกษตรอย่างต่อเนื่องถือว่าเป็นศักยภาพที่สำคัญของชุมชนเช่นกัน

การรวมกลุ่มชุมชน พบว่ามีการรวมกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือกันจำนวนมากทั้งกลุ่มทางเศรษฐกิจ กลุ่มทางสุขภาพ และกลุ่มทางสังคม กลุ่มต่าง ๆ ล้วนแต่มีเป้าหมายของการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ซึ่งจะเป็นพลังสำคัญในความร่วมมือต่อการแก้ปัญหาชุมชน การดำเนินกิจกรรมด้านการเกษตร

ร่วมกัน กลุ่มต่าง ๆ เหล่านั้นได้แก่ กลุ่มเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ตามอาชีพและลักษณะของกิจกรรมในฟาร์ม กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่ม อ.ส.ม. และเครือข่ายเอดส์ตำบล ซึ่งพบว่า แต่ละหมู่บ้านมีการรวมกลุ่มชาวบ้านอย่างน้อย 2-3 กลุ่ม มีสมาชิกกลุ่มอย่างน้อยครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมด ฯลฯ กลุ่มชุมชนหลายกลุ่มมีความเข้มแข็ง กล่าวคือ มีผู้นำที่เข้มแข็งที่บริหารกลุ่มได้อย่างมีประสิทธิภาพมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำชาวบ้านตามธรรมชาติ ที่มีศักยภาพและมีความพร้อมในการร่วมคิดร่วมพัฒนาการเกษตรหรือด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ ในระดับตำบล เพียงแต่ต้องสร้างกลไกการประสานความคิดให้ไปในทิศทางเดียวกันหรือเชื่อมคนที่มีความคิดที่หลากหลายและคล้ายกันมาพูดคุยกันหรือมาทำงานร่วมกัน แต่การเชื่อมคนนั้นต้องอาศัยคนในท้องถิ่นเป็นหลักและเป็นคนที่มีความสามารถในการประสานงานจริง ๆ ส่วนคนภายนอกจะเป็นเพียงผู้ให้การสนับสนุนหรือคอยแนะนำทักษะที่สำคัญบางอย่างเท่านั้น นอกจากนี้กลุ่มต่าง ๆ ยังมีการจัดระบบโครงสร้างการบริหารงานกลุ่มที่ชัดเจน มีคณะกรรมการ มีการวางกฎระเบียบของกลุ่ม มีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มอย่างต่อเนื่องเป็นรูปธรรมและแก้ปัญหาได้จริง ซึ่งสามารถเป็นแบบอย่างในการถ่ายทอดประสบการณ์สู่ชุมชนรอบข้างได้ ดังตัวอย่าง เช่น

ตำบลสันทราย มีกลุ่มเกษตรกรตำบลสันทราย ซึ่งมีสมาชิกกว่า 130 คน จาก 3 หมู่บ้าน มีเงินทุนกว่า 50,000 บาท มีคณะกรรมการและมีกลุ่มอาชีพกลุ่มเล็ก ๆ เช่น กลุ่มเลี้ยงไก่ไข่ กลุ่มปรับปรุงคุณภาพลำไย กลุ่มเกษตรผสมผสาน กลุ่มจักสาน กลุ่มสตรีแม่บ้าน เป็นต้น มีการระดมหุ้น ๆ ละ 50 บาท มีทั้งหมด 500 หุ้น เงินทุน 25,000 บาท มีการซื้อปัจจัยการผลิตมาขายให้สมาชิกกลุ่มและคนนอกกลุ่ม การจัดหาตลาด และการจัดทำโครงการเสนอแหล่งทุนภายนอกเพื่อมาสนับสนุนสมาชิก ซึ่งดำเนินไปค่อนข้างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะในแง่ศักยภาพของผู้นำและความร่วมมือกันภายในกลุ่ม

สหการกลุ่มเกษตรกรบ้านท่ามะขาม ซึ่งมีสมาชิกกว่า 100 คน มีเงินออมทรัพย์กว่า 5,000 บาท มีคณะกรรมการและแบ่งงานเป็นกลุ่มตามอาชีพภายในกลุ่มใหญ่ เช่น กลุ่มลำไย กลุ่มประมง กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มเลี้ยงเป็ด กลุ่มกล้วยหอม กลุ่มเพาะเห็ด ในแต่ละกลุ่มก็จะมีการวางแผนงานและดำเนินงานกันอย่างต่อเนื่อง มีเวทีแลกเปลี่ยนปรึกษาหารือกันในระดับกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ซึ่งสมาชิกกลุ่มทุกคนมีอาชีพปลูกลำไยซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชน นอกจากนี้ ต.สันทรายยังมีกลุ่มต่าง ๆ ที่มีศักยภาพมากมาย เช่น กลุ่มผู้ปลูกผักชี กลุ่มผู้ปลูกกระเทียม กลุ่มผู้ปลูกลำไย กลุ่มแปรรูป กลุ่มออมทรัพย์ซึ่งมีทุกหมู่บ้าน เป็นต้น

การระดมเงินทุนชุมชน พบว่า มีการระดมทุนชุมชนภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มชุมชนกลุ่มอื่น ๆ จำนวนมาก ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกและการแก้ปัญหาในเบื้องต้น รวมถึงการต่อยอดทุนจากกองทุนภายนอกให้เข้ามาช่วยเสริมการแก้ปัญหาในชุมชน ซึ่งต้องอาศัยการจัดการระบบกองทุนภายในชุมชนให้เชื่อมโยงกันและเอื้อประโยชน์ต่อกัน ในตำบลสันทราย พบว่ามีเงินทุนของกลุ่มออมทรัพย์ถ้ารวมกันทั้งตำบลแล้วจะมี

เงินทุนมากกว่า 1,500,000 บาท นอกจากนี้ยังมีเงินทุนที่กลุ่มอาชีพและกลุ่มอื่น ๆ สะสม ผลกำไรจากการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม และเงินสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกอีก ไม่น้อยกว่า 1,000,000 บาท ในบางกลุ่มพบว่ามีการกู้ยืมกันพอสมควร บางกลุ่มก็ไม่มีการกู้ยืมหรือยืมน้อยมากเนื่องจากไม่ไว้ใจกัน จึงนำเงินไปฝากไว้ธนาคารเป็นหลักมากกว่าที่จะส่งเสริมให้สมาชิกนำไปลงทุน

ศักยภาพที่เกี่ยวกับอบต. ซึ่งอบต. ถือเป็นองค์กรท้องถิ่นและเป็นราชการบริหารส่วนท้องถิ่น กล่าวคือ

อำนาจในการทำนิติกรรมและสัญญาทางกฎหมาย อบต. สามารถดำเนินการทางนิติกรรมและสัญญาทางกฎหมายได้เองโดยไม่ต้องผ่านทางราชการเหมือนอดีต ทำให้ อบต. มีความคล่องตัวในการดำเนินการบริหารตำบลให้มีความเจริญก้าวหน้าและตรงต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในตำบลได้ คณะกรรมการบริหารมาจากการเลือกตั้งจากประชาชนเกือบทั้งหมด กล่าวคือ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมาจากการเลือกตั้งของราษฎรหมู่บ้านละ 2 คน ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญมาตรา 198 ซึ่งกำหนดให้สมาชิกสภาท้องถิ่นมาจากการเลือกตั้งเป็นหลักและมีจำนวนมากกว่าผู้ที่มาจากการแต่งตั้ง นอกจากนี้คณะกรรมการบริหาร องค์การบริหารส่วนตำบลก็มีที่มา จากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลเลือกตั้งกันขึ้นมาอีกด้วย

อำนาจอิสระของผู้บริหาร มีขอบเขตอำนาจหน้าที่และกิจกรรมมากขึ้นจากเดิมที่กำหนดไว้ในประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 326 และยังมีอำนาจในพื้นที่ตำบลเพิ่มขึ้น โดยที่หากหน่วยงานราชการที่ดำเนินการใด ๆ ที่เป็นประโยชน์ในตำบลจะต้องแจ้ง อบต. ให้ทราบเสียก่อน

อำนาจทางการคลัง อบต. สามารถจัดเก็บภาษีได้เหมือนกับหน่วยการปกครองท้องถิ่นรูปแบบอื่น(เทศบาล และสุขาภิบาล เป็นต้น) อาทิเช่นรายได้จากภาษีบำรุงท้องที่ ภาษีโรงเรือนและที่ดิน ภาษีป้ายอาคารพาณิชย์และผลประโยชน์อันเกิดจากการฆ่าสัตว์และยังได้รับการจัดสรรภาษีโดยตรงจากหน่วยราชการที่เก็บภาษีในเขตตำบลนั้นจากภาษีประเภทต่าง ๆ เช่นค่าธรรมเนียมรถยนต์ และล้อเลื่อน ภาษีมูลค่าเพิ่ม ภาษีธุรกิจเฉพาะ ภาษีสุรา ภาษีสรรพสามิต เป็นต้น ซึ่งเมื่อหน่วยงานที่มีหน้าที่จัดเก็บได้จัดเก็บแล้วก็จะจัดสรรภาษีเหล่านี้ให้อบต. ตามหลักเกณฑ์ และวิธีทางกฎหมายตามลำดับและที่องค์การบริหารส่วนตำบลมีรายได้ที่นอกเหนือมากไปกว่าท้องถิ่นก็คือ รายได้จากการได้รับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นอีกด้วยจากอาคารร้างกินเอน ค่าธรรมเนียมน้ำบาดาลประทา. บัตรการประมง ค่าภาคหลวงไม้ ค่าภาคหลวงแร่ ค่าภาคหลวงปิโตรเลียม ค่าธรรมเนียมการจดทะเบียนสิทธิและนิติกรรมในที่ดิน เป็นต้น

งบประมาณและบุคลากร จะเห็นว่า อบต.มีบุคลากรที่ให้การสนับสนุนและมิงงบประมาณจำนวนหนึ่งที่ได้จากการเก็บภาษีและเงินอุดหนุนจากรัฐที่หรือสนับสนุนการดำเนินงานภายในตำบลในทุก ๆ เรื่อง ตามอำนาจหน้าที่ทั้งโดยชอบธรรมและไม่ชอบธรรม กล่าวคือ

องค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย มีบุคลากรพนักงานส่วนตำบลและลูกจ้าง จำนวน 5 คน ประกอบด้วยพนักงานส่วนตำบลจำนวน 3 คน ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน หัวหน้าส่วนโยธา 1 คน หัวหน้าส่วนการคลัง 1 คน มีลูกจ้างประจำ จำนวน 1 คน ลูกจ้างชั่วคราว จำนวน 1 คน และมีสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 30 คน

อบต. สันทรายมีรายได้ประจำปี 2543 จำนวน 1,652,246 บาท แยกเป็นรายได้จากภาษีอากร 1,244,301.00 บาท ค่าธรรมเนียมค่าปรับและใบอนุญาต จำนวน 312,858.00 บาท จากทรัพย์สิน 80,887.00 บาท รายได้เบ็ดเตล็ด 14,200.00 บาท ยังไม่รวมเงินอุดหนุนจากรัฐบาล คาดว่าประมาณ 1,350,000.00 บาท

จะเห็นว่า อบต. มีศักยภาพในหลาย ๆ ด้าน ทั้งอำนาจในการวางแผนการพัฒนาและการจัดทำร่างข้อบังคับ การจัดทำงบประมาณรายจ่าย การควบคุมงบประมาณอบต. และการรายงานผล มิงงบประมาณที่สามารถจัดสรรมาสู่การสนับสนุนด้านการเกษตรจำนวนหนึ่งตามอำนาจหน้าที่อันชอบธรรม โดยกฎหมายและเป็นองค์กรชุมชนและราชการบริหารส่วนท้องถิ่นที่มีความชอบธรรมที่สุดในการเชื่อมประสานศักยภาพบุคคลภายนอก และกองทุนต่าง ๆ จากสังคมทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนในชุมชน

สมาชิกอบต. และกรรมการบริหารอบต. ส่วนใหญ่มีอาชีพการเกษตรและมีแนวความคิดในเรื่องการพัฒนาการเกษตรอยู่พอสมควร เพียงแต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในการวางแผน การเสริมและสร้างกลไกการพัฒนาการเกษตรระดับตำบลภายใต้การสนับสนุนของอบต. ทั้งในแง่การพัฒนาผู้นำเกษตรกร การรวมกลุ่มเกษตรกร การพัฒนาเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม การจัดการ และการตลาด

ข้าราชการระดับท้องถิ่น เป็นศักยภาพที่สำคัญของชุมชน เช่น ปลัดอบต. โดยเฉพาะปลัดอบต. สันทราย ถือว่าเป็นข้าราชการท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญต่อการวางทิศทางการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมผ่านกลไก อบต. และปลัดอบต. สันทรายถือว่าเป็นบุคลากรของตำบลที่มีความคิดสร้างสรรค์ เข้าใจปัญหาชุมชน โดยเฉพาะปัญหาการเกษตรและปัญหาอื่น ๆ มีการหนุนช่วยการแก้ปัญหาชุมชนในทุก ๆ เรื่องตลอดเวลาและชาวบ้านก็ให้ความเคารพและเชื่อถือ เนื่องจากประสบการณ์ส่วนหนึ่งของปลัด อบต. สันทรายได้ผ่านการทำงานกับชุมชนในองค์กรพัฒนาเอกชนมาก่อน

นอกจากนี้ชุมชนยังมีศักยภาพเกี่ยวกับสถานศึกษาชุมชน โรงเรียนต่าง ๆ ทั้งครูและนักเรียน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการศึกษาเพื่อชุมชน โดยชุมชนร่วมกันระหว่างอบต.และโรงเรียน โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ซึ่งเป็นการยกระดับองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านผู้นำและปราชญ์

ชาวบ้านเข้าสู่หลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียน เป็นการยกระดับการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารร่วมกันของชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย รวมถึงสถานีอนามัยชุมชน ศูนย์เด็กเล็ก ๆ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นศักยภาพที่สำคัญของชุมชนทั้งในแง่บุคลากรและประสิทธิภาพซึ่งสามารถพัฒนางานอย่างต่อเนื่องและเชื่อมโยงสู่การแก้ปัญหาอื่น ๆ โดยมีอบต. เป็นผู้ประสานการสนับสนุน

2.2 จุดอ่อนในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต.

การสร้างรูปธรรมการแก้ปัญหาการเกษตรของสมาชิก อบต. พบว่า สมาชิก อบต. ทุกคนรู้ว่าการส่งเสริมการเกษตรเป็นงานที่ต้องใช้เวลายาวนาน ใช้ความอดทนและต้องทุ่มเทหรือเสียสละจริง ๆ นอกจากนี้ผลที่ได้ก็ยังไม่แน่นอนว่าจะสำเร็จหรือล้มเหลว เพราะว่าตัวชี้วัดความสำเร็จไม่ได้ขึ้นอยู่กับอบต. และ สมาชิก อบต. เพียงฝ่ายเดียวหากแต่ยังขึ้นอยู่กับตัวเกษตรกร กลไกของราคาผลผลิตเกษตรและการตลาด และยังขึ้นอยู่กับ การสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอีกด้วย การส่งเสริมอาชีพเกษตรกรเป็นงานที่ต้องใช้เวลามากและต้องมีการติดตามและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจึงจะเห็นรูปธรรมความสำเร็จหรือบางครั้งอาจต้องพบกับความล้มเหลว ดังนั้นการสนับสนุนอาชีพเกษตรกรผ่าน อบต. และ สมาชิกอบต. คนใดคนหนึ่งจึงเกิดขึ้น ได้ยาก

ในขณะที่การทำถนนหนทางและสาธารณูปโภคอื่น ๆ ที่เป็นสิ่งปลูกสร้างนั้นใช้เวลาน้อยแต่เห็นรูปธรรมชัดเจนทั้งในส่วนของเนื้องานและค่าตอบแทนรายวันที่เกษตรกรได้รับจากการเป็นลูกจ้างอบต. ซึ่งก็หมายถึงผลงานที่เด่นชัดของ อบต. หรือ สมาชิกอบต. ด้วย อันเป็นการสร้างเงื่อนไขทางการเมืองเพื่อการดำรงตำแหน่งในการเลือกตั้งสมาชิกอบต. ครั้งต่อไปอีกด้วย สมาชิก อบต. ท่านหนึ่งให้ความเห็นว่า " การสนับสนุน โครงสร้างพื้นฐานยังได้รับเงินพิเศษซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า "คอมมิสชั่น" ที่สมาชิก อบต. จะได้รับจากผู้รับเหมาและบางครั้งสมาชิก อบต. ก็เป็นผู้รับเหมาเสียเองหรือญาติพี่น้องของสมาชิก อบต. เอง ซึ่งหมายถึงผลประโยชน์ที่สมาชิก อบต. จะได้รับ ในขณะที่การทำงานด้านการเกษตรแทบจะไม่ได้อะไรเลย เสียทั้งเงินเสียทั้งเวลาแถมยังถูกสมาชิกอบต. เหมือนกันและชาวบ้านมองในแง่ลบอีกด้วย"

ทักษะในการดำเนินการด้านการเกษตรของสมาชิก อบต. การดำเนินงานด้านการเกษตรมีความยุ่งยากต้องใช้ความรู้ความสามารถสูง เพราะว่าปัญหาการเกษตรมีความสลับซับซ้อน เป็นปัญหาที่เกี่ยวกับทั้งคน กลุ่มคน ทั้งพืช ทั้งสัตว์ และสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ลม ไฟอากาศ ก็มีความสลับซับซ้อนหลายระดับมีเงื่อนไขและมีข้อจำกัดมาก และปัญหาก็เกิดขึ้นทุกระดับ และเนื่องจากการเกษตรมีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับความมั่นคงทางอาหารและยารักษาโรคซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของมนุษย์ ทำให้เกิดการแข่งกันแย่งชิงตัดทวงผลประโยชน์จากภาคการเกษตรกันทุกระดับ ตั้งแต่ระดับชุมชน ระดับประเทศและ

ระดับโลก ในขณะที่การทำถนนทำง่ายอาศัยการคำนวณเล็กน้อยการจ้างแรงงานคนเป็นส่วนประกอบก็สามารถทำงานได้เลย ซึ่งรายได้จากการจ้างแรงงานชุมชน ชาวบ้านเองก็พอใจ

สภาวะความเสี่ยงของภาคการเกษตร การเกษตรในปัจจุบันยังประสบกับภาวะการขาดทุน เนื่องจากกลไกด้านราคาผลผลิตเกษตรขึ้นอยู่กับกลไกการตลาดซึ่งถูกผูกขาดอยู่ที่พ่อค้าคนกลางและเป็นกลไกที่เชื่อมโยงสู่ตลาดระดับภูมิภาคหรือระดับโลก เกษตรกรไม่สามารถกำหนดทิศทางการผลิตของตัวเองได้ ดังนั้นการแข่งขันด้านการตลาดไม่ได้มีขอบเขตอยู่เพียงแค่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้นหากแต่เป็นการแข่งขันในระดับที่กว้างใหญ่ขึ้นซึ่งเกษตรกรต้องเท่าทันและต้องรวมตัวกันจริง ๆ จึงจะอยู่รอดหรือรักษาเสถียรภาพการผลิตเกษตรไว้ได้ ดังนั้นสภาวะที่เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบด้านราคาและการตลาดทั้งปัจจัยการผลิตและผลผลิตทำให้เกษตรกรขาดความมั่นใจในการลงทุนเพื่อพัฒนาด้านการเกษตรส่งผลให้อบต.และหน่วยงานสนับสนุนจากภายนอกขาดความมั่นใจในการส่งเสริมการเกษตรให้กับเกษตรกรตามไปด้วย

การประสานความร่วมมือในชุมชนของสมาชิก อบต. พบว่า สมาชิก อบต.ยังขาดทักษะในการประสานความร่วมมือของชุมชนหรือเกษตรกรเองเพราะระบบการทำงานของกลุ่มเกษตรกรหรือเกษตรกรที่ผ่านมาเป็นการทำงานที่เกิดขึ้นจากการสั่งการจากภาครัฐระดับบนทำให้ขาดการส่งเสริมให้เกษตรกรร่วมกันคิดร่วมพัฒนาอาชีพเกษตรจากฐานรากอย่างจริงจัง รวมถึงการขาดการส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองอย่างจริงจัง การเกษตรยังต้องอาศัยพ่อค้าคนกลางกลุ่มคนภายนอก กลไกการตลาด นอกจากนี้การทะลายนกลไกพ่อค้าคนกลางในระดับท้องถิ่นเป็นเรื่องที่ลำบากเนื่องจากสมาชิก อบต.และผู้นำเกษตรกรบางคนยังมีผลประโยชน์จากการดำเนินธุรกิจดังกล่าว

ทักษะในวางแผนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก อบต. การปล่อยให้มีการจัดทำแผนงานระดับหมู่บ้านสู่แผนงานอบต. โดยผ่านกรรมการหมู่บ้านและผู้นำหมู่บ้านบางคน ยังเป็นปัญหาเพราะยังมีแนวความคิดที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการส่งเสริมอาชีพหรือการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ยังมีความต้องการ โครงสร้างพื้นฐานด้วยเช่นกัน และที่สำคัญยังฝากความหวังในการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพเกษตรและการส่งเสริมเศรษฐกิจด้านอื่น ๆ ไว้ที่ข้าราชการหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น การเกษตรก็เป็นเรื่องของเกษตรตำบลที่จะเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้กับเกษตรกร เป็นต้น

แนวความคิดของสมาชิก อบต. พบว่า สมาชิกอบต. บางกลุ่มยังมีแนวความคิดเกี่ยวกับการทำถนนว่าเป็นการส่งเสริมอาชีพเกษตรเหมือนกัน เพราะว่าการเกษตรต้องอาศัยถนนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการขนส่งปัจจัยการผลิตสู่ไร่สวน ขนส่งผลผลิตจากสวนสู่บ้านหรือสู่ตลาด นอกจากนี้ยังทำให้การเดินทางไปมาสะดวกอีกด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าสมาชิก อบต.ยังไม่เข้าใจบทบาทของ อบต.ต่อการ

สนับสนุนอาชีพเกษตรหรือด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ โดยเฉพาะบทบาทอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการส่งเสริมด้านการเกษตรตามกฎหมายอันชอบธรรม แต่ถ้าหากพิจารณาให้ถี่ถ้วนแล้วเป็นเรื่องยากที่จะไม่ให้สมาชิก อบต. คิดเช่นนั้น สมาชิก อบต. ท่านหนึ่งให้เหตุผลว่า "สมาชิก อบต. มีค่าตอบแทนเพียงเดือนละ 1,000 บาท ในขณะที่ชาวบ้านหรือชุมชนมีงานมากมาย มีปัญหาความต้องการอะไรก็เรียกหาแต่ อบต. ให้ อบต. ช่วยเหลือ หน่วยงานภายนอกก็ขอร้องให้ อบต. ช่วยเหลือช่วยสนับสนุน เดือนหนึ่ง ๆ แทบจะไม่ได้ทำงานในครอบครัวของตัวเอง ค่าอาหาร ค่าเล่าเรียนลูก ก็ต้องหามา ถ้า สมาชิก อบต. ไม่คิดอย่างนี้ ไม่ได้รับเงินจากส่วนนี้ก็ไม่รู้ว่า สมาชิก อบต. จะอยู่ได้อย่างไร นอกจากเพิ่มค่าตอบแทนให้สมาชิก อบต. และลดเงินเดือนพวกข้าราชการที่ไร้ประสิทธิภาพ"

การจัดทำโครงการด้านการเกษตรของสมาชิก อบต. พบว่า เกษตรกรยังขาดความรู้ ทั้งความรู้ด้านการนำเทคโนโลยีการผลิต โดยเฉพาะการฟื้นฟูองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ที่เหมาะสม การผสมผสานความรู้ดั้งเดิมกับความรู้สมัยใหม่มาปรับใช้ต่อการพัฒนาการผลิต การแปรรูป และการตลาด การลดต้นทุนการผลิตหรือการพัฒนาปัจจัยทดแทน โดยเฉพาะปัจจัยที่มีอยู่ในท้องถิ่นมากกว่าที่จะซื้อปัจจัยจากภายนอก การวางแผนการผลิต การตลาด และการจัดการธุรกิจชุมชนร่วมกัน รวมถึงความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะการแข่งขันด้านการเกษตรทั้งระดับท้องถิ่น ระดับประเทศและระหว่างประเทศ สถานภาพของเกษตรกรต่าง ๆ เหล่านี้เป็นผลมาจากสมาชิก อบต. ขาดความรู้ทักษะในการจัดทำโครงการด้านการเกษตรเพื่อสนับสนุนเกษตรกร

แนวความคิดความรู้และทักษะในการรวมกลุ่มเกษตรกรของสมาชิก อบต. พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ รวมถึงสมาชิก อบต. โดยเฉพาะกลุ่มคนงานในหมู่บ้านยังขาดการรวมกลุ่มหรือยังไม่มีใจในแนวความคิดการรวมกลุ่ม โดยเฉพาะเกษตรกรกลุ่มที่ยากจนที่สุดในหมู่บ้าน ยังไม่ให้ความสำคัญกับแนวความคิดในเรื่องการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองเพื่อลดช่องว่างของการเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางซึ่งจะนำไปสู่การลดต้นทุนการผลิตและการขายผลิตผลให้ได้กำไรสูงสุดมีความสัมพันธ์ตลอดจนยังขาดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้และประสบการณ์การเกษตรร่วมกัน การขาดการคิดค้นพัฒนาเทคนิคการผลิต การแปรรูป การจัดการ และการตลาดร่วมกัน การขาดกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรในระดับตำบล จึงทำให้เกษตรกรแต่ละกลุ่มแต่ละคนไม่ได้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกันหรือช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ผู้นำ อบต. คนหนึ่งสะท้อนว่า "การที่อบต. ไม่จัดสรรงบประมาณส่งเสริมการเกษตร ไม่ใช่เพราะว่าอบต. ไม่เข้าใจปัญหาหรือไม่สนใจแก้ปัญหาเกษตร เพียงแต่ว่าเวลา อบต. จะสนับสนุนการเกษตรไม่รู้จะสนับสนุนให้ใคร ในขณะที่งบประมาณอบต. มีน้อยนิด แต่ความต้องการเกษตรกรมีจำนวนมาก ถ้าหากให้คนหนึ่งหรือหมู่บ้านหนึ่ง อีกคนหรืออีกหมู่บ้านก็จะกล่าวหาว่า อบต. ลำเอียง และที่สำคัญไม่มี

กลุ่มเกษตรกรรองรับ กลุ่มเกษตรกรเองก็ยังไม่เข้มแข็ง ดังนั้นถ้าหากทำให้ชุมชนทั้งตำบลรวมตัวกันได้ เป็นกลุ่มเป็นก้อน ก็จะช่วยให้ อดต. สนับสนุนงบประมาณได้ง่ายขึ้นและตรวจสอบได้ด้วย"

2.3 โอกาสที่เอื้อให้ อดต. ส่งเสริมอาชีพเกษตรกร

นโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) ซึ่งได้เน้นยุทธศาสตร์การพัฒนาการเกษตรใน 4 เรื่อง ดังนี้

- (1) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และองค์กรเกษตรกรให้เกิดความเข้มแข็ง
- (2) การพัฒนาระบบการผลิตและการค้าสินค้าเกษตร
- (3) การพัฒนาอุตสาหกรรมเกษตร
- (4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เป็นการมุ่งพัฒนาเกษตรกรให้มีความรู้ มีความสามารถในการจัดการทั้งด้านเศรษฐกิจสังคม และสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรได้รับส่วนปันผลจากการพัฒนาที่เป็นธรรม และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร 2541 : 81) จากแผนพัฒนาฯดังกล่าวแล้วแต่สนับสนุนการฟื้นฟู เศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะภาคเกษตรและการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อสร้างกลไกของท้องถิ่นให้เข้มแข็ง เพื่อที่จะเพิ่มศักยภาพทั้งผู้นำและองค์กรในการแก้ปัญหาของตัวเองเป็นสำคัญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ก็มีความสอดคล้องกับการพัฒนาการเกษตร และการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในหลายประการด้วยกัน คือ

(1) การส่งเสริมเสรีภาพในการรวมตัวของประชาชนเพิ่มขึ้น เช่น การรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เกษตรกรเพื่อวางแผนการเกษตรและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร ตามมาตรา 84 และการส่งเสริม สนับสนุนและคุ้มครองระบบสหกรณ์ ตามมาตรา 85

(2) การกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น เช่น องค์กรปกครองท้องถิ่นทั้งหลายย่อมมีความเป็นอิสระในการกำหนดนโยบาย การปกครอง การบริหาร การบริหารงานบุคคล การเงินและการคลัง และมีอำนาจหน้าที่ของตน โดยเฉพาะ ตามมาตรา 284 การให้ผู้บริหารขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นอาจมาจากการเลือกตั้งโดยตรงหรือความเห็นชอบของสภาท้องถิ่น ตามมาตรา 285

(3) การกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม ตามมาตรา 83

ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 กำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลไว้ ดังนี้

มาตรา 67 (กรมการปกครอง 2541 : 308) ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบล มีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีความสอดคล้องกับการส่งเสริมอาชีพ เกษตร ดังนี้

- (1) ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- (2) ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
- (3) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (4) ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) อาจจัดทำกิจกรรมในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ตาม มาตรา 68 (กรมการปกครอง 2541 : 308) ที่มีความสอดคล้องกับการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร ดังนี้

- (1) ให้มีน้ำเพื่อการอุปโภค บริโภค และการเกษตร
- (2) ให้มีการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรและกิจการสหกรณ์
- (3) ส่งเสริมให้มีอุตสาหกรรมในครอบครัว
- (4) บำรุงและส่งเสริมการประกอบอาชีพของราษฎร
- (5) ให้มีตลาด ท่าเทียบเรือ และท่าข้าม
- (6) กิจการเกี่ยวกับการพาณิชย์

นโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งสภาเกษตรกร การจัดตั้งกองทุนเพื่อฟื้นฟูชีวิตเกษตรกร และการออกกฎหมายว่าด้วยการซื้อขายผลผลิตเกษตรกรล่วงหน้า ซึ่งขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการดำเนินการ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรอันจะส่งผลให้เกิดการฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะภาคการเกษตรที่เน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกร และเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างมากที่อบต.และเกษตรกรจะต้องติดตามความเคลื่อนไหวอย่างใกล้ชิด

แหล่งทุนภายนอก มีแหล่งทุนภายนอกจำนวนมาก ทั้งทุนจากภาครัฐซึ่งกระจายอยู่ตามหน่วยงานระดับพื้นที่ภายใต้การดำเนินงานของกระทรวงต่าง ๆ และทุนจากภาคเอกชนที่พร้อมจะให้การสนับสนุนการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจผ่านกลไกขององค์กรชุมชนและ อบต. เช่น กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) กองทุนเพื่อสิ่งแวดล้อมของ UNDP กองทุนของมูลนิธิและสมาคมที่ไม่หวังผลกำไรต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งอบต.เองมีที่อยู่ที่ตั้งที่แน่นอนมีความชอบธรรมโดยกฎหมาย ซึ่งน่าจะเป็นกลไกที่สำคัญในการประสานแหล่งทุนภายนอกให้มาสนับสนุนหรือหนุนเสริมการแก้ปัญหาการเกษตรและปัญหาอื่น ๆ ในชุมชนภายใต้การดำเนินงานของกลุ่มต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

ขณะเดียวกันก็สามารถประสานความรู้ ความคิด และประสบการณ์จากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญทั้งหลาย จากนักวิชาการแหล่งวิชาการและองค์กรชุมชน ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐบาล เช่น เจ้าหน้าที่จากสำนักงานส่งเสริมการเกษตร การพัฒนาชุมชน ปศุสัตว์ ประมง สหกรณ์การเกษตร เจ้าหน้าที่จากสถานีทดลองพืชและสัตว์ต่าง ๆ ครูอาจารย์ในสถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัย เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาคเอกชนทั้งที่หวังผลกำไรและไม่หวังผลกำไร และองค์กรชุมชนพื้นที่อื่น ๆ ซึ่งมีผู้นำความรู้ประสบการณ์และรูปธรรมการแก้ปัญหาทั้งผลสำเร็จและความล้มเหลวจำนวนมาก ซึ่งในแต่ละกลุ่มมีความพร้อมที่จะให้การ

สนับสนุนทั้งวิชาการ วัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นบางอย่างและงบประมาณบางส่วน จึงเป็นเรื่องที่อบต. และองค์กรชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำที่ควรให้ความสำคัญในการเสาะแสวงหาศักยภาพภายนอกดังกล่าวเพื่อดึงมาสนับสนุนในพื้นที่ของตัวเองให้มากที่สุดและนำไปสู่การเพื่อแม่่ประสบการณ์ไปยังพื้นที่อื่น ๆ โอกาสต่อไป

2.4. ข้อจำกัดในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต.

องค์กรภาครัฐระดับตำบล การสนับสนุนจากองค์กรภายนอกโดยเฉพาะหน่วยงานของภาครัฐระดับตำบลไม่มีการประสานงานกันเพื่อให้ไปในทิศทางเดียวกันหรือมีการสนับสนุนเอื้อประโยชน์กันน้อยมาก ซึ่งบางครั้งมีแนวความคิดที่ต่างกัน มีการแย่งผลงานกันหรือถ้าไม่ใช้งานในขอบข่ายของตัวเองก็จะไม่สนับสนุนไม่ส่งเสริมไม่สนใจปัญหาของเกษตรกร ส่งผลให้กลุ่มชุมชนขาดความเป็นเอกภาพ ขาดความสามัคคีและความร่วมมือในการทำงานร่วมกัน เนื่องจากเกษตรกรแต่ละกลุ่มจะถูกควบคุมดูแลภายใต้การดำเนินงานของหน่วยงานนั้น ๆ ทั้งนี้ดำเนินไปตามผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างองค์กรชุมชนและองค์กรรัฐแต่ละหน่วยงาน

สมาชิก อบต. ท่านหนึ่งได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “เดิมทีเกษตรกรเราอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคีมีการช่วยเหลือเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกัน แต่พอหลังจากที่หน่วยงานของรัฐบาลหลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาส่งเสริมและพัฒนาชุมชน ก็ทำให้ชุมชนแบ่งแยกกันต่างคนต่างอยู่ต่างกลุ่มต่างทำงานขาดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แล้วยังนำไปสู่ความขัดแย้งภายในชุมชนขึ้นอีก ถ้ายังมีสภาพเป็นอย่างนี้ชุมชนไปไม่รอดแน่ แต่ข้าราชการรอดเพราะข้าราชการมีเงินเดือน จริง ๆ แล้วข้าราชการน่าจะจับมือร่วมกันทำงานหรือไม่ก็ยุบหน่วยงานบางหน่วยให้เหลือหน่วยงานเดียวไปเลย จะได้ไม่สร้างปัญหาเหมือนทุกวันนี้”

การวางแผนพัฒนาตำบลตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ประกอบด้วยองค์การวางแผน 2 องค์การคือ (1) คณะกรรมการพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล (2) คณะกรรมการสนับสนุนการจัดทำแผนองค์การบริหารส่วนตำบล สักส่วนของคณะกรรมการชุดแรกเปิดช่องให้ผู้ทรงคุณวุฒิ องค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าร่วมได้ไม่เกิน 5 คน จากทั้งหมด 19 คน และต้องมาจากการคัดเลือกของคณะกรรมการองค์การบริหารส่วนตำบล

ขั้นตอนการจัดทำแผนมีความซับซ้อน ยุ่งยาก มีขั้นตอนมาก กล่าวคือ

- (1) ต้องกำหนดยุทธศาสตร์ก่อน ซึ่งต้องสอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัด
- (2) จัดทำแผนปี แผน 5 ปี และต้องสอดคล้องกับแผนอำเภอ จังหวัด และแผนชาติ
- (3) ต้องทำข้อบังคับตามแผนปี

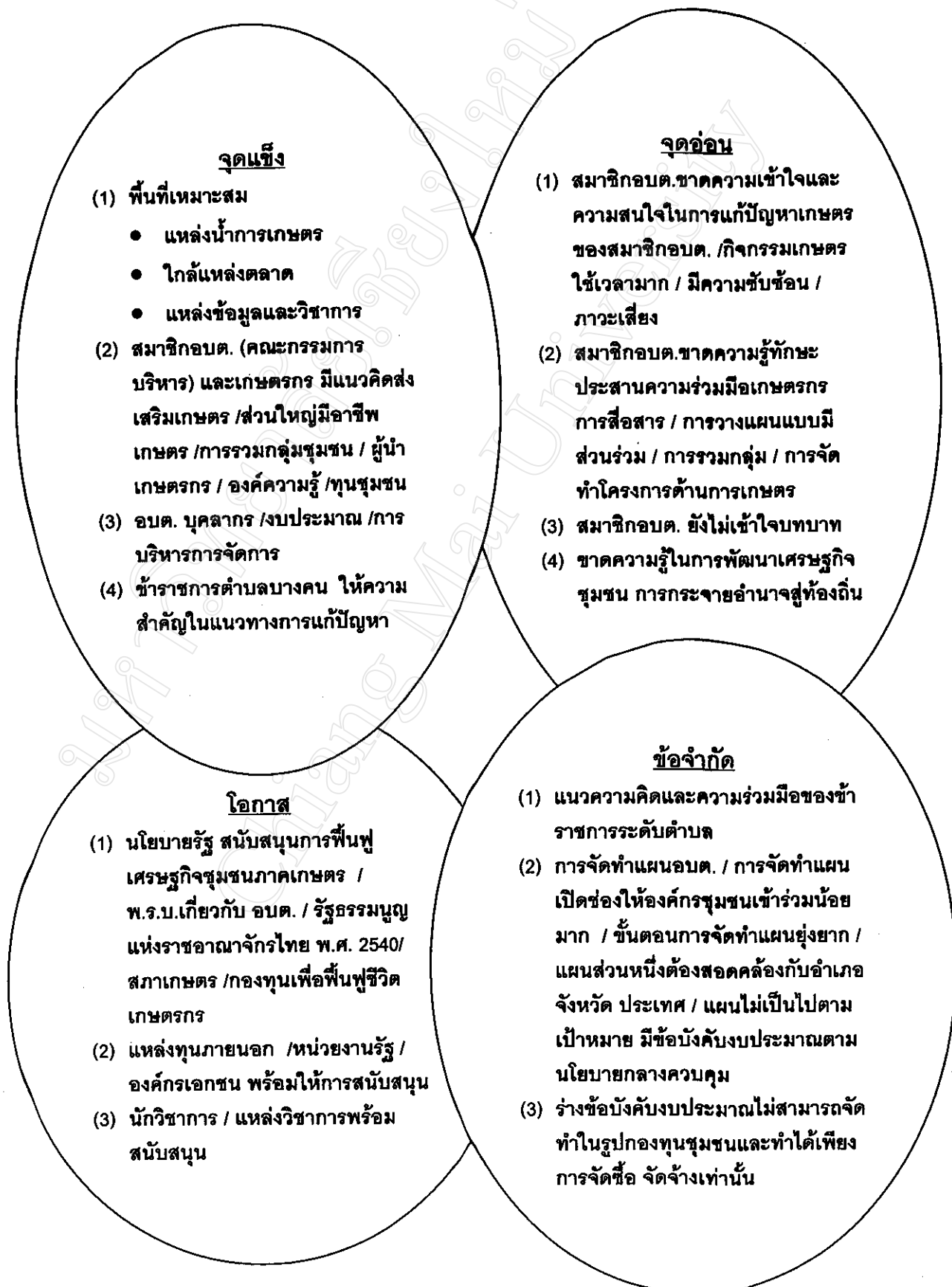
แผนพัฒนาตำบลจะต้องผ่านความเห็นชอบจากศูนย์ประสานงานแผนระดับอำเภอเห็นชอบในแง่ของข้อดีจะเป็นการประสานการทำงานของแต่ละท้องถิ่น แต่ข้อเสียเป็นการเปิดช่องว่างให้คนภายใน

นอกที่อาจไม่เข้าใจตำบลหรือมีความคิดที่ต่างจากการเกษตร หรืออาจเกิดเครือข่ายอำนาจใหม่ในการทางการเมืองระดับท้องถิ่นที่ส่งผลเสียมากกว่าผลดี

การนำแผนมาทำเป็นข้อบังคับ มักไม่เป็นไปตามเป้าหมายแม้ว่าจะกำหนดแผนส่งเสริมอาชีพเกษตรกรมากขึ้นก็ตาม แต่ท้ายที่สุดแล้วก็จะมีการกำหนดสัดส่วนข้อบังคับงบประมาณตามนโยบายส่วนกลาง การจัดทำข้อบังคับงบประมาณด้านการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร ไม่สามารถทำในรูปกองทุนหมุนเวียนได้ ต้องทำในรูปการจัดซื้อจัดจ้างเท่านั้น ทำให้ขาดความคล่องตัวในการดำเนินงานของอบต.และกลุ่มเกษตรกร

แผนพัฒนาจะต้องสอดคล้องกับแผนอำเภอ จังหวัด และแผนชาติ ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจ

แผนภูมิที่ 5. สรุปศักยภาพ จุดอ่อน โอกาส และข้อจำกัดในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ
องค์การบริหารส่วนตำบล

2.5 เงื่อนไขในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต.

แนวความคิดและความร่วมมือของราชการท้องถิ่นต่อประเด็นปัญหาการเกษตร โดยเฉพาะ ปลัด อบต. ต้องมีแนวความคิดดังกล่าวที่ชัดเจนนำไปสู่การผลักดันให้ อบต. ดำเนินการ รวมถึงความสามารถในการอธิบายปลุกจิตสำนึกในแนวความคิดดังกล่าวให้ อบต. เกิดความเข้าใจได้ และเกษตรกรตำบล พัฒนาการ บุคลากรอื่น ๆ มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงบทบาท อบต. ต่อการแก้ปัญหาด้านการเกษตร ทั้งความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันเอง และหน่วยงานรัฐกับ อบต. ยิ่งมีความร่วมมือกันมากขึ้นก็จะมีพลังในการดำเนินงานและการแก้ปัญหามากขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าหากมีความขัดแย้งกันก็ยิ่งสร้างความซับซ้อนของปัญหามากขึ้นเท่านั้น

แนวความคิดและความร่วมมือของกรรมการบริหารของ อบต. สมาชิก อบต. ผู้นำเกษตรกร และการเห็นความสำคัญในการผลักดันแผนพัฒนาด้านการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรหรือด้านเศรษฐกิจอื่น ๆ ผู้ อบต. ผ่านกลไกของผู้นำเกษตรกร ผู้นำหมู่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรกรกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งถ้าหากกลุ่มคนเหล่านี้ให้ความสำคัญต่อการจัดทำแผนงานด้านเศรษฐกิจและกล้าที่จะร่วมกันดำเนินการก็จะทำให้ อบต. เห็นความสำคัญและให้การสนับสนุนมากขึ้น แต่ถ้ากลุ่มคนเหล่านี้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเชิงโครงสร้างพื้นฐาน อบต. ก็ไม่รู้อะไรจะสนับสนุนด้านเศรษฐกิจให้กับใคร

โอกาสของเกษตรกรในการร่วมคิดร่วมวางแผนร่วมตัดสินใจร่วมดำเนินการและร่วมติดตาม ประเมินผลการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรในระดับการสนับสนุนของหน่วยงานของภาครัฐด้านการเกษตร ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และนโยบายแห่งชาติ ต่อการสนับสนุนการแก้ปัญหาด้านการเกษตรผ่าน กลไก อบต. เครือข่ายเกษตรกรและสหกรณ์แบบมีส่วนร่วม ไม่ใช่เกิดจากการคิดวางแผนและสั่งการจาก หน่วยงานดังกล่าวเหมือนที่เคยมีมา หากแต่ต้องปรับเปลี่ยนถ่ายโอนอำนาจการคิด วางแผนและดำเนินการ โดยองค์กรชุมชนเป็นสำคัญจึงจะทำให้การเกษตรพัฒนาไปอย่างมีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน

การสร้างและเสริมกลไกการจัดการด้านการผลิตเกษตรและการตลาดเกษตร เพื่อการลดต้นทุนการเกษตรและการเพิ่มรายได้ให้กับคนในชุมชน ทั้งกลไกเดิมที่มีอยู่จะพัฒนาให้เข้มแข็งได้อย่างไร และกลไกที่จำเป็นต้องสร้างขึ้นใหม่จะเริ่มต้นอย่างไร และพัฒนาระบบการจัดการบริหารอย่างไร เช่น การสร้างเครือข่ายเกษตรกร การพัฒนาสหกรณ์ เป็นต้น ซึ่งจะเป็นกลไกในการแก้ปัญหาด้านการเกษตร ควบคู่ไปกับการดำเนินงานของ อบต. และเป็นการสนับสนุนการทำงานซึ่งกันและกันอีกด้วย

การคิดและสร้างประเด็นปัญหาร่วม เป็นเรื่องสำคัญที่จะนำไปสู่ความร่วมมือของกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ กับ อบต. ให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุดและเกิดความร่วมมือมากที่สุด จนนำไปสู่การสนับสนุนซึ่งกันและกัน เช่น การเริ่มต้นจากประเด็นที่คนทุกคนคิดและทำเหมือน ๆ กันหรือทุกคนต้องเกี่ยวข้องโดยตรง เป็นต้น

รูปธรรมการแก้ปัญหาการเกษตรที่ชัดเจน ซึ่งเป็นรูปธรรมที่มีผลสำเร็จจริงภายใต้สถานการณ์และการเผชิญปัญหาที่คล้าย ๆ กัน รูปธรรมการแก้ปัญหาจะศึกษาได้จากที่ไหนทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และควรใช้กระบวนการศึกษาเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การตัดสินใจดำเนินการและการสนับสนุนของ อบต. เช่น การศึกษาดูงานเพื่อให้เห็นของจริง การเชิญวิทยากรชาวบ้านที่มีประสบการณ์ตรงมาให้ความรู้ ฯลฯ การสร้างรูปธรรมการแก้ปัญหาการเกษตรและการทำงานของผู้นำ โดยเฉพาะในช่วงแรก ๆ ของการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นช่วงของการพิสูจน์แนวทางว่ามีความเป็นไปได้มากเพียงใดต่อการยอมรับของชุมชนและอบต. ดังนั้นการดำเนินการแก้ปัญหาในช่วงแรกควรเน้นการแก้ปัญหาที่ใช้กระบวนการที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ไม่มีระเบียบมากนัก ใช้ทุนไม่มากแต่เห็นผลสำเร็จสูง รวมถึงการมีส่วนร่วมจากคนทุกคนทุกกลุ่มในชุมชน

ทุนดำเนินการแก้ปัญหา รวมถึงสถานที่ดำเนินการเป็นเงื่อนไขที่เกษตรกรให้ความสำคัญภายใต้สถานการณ์ทุนที่จำกัดในปัจจุบันจะหาวิธีระดมทุนหรือจัดการทุนชุมชนให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไรและจะหาทุนจากที่ไหนมาดำเนินการแก้ปัญหานอกจากทุนที่ อบต. มีอยู่จำนวนน้อยซึ่งไม่เพียงพอกับความต้องการแก้ปัญหของชุมชน

การดำเนินการตามแผนงานในเวลาที่จำกัดของอบต. ในการกำกับควบคุมการใช้งบประมาณประจำปีของอบต. ซึ่งใช้ระยะเวลาสั้น ๆ ทั้งนี้เพราะว่า การจัดเก็บภาษีส่วนใหญ่อยู่ที่ส่วนกลาง ทำให้การกระจายงบประมาณประจำปีสู่อบต. ขาดความคล่องตัวมีความล่าช้า ทำให้การจัดทำโครงการต่าง ๆ ของอบต. เน้นไปที่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลัก เพราะใช้เวลาน้อยในขณะที่การพัฒนาการเกษตรใช้เวลามาก ซึ่งอบต. ไม่สามารถใช้งบประมาณสนับสนุนในเวลาที่จำกัดได้ เนื่องจากต้องมีผลสำเร็จที่สามารถวัดได้ชัดเจน

ตอนที่ 3 กระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต.

จากการศึกษาวิจัยกระบวนการดำเนินงานในการส่งเสริมการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้สรุปกระบวนการในการดำเนินงานของ อบต. ต่อการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรไว้ คือ

ผลสรุปกระบวนการในการดำเนินงานของ อบต. ต่อการส่งเสริมอาชีพเกษตรกร

จะพบว่าการดำเนินงานในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต. พบว่ามีข้ออ่อนและข้อจำกัดที่ได้กล่าวไว้แล้วหลายประการด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตามก็ยังพบว่ามีความศักยภาพและโอกาสรวมถึงเงื่อนไขที่เป็นไปได้ที่จะเอื้อต่อการดำเนินงานของ อบต. ในการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรซึ่งมีรูปแบบที่หลากหลายและมีขั้นตอนของการดำเนินงานที่ใช้เวลาในการพัฒนาอยู่พอสมควร และพอสรุปได้ ดังนี้

3.1 การสำรวจข้อมูลพื้นฐานการเกษตรระดับครัวเรือน

เป็นสิ่งสำคัญมากในแง่การประเมินศักยภาพพื้นที่และการสนับสนุนกิจกรรมการเกษตรในระดับตำบล ทั้งนี้ควรเน้นการเก็บข้อมูลที่เป็นปัจจุบันมากที่สุด โดย อบต. อาจออกแบบสอบถามหรือแบบสัมภาษณ์โดยให้สมาชิก อบต. แต่ละหมู่บ้านดำเนินการให้ชาวบ้าน ไปกรอกข้อมูลทางด้านการเกษตรหรือสมาชิก อบต. ของแต่ละหมู่บ้านดำเนินการเอง โดยไปสัมภาษณ์ในแต่ละครอบครัวเพื่อที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น มองปัญหาและหาทางออกในระดับครอบครัวได้มากขึ้นด้วย สมมุติว่าหมู่บ้านหนึ่ง ๆ มีครัวเรือนประมาณ 150 ครัวเรือน (ค่าประมาณการจำนวนครอบครัวของหมู่บ้านในประเทศไทย) สมาชิก อบต. หมู่บ้านหนึ่งมี 2 คน ก็เท่ากับว่าสมาชิก อบต. 1 คน สัมภาษณ์ครัวเรือน 75 ครัวเรือน ใช้เวลาสัมภาษณ์ประมาณ 5 ครัวเรือนต่อวัน ดังนั้นจะใช้เวลาสัมภาษณ์ทั้งหมด 15 วัน (75 ครัวเรือน) และสรุปข้อมูลอีก 5 วัน ดังนั้นหมู่บ้านหนึ่ง ๆ จะใช้เวลาในการสำรวจข้อมูลเพียง 20 วัน ซึ่งจะทำให้ อบต. เห็นภาพสถานการณ์ ปัญหาและความต้องการของชุมชนอย่างละเอียดถี่ถ้วนมากขึ้น ส่วนเทคนิคในการรวบรวมข้อมูล อบต. อาจเชิญวิทยากรภายนอกมาบรรยายให้สมาชิก อบต. ฟังก่อนการสัมภาษณ์ก็ได้ ข้อมูลที่ควรเก็บรวบรวมในแต่ละครอบครัว ประกอบด้วย

- พื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมดมีกี่พื้นที่ แต่ละพื้นที่มีกี่ไร่ รวมทั้งหมอกี่ไร่ มีเอกสารสิทธิ์อะไรบ้าง
- แต่ละพื้นที่ทำการผลิตอะไรบ้างในรอบปี พืช/สัตว์รายได้หลัก พืช/สัตว์รายได้เสริม
- ต้นทุนการผลิตในรอบการผลิตหรือรอบปี
- ใช้ปัจจัยการผลิตอะไรบ้างในรอบปี หรือรอบการผลิตครั้งหนึ่ง จำนวนหรือปริมาณที่ใช้ ราคาปัจจัยการผลิตเท่าไร ชื่อจากที่ไหน (สด/พ่น)
- ผลผลิตที่ได้จำนวนเท่าไร ขายที่ไหน ราคาเท่าใด
- ปัญหาในการผลิตเกษตรที่ประสบมีปัญหอะไรบ้าง
- ข้อเสนอรูปแบบวิธีการ ต่อการแก้ปัญหาการเกษตร (เรียงลำดับตามความสำคัญ)

ข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะนำไปสู่การสรุปภาพรวมทางด้านการเกษตรทั้งหมดของตำบล เพื่อเป็นฐานประกอบการตัดสินใจในการสนับสนุนการเกษตรตามความสำคัญ ความยากง่าย ความเร่งด่วน กำลังคนและงบประมาณที่อบต. และชุมชนมีอยู่ อย่างไรก็ตาม การสำรวจข้อมูลดังกล่าวอาจร่วมกับทางเกษตรตำบล พัฒนาการตำบลดำเนินการไปด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานของรัฐด้านการเกษตรการพัฒนาชุมชนและอบต. จนนำไปสู่การแก้ปัญหาการเกษตรร่วมกันอย่างเป็นระบบและไปในทิศทางเดียวกันมากขึ้น

3.2 การวิเคราะห์ปัญหาการเกษตรและการวางแผนสนับสนุนการเกษตรในระดับตำบล

เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการส่งเสริมอาชีพเกษตรในระดับตำบล อบต.จะต้องสนับสนุนดำเนินการจัดสัมมนา โดย อบต. ดำเนินการเองหรือว่าจ้างให้กลุ่มคนภายนอกมาดำเนินการให้ก็ได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับงบประมาณที่อบต. มีอยู่และศักยภาพของบุคลากรภายในตำบลหรือบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ปลัด อบต. เกษตรตำบล พัฒนาการ อื่น ๆ เป็นผู้ดำเนินการหรือผู้ร่วมดำเนินการ และการนำเครื่องมือ AIC มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการจัดสัมมนา ทั้งนี้ต้องดำเนินการให้เป็นธรรมชาติที่สุดไม่มีพิธีรีตรองมากนัก เพราะกระบวนการ AIC จะทำให้ผู้ร่วมสัมมนาสามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ผ่านรูปแบบการเขียนสำหรับคนที่ไม่กล้าพูดและสำหรับคนที่กล้าพูดกล้านำเสนอในกระบวนการก็จะเปิดให้แสดงความคิดเห็นอยู่แล้ว การนำเครื่องมือ SWOT Analysis มาใช้ซึ่งจะช่วยประเมินข้อแข็งข้ออ่อนของชุมชน โอกาสและข้อจำกัดจากภายนอกของชุมชน และนำเครื่องมือ Mapping มาใช้ประกอบการประเมินสภาพชุมชนซึ่งจะช่วยให้ชุมชนเห็นศักยภาพของตัวเองมากขึ้น โดยอาจใช้ชื่อว่า “การวิเคราะห์ปัญหาการเกษตรและการวางแผนการแก้ปัญหาการเกษตรตำบล.....” แต่จำเป็นต้องจัดลำดับขั้นตอนการสัมมนาให้ชัดเจน โดยมีตัวอย่าง ดังนี้

1. การวิเคราะห์ปัญหา มีลำดับขั้น ดังนี้

- ให้ผู้เข้าสัมมนาทุกคนเสนอปัญหาการเกษตรที่สำคัญที่สุด คนละ 1-2 ปัญหา โดยใช้วิธีพูดหรือเขียนก็ได้
- ผู้ดำเนินการจัดระบบกลุ่มปัญหาที่คล้ายกันเข้าด้วยกันพร้อมกับให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาตรวจสอบความถูกต้อง
- ผู้เข้าร่วมสัมมนาอภิปรายความสำคัญของกลุ่มปัญหาแต่ละกลุ่มว่ามีอิทธิพลต่อการเกษตรและเกษตรกรในตำบลอย่างไรบ้าง
- ผู้เข้าร่วมสัมมนาลงคะแนนเพื่อลำดับความสำคัญ
- เลือกปัญหาที่สำคัญที่สุด 3-4 ปัญหาในรอบปี เพื่อนำไปสู่การวางแผนการแก้ปัญหา

ผลสรุปปัญหาการเกษตรที่สำคัญของตำบลสันทราย มีสภาพปัญหา พอสรุปได้ ดังนี้

- (1) ปัจจัยการผลิตราคาแพง /ราคาผลผลิตเท่าเดิมหรือลดลง
- (2) ผลผลิตตกต่ำ
- (3) นายทุน พ่อค้าคนกลาง เอารัดเอาเปรียบ
- (4) ขาดเงินทุน/ขาดการสนับสนุน

- (5) ปัญหาการตลาด/ไม่มีตลาด/ไม่รู้จักตลาด
- (6) โรคแมลงระบาด/การใช้สารเคมีรุนแรง
- (7) ปัญหาที่ดิน/ไม่มีที่ดิน/ดินเสื่อม
- (8) เกษตรกรขาดการรวมกลุ่ม/ขาดความรู้การเกษตรที่เหมาะสม

2 การวางแผนการแก้ปัญหา มีขั้นตอนดังนี้

- นำปัญหาที่เลือกมา 3-4 ปัญหาเป็นตัวตั้ง แล้วแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมสัมมนาตามความสนใจในการแก้ปัญหา (อาจกำหนดสมาชิกอบต.และผู้นำเกษตรกร 1-2 คนเป็นตัวแทนประจำกลุ่ม)
- แต่ละกลุ่มปัญหาวางแผนการแก้ปัญหาโดยมีกำหนดกิจกรรมแก้ปัญหา ระยะเวลา ดำเนินการ งบประมาณที่ใช้และแหล่งงบประมาณ ผู้รับผิดชอบ ฯลฯ
- แต่ละกลุ่มนำเสนอพร้อมกับการอภิปรายรวมซักซ้อมความเข้าใจและหาข้อสรุปร่วมกัน
- สรุปภาพรวมการแก้ปัญหาทั้งตำบล
- ข้อสรุปสุดท้ายต้องมีการวางแผนการทำงานต่อ การนัดประชุมของคณะทำงานหรือคณะดำเนินงานของแต่ละกลุ่มปัญหา เพื่อติดตามการแก้ปัญหาที่เป็นจริงและต่อเนื่อง

ผลสรุปแนวทางการแก้ไขปัญหายของตำบลสันทราย ได้ 4 แนวทาง ดังนี้

- (1) รวมกลุ่มเกษตรกรต่อรองจากหมู่บ้านสู่เครือข่ายตำบล โดยแต่ละกลุ่มมีความเป็นเอกภาพ แข็งแรง และมั่นคง
- (2) ดำเนินการตลาด มีการจัดตั้งตลาดกลางตำบล และติดต่อตลาดภายนอก (ให้ อบต. ประสานงาน และสนับสนุน)
- (3) จัดหาปัจจัยการผลิตร่วม โดยจัดตั้งศูนย์จัดซื้อ/แจกจ่าย/จำหน่ายแก่สมาชิก (ให้ อบต. ประสานงาน และสนับสนุน)
- (4) ลด ละ เลิกปุ๋ยเคมี ยาเคมี จัดทำปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และใช้ยาสมุนไพรแทนยาเคมี

หลังจากนั้นได้มี การวางแผนการรวมกลุ่มเกษตรกรร่วมกัน เพราะเป็นแผนงานหลักของตำบล ซึ่งพอสรุปการวางแผนการรวมกลุ่มและเครือข่ายเกษตรกรตำบลสันทราย ได้ดังนี้

- (1) มีการประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูล โดยคนที่เข้าร่วมสัมมนา จะต้องออกไปพูดคุยกับชาวบ้านต่างๆ ไปให้รู้ถึงผลดีของการรวมกลุ่ม

- (2) จัดประชุมชี้แจงในชุมชน โดยคนที่เข้าอบรมอาจจะประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน อบต. ทีมงาน เพื่อช่วยหาวิทยากรเข้าไปให้ความรู้
- (3) จัดตั้งกลุ่มในหมู่บ้านก่อนที่จะขยายตัวมาสู่การสร้างเครือข่ายระดับตำบล
- (4) เสนอโครงการ/แผนงานร่วมระดับเครือข่ายทั้งตำบล
- (5) ดำเนินการตามแผนงานผ่านกลไก อบต. ร่วมกับเครือข่ายเกษตรกรระดับตำบล

ในระหว่างการสัมมนานั้นอาจเชิญวิทยากรจากภายนอกมาร่วมแสดงความคิดเห็นหรือให้ข้อมูลประสบการณ์บางอย่างที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการสัมมนาและต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์โดยตรงซึ่งถ้าเป็นประสบการณ์จากผู้นำเกษตรกรก็จะทำให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาเห็นภาพชัดเจนมีความเชื่อถือน่าเชื่อถือมากขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าความรู้ ความรู้สึก และสภาพปัญหาที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งการนำวิทยากรภายนอกมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์นั้นจะทำให้การสัมมนามีความน่าสนใจไม่น่าเบื่อและเห็นแนวความคิดแนวทางในการทำงานในอนาคตที่ชัดเจนขึ้น

สรุปการบรรยายจากวิทยากร ต.แม่ทา กิ่ง อ.แม่ออน จ.เชียงใหม่

(นายพนมกร นามจันทร์ เกษตรกรผู้ปลูกผักปลอดสารพิษ)

- ประมาณปี 2528-2529 ชาวบ้านมองเห็นปัญหา จึงมีการรวมตัวกันกว่า 10 ครอบครัวมาพูดคุยถึงปัญหาที่เกิดขึ้นคล้ายกัน ชาวบ้านเห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐเพียงไม่กี่คน ไม่สามารถดูแลได้ทั่วถึง และเกิดความล่าช้า บางครั้งแก้ไขปัญหาไม่ถูกจุด ปัญหาในหมู่บ้าน หรือปัญหาจากกลุ่มเล็ก ๆ ไม่สามารถเข้าถึงได้ ชาวบ้านมีความเข้าใจว่ากำลังของเจ้าหน้าที่มีน้อย และงบประมาณมีอยู่จำกัด ถ้าจะคอยความช่วยเหลือจากทางราชการคงจะมีทางเป็นไปได้ยาก
- ชาวบ้านจึงมีการรวมตัวกันประกอบกับได้รับความช่วยเหลือกันเองภายในหมู่บ้าน ดังนั้นชาวบ้านจึงมาช่วยกันคิดว่าในหมู่บ้านมีปัญหาอะไรบ้าง ปัญหาส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น ปัญหาเกี่ยวกับความเจ็บไข้ได้ป่วย ไม่มีเงินในการรักษาพยาบาล บางรายต้องสูญเสียที่ดิน เนื่องจากการกู้หนี้ยืมสิน ดังนั้นจึงจัดให้มีการแก้ไขปัญหานี้สินที่เกิดขึ้น โดยการรวมกลุ่มออมทรัพย์คนละ 10-20 บาท ตามกำลัง
- ปัญหาที่ประสบทั่วไป คือไม่มีการรวมกลุ่ม ไม่มีการช่วยกันคิดแก้ไขปัญหา หวังพึ่งพาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ถ้าแก้ไขไม่ได้ก็โทษหน่วยงานของรัฐหาว่าไม่มีการดูแล เอาใจใส่ การรวมกลุ่มจึงเกิดขึ้นเพื่อไม่หวังพึ่งพาจากเจ้าหน้าที่
- จุดเน้นหนักคือ การรวมตัวด้วยใจ พร้อมทั้งจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น กลุ่มบางกลุ่มที่แตก เพราะมีแต่ชื่อไม่พร้อมใจที่จะแก้ไขปัญหา ไม่เสียสละ

- กลุ่มชาวบ้านแม่ทาได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เป็นอันดับแรก เพื่อช่วยเหลือผู้ที่เจ็บไข้ได้ป่วย ต้องการการรักษาพยาบาล กลุ่มออมทรัพย์ให้เงินกู้ยืมได้โดยไม่เสียดอกเบี้ย เมื่อมีเงินจึงนำมาใช้กิน
- ต่อมาได้มีการรวมแก้ไขปัญหาผลผลิต นั่นคือสามารถดึงราคาขึ้นได้ ส่วนปัญหาด้านปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง ซึ่งมีราคาแพง เมื่อรวมกลุ่มกันก็สามารถซื้อในราคาที่ถูกลง
- กลุ่มเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีปัญหาเหมือนกันมารวมช่วยกันแก้ไขปัญหา บางกลุ่มก็มี 10 คน 20 คน 30 คน หลังจากนั้นจึงเกิดกลุ่มหลายกลุ่มเกิดขึ้นในตำบลแม่ทา
- กลุ่มต่าง ๆ ในตำบลแม่ทามากกว่า 20 กลุ่มได้มีการประชุมปรึกษาหารือกัน มีเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เกิดการประสานกันในกลุ่มแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ เพื่อแก้ไขปัญหา เช่น ผลผลิต ทรัพยากร หนี้สิน ป่าไม้ ซึ่งเป็นปัญหาหลัก หลังจากนั้นได้มีการประชุมคณะกรรมการกลางทุกวันที่ 15 ของเดือน
- ตำบลแม่ทามีอาชีพปลูกข้าวโพด แต่ละครัวเรือนมีที่ดิน 4-5 ไร่ ได้รวมกลุ่มซื้อปุ๋ยใส่ข้าวโพด 300 กว่ากระสอบ ซื้อโดยตรงจากบริษัท ซึ่งจะได้ในราคา 280 บาท ถ้าซื้อพ่อค้าในหมู่บ้านจะได้ในราคา 320 บาท ลดต้นทุนต่อกระสอบ 40 บาท 300 กระสอบ ลดต้นทุน 12,000 บาท ปีหนึ่งต้องซื้อ 3 ครั้ง ปีหนึ่งสามารถประหยัดเงิน 36,000 บาท
- สำหรับข่าวสารก็เหมือนกัน ชาวบ้านแม่ทามีพื้นที่ปลูกข้าวน้อยต้องซื้อข้าวกินรวมตัวกันจะได้ซื้อข้าวในราคาถูกลง
- ในคณะกรรมการการทำงานจึงปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาหนี้สิน โดยนำกองทุนที่มีอยู่มาสนับสนุนอาชีพในแต่ละกลุ่มโดยไม่จำกัดว่าเป็นกลุ่มใด ในแต่ละกลุ่มนั้นมีกิจกรรมที่หลากหลาย ไม่ใช่หาเงินก่อนแล้วค่อยมีการรวมกลุ่ม
- กลุ่มแต่ละกลุ่มจะกระจายตามหมู่บ้าน หมู่บ้านหนึ่ง ๆ อาจจะมี 2 กลุ่ม 3 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งอาจจะมี 10 คน 15 คน 20 คน ก็ได้ กิจกรรมของกลุ่มได้แก่ ออมทรัพย์ เลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา บางกลุ่มก็อาจมีปลูกผักปลอดสารพิษ
- ในแต่ละกลุ่มมีตัวแทน 2 คน เข้ามาเป็นเครือข่ายคณะกรรมการกลาง เพื่อที่จะนำเสนอปัญหาของกลุ่มและหาแนวทางแก้ไข แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุมสภาตำบล
- นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มช่วยกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมป้องกันไฟฟ้า ซึ่งเป็นความต้องการของคนในหมู่บ้าน
- กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษแม่ทา ลงทุนเริ่มแรก 7,000 บาท ซื้อเมล็ดพันธุ์มาปลูกโดยไม่ใช้ปุ๋ยเคมี แต่ใช้ปุ๋ยคอก และสมุนไพรเป็นยาฆ่าแมลง ในตอนแรกไม่ได้ผล จึงลงทุนกันอีกครั้ง คนละ 500 บาท ในที่สุดก็สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ สามารถเก็บไว้กิน และมีส่วนที่เหลือไว้ขาย

- การตลาดผักปลอดสารพิษตอนแรกยังมีปัญหา ต้องไปส่งตลาดที่ไกล ๆ และต้องขายเอง ปัจจุบันมีเครือข่าย และมีตลาดนัดขายผักในตำบลเกิดขึ้น จนในที่สุด ไม่มีปัญหา เนื่องจากได้มีการพัฒนารูปแบบขึ้นเรื่อย ๆ
- ในพื้นที่ปลูกผักที่แม่ทาในเนื้อที่รวม 10 กว่าไร่ มีพืชพันธุ์ 100 กว่าชนิด ทั้งไม้ต้น ไม้ผล และไม้ล้มลุก ผักพื้นเมือง ฯลฯ ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ ดูแลรักษาโดยใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก และพืชผักต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ผสมผสานกันไป
- เทคนิควิธีการปลูกผักปลอดสารพิษ
 1. ผสมผสาน ผักหลายอย่าง ไม้ผลใน 1 แปลง (ทั้งสวน)
 2. ตามฤดูกาล ไม้พื้นดิน
 3. หมุนเวียน ไม่ปลูกพืชชนิดเดียวซ้ำที่เดิม ถ้าซ้ำที่มีโรค, แมลง
 4. ปลูกพืชสมุนไพร ป้องกันแมลง ข่า ตะไคร้ กะเพรา โหระพา ดาวเรือง รอบๆ แปลง
- การปลูกพืชล้มลุกก็จะมีแต่ล้มลุกตลอดปี ปลูกให้ยั่งยืนบ้าง เพื่อให้มีกินตลอดปี ไม่ทำลายดิน ไม่ทำลายครอบครัว ไม่ทำลายสุขภาพ ซึ่งลดต้นทุนค่าใช้จ่าย
- การรวมกลุ่มจึงเป็นการรวมด้วยจิตใจ ลูก เมีย เพื่อนบ้าน ถึงแม้ว่ากลุ่มกิจกรรมจะล้ม แต่กลุ่มคนไม่สามารถล้ม มีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงเพื่อหาทางออกไปเรื่อยๆ
- สรุปภาพรวมจากวิทยากร

หัวใจสำคัญอยู่ที่การรวมกลุ่มคนด้วยจิตด้วยใจเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญด้วยกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่เพราะจะทำให้เสียเปรียบ กิจกรรมใดที่สร้างขึ้นมาอาจปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์/ปัญหาที่ชุมชนนั้นเผชิญอยู่ ปรับเปลี่ยนไปตามข้อมูลภูมิความรู้ต่าง ๆ ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน ซึ่งคนแม่ทาเขา รวมกลุ่มกันแก้ปัญหาที่ได้ผลก็คือ การแก้ปัญหาปัจจัยการผลิตราคาแพง การแก้ปัญหาค่าเช่ารถเอเปียบจากพ่อค้าคนกลาง ปัญหาทรัพยากรและปัญหาสุขภาพ

สรุปการบรรยาย “บทบาทของสถาบันพัฒนาการเกษตร” โดยคุณสวิง ต้นอุดม รองประธานมูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน

- สมัยก่อนพัฒนากรเข้ามาส่งเสริมให้มีการตั้งกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆ ชาวบ้านอยากรวมกลุ่มแต่ขาดเงินทุน ไม่รู้ว่าจะไปนำมาจากไหน จังหวัด และอำเภอที่อยู่ไกล
- ในปัจจุบันมีอบต.มาอยู่ที่ตำบล รวมทั้งกองทุน การจัดการต่างๆ หลายสิ่งหลายอย่างจะมารวมอยู่ที่ชุมชน จะเห็นได้ว่าเงินเข้ามาใกล้ตัว
- คนที่จะเข้าถึงทรัพยากร จะต้องมีการรวมกลุ่ม หรือรวมตัวกัน เงินระบบที่มีดอกเบี้ยถูก หรือเงินให้เปล่าไม่มีดอกเบี้ยเลย ก็จะลงไปสู่ระบบกลุ่มที่มีการรวมตัวกัน

- ใครที่ไม่มีกลุ่ม ไม่มีการรวมตัว อยู่คนเดียว ทำอะไรคนเดียว สิ่งที่ได้ก็คือ จะต้องไปหาธนาคารเพื่อกู้ยืมเงินในอัตราที่ดอกเบี้ยสูงถึง 12, 13, 15 บาท แล้วแต่กรณี ถ้ามีกองทุนของกลุ่มสามารถเอาเงินไปต่อได้ถึง 5 เท่า เอาเงินเข้ามาดอกเบี้ยมีแค่ 5%
- พลังของกลุ่มมีข้อดีหลายเรื่อง คือ ได้แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน ได้ความคิดใหม่ๆ เพราะว่าทุกวันนี้เป็นระบบของข่าวสารข้อมูล ระบบของการเรียนรู้ ใครยังคิดอยู่เหมือนเดิมก็จะล้าสมัย
- ระบบกลุ่มอาจจะมีปัญหาในเรื่องที่ว่า ไม่สามารถทำได้ดังใจทุกคน จะต้องมีการปรึกษาหารือกัน ดังนั้นผู้ที่ทำงานกลุ่มต้องลดอัตตาของตัวเองลงบ้าง ในทางธรรมะอัตตาคือ ลดความเห็นส่วนตัวเองใจเรา
- ปัจจุบันมีกลุ่มชุมชนอยู่มากมายที่ช่วยเหลือกันในหมู่บ้านเช่น กลุ่มฌาปนกิจ กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มหัวหมวด
- กลุ่มที่เป็นลักษณะของประเพณีวัฒนธรรมก็มีเช่น เก้าผี ซึ่งถือเป็นกลุ่มรูปแบบหนึ่งที่เป็นกลุ่มเครือข่าย เวลาจะเลี้ยงผีจะเรียกญาติพี่น้องมากิน ไก่ต้ม การเลี้ยงผีเป็นการเอาวัฒนธรรมความเชื่อมารวมด้วยกัน ถ้ามได้สารทุกข์สุขดิบกัน
- นอกจากนี้ยังมี เลื้อบ้าน ส่วนฝายก็มีการใช้ผีเป็นตัวรวมกันเวลาจะร้องเหมืองฝายจะต้องเลี้ยงผีฝายนัดชุมนุมกัน อันที่จริงการเลี้ยงผีฝายเกิดขึ้นเพราะว่า ฝายหลักไม่จะต้องตีฝายทุกปี มีการตกลงกันว่าจะต้องเอาไม้ไปกันเท่าไร นั่นคือ การระดมแรงของกลุ่มเพื่อช่วยกันตีเหมืองฝาย แต่ทุกวันนี้ไม่มีการตีฝาย ไม่ได้ระดมแรง ผีก็หมดความหมาย ความจริงระบบนี้คือระบบที่เอาผีมาเป็นที่ตั้งเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นความคิดอันแยบยลของคนโบราณ ไม่ใช่เป็นการรวมกลุ่มที่เอาคนมารวมกัน เอาเงินมาเป็นตัว
- กลุ่มหลายกลุ่มที่แตกลงไปเพราะไม่ได้เอาหัวใจมารวมกัน ไม่ได้มีคุณค่าต่างๆ มารวมกลุ่ม กลุ่มที่รวมกันโดยมีเงินมาเป็นตัวตั้งในที่สุดก็แตกลงเพราะว่า ตัวผีที่มีอยู่มันสูญเสียดูค่าไป เกิดการไม่ไว้วางใจ หรือระแวงกันในเรื่องเศรษฐกิจ หรือเงินทอง เพราะว่าคุณค่าในการเคารพซึ่งกันและกันมันสูญเสียไป สิ่งนี้เป็นพื้นฐานที่ทำให้การรวมกลุ่มไม่ได้ผล
- กลุ่มต่างๆ เหล่านี้พัฒนาการมาเป็นกลุ่มทางด้านเศรษฐกิจ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มด้านการเกษตร กลุ่มด้านช่วยเหลือกันในชุมชนต้องมีระบบ มีการทำบัญชี
- สมัยก่อนเวลาข้าวไม่พอกินก็จะไปขอขมกันมาเมื่อถึงเวลาก็นำไปใช้กิน ซึ่งคนโบราณเชื่อกันว่าการเอาดอกข้าว (ดอกที่เกิดจากการกู่ข้าว) ทำให้ไม่เจริญรุ่งเรือง
- ตอนนี้อบต. เข้ามามีบทบาทในตำบล สิ่งที่ อบต. มีคือ เงิน คน สมาชิกที่ดำเนินการอยู่ และจากการเลือกเข้ามา แต่ว่าทำอย่างไรจึงจะใช้เงินให้มีคุณค่า ต่อกลุ่มต่างๆ ในชุมชนได้

- อบต. ต้องเปิดโอกาส และชาวบ้านต้องสร้างโอกาส นั่นคือชาวบ้านรู้ว่าการรวมกลุ่มเป็นทิศทางที่จะเข้าถึงทรัพยากรได้รวมถึงความร่วมมือต่างๆ ชาวบ้านก็จะต้องมานั่งคุยกัน คิดกัน รวมตัวกัน เพื่อทำโอกาสให้เป็นจริง
- อบต. ก็จะให้ความสนับสนุนตามระเบียบของกฎหมาย การรวมกลุ่มต้องอาศัยคนที่กล้าหาญ และเสียสละ เข้ามาร่วมมือ และร่วมใจกัน เพราะ อบต. ไม่มีกฎหมายเหมือนระบบราชการทั่วไป จะต้องมีการเข้าไป จะต้องมีคนจัดการ ต้องมีผู้รับผิดชอบ ถ้าเราไม่มีกลุ่ม ไม่มีเครือข่าย ก็จะเข้าถึงเงินทุนไม่ได้
- ในอนาคตลักษณะ อบต. ที่เป็นอุดมการณ์ หมายถึงว่าอบต. เปรียบเหมือนรัฐบาลที่ดูแลสารทุกข์สุกดิบของชาวบ้าน มีเงินทุน สนับสนุนความเข้มแข็งกลุ่มต่างๆ
- กลุ่มต่างๆ มีการรวมตัวกัน มีคณะกรรมการในระดับตำบล มีโครงการแผนงานที่ชัดเจน
- แม่บ้านมีกลุ่มทางด้านฝึกอาชีพ รวมตัวกันมาในระดับหมู่บ้านจนถึงตำบลเป็นเครือข่ายก็จะขออนุมัติเงินในการจัดดำเนินการได้
- สำหรับกลุ่มเยาวชนสามารถรวมตัวกันขอทุน อบต. เอาไปดำเนินการด้านกีฬา ฝึกอาชีพได้ ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย
- ตัวอย่างเช่น กลุ่มออมทรัพย์ใน ตำบลจะนะ จังหวัดสงขลา มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ทุกรูปแบบ นามสกุลเดียวกันให้ไปออมกัน คนแก่ไปวัดให้ไปออมกัน กลุ่มหนุ่มสาวอยู่ในหมู่บ้านให้ไปออมกัน รวมกันมีเงินออมทรัพย์อยู่ 44,000,000 บาท เฉพาะตำบลเดียวนำเงิน 200,000 บาทมาเป็นสวัสดิการในการรักษาพยาบาลให้สมาชิกสามารถนำเอาใบเสร็จมาเบิกได้ 100% และเงินในจำนวน 44,000,000 บาทนี้ สมาชิกในชุมชนสามารถนำไปลงทุนในด้านต่างๆ ได้
- การเกิดกลุ่มแบบนี้มีฐานสำคัญ คือ ฐานชาวบ้าน โดยมี อบต. เป็นผู้ให้การสนับสนุนในด้านเงินทุน และความรู้ แต่ชาวบ้านต้องรวมกลุ่มกันเพื่อจะเข้าถึงทรัพยากรได้ง่ายขึ้น การรวมกลุ่มไม่จำเป็นต้องจดทะเบียน มีกลุ่มหลายกลุ่มที่ไม่จดทะเบียน แต่ว่ารุ่งเรือง และก็มีหลายกลุ่มที่จดทะเบียนแต่ก็แข็งทึ๊งๆ ที่ทำโดยคนที่มีความรู้ และสติปัญญา แต่ขาดคุณธรรม
- ระบบการดูแลเงินของชุมชนไม่มีหนี้สูญ เพราะคนที่มากู้ยืม คือคนในชุมชน ถ้าผู้ใดกู้แล้วไม่ใช่คืน ก็จะไม่มีคนในชุมชนยอมรับนับถือ หรือช่วยเหลือ

การที่มีระบบของวัฒนธรรมชุมชนคลุมอยู่ทำให้กลุ่มอยู่ได้ โดยไม่เอาเงินมาเป็นที่ตั้ง และอบต. ก็จะเป็นอีกปัจจัยหนึ่งในการสนับสนุนความเข้มแข็งหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่ว่า อบต. ทั้งหลายจะทำได้แค่ไหนขึ้นอยู่กับแต่ละ อบต. ถ้า อบต. ยังคิดอยู่ที่จะหวังกำไร หรือเปอร์เซ็นต์จากงบประมาณ ก็ยังเหมือนเดิมไม่มีอะไรเกิดขึ้นใหม่

ในแง่ของการประสานงานเพื่อให้เกิดการสัมมนาและการจัดสัมมนาแต่ละครั้ง บุคคลที่สำคัญที่ควรให้บทบาทในการประสานคนเข้าร่วมสัมมนาและการสัมมนาทุกครั้งที่เกิดขึ้น คือ กรรมการ

บริหาร อบต. ทั้งประธานและกรรมการ ประธานสภา อบต. กำนัน และปลัด อบต. รวมถึงเกษตรตำบล พัฒนากรตำบล ควรให้บทบาทกลุ่มคนเหล่านี้ในการสัมมนา ทั้งการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การเชิญ เป็นวิทยากรหรือการกล่าวเปิดและกล่าวปิดงาน และการดำเนินการสัมมนาในช่วงใดช่วงหนึ่ง หรือช่วงที่สำคัญ เช่น การวิเคราะห์ปัญหาและการวางแผน การกำหนดผู้รับผิดชอบและหน่วยงานสนับสนุน เนื่องจากเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนผ่านกลไก อบต. และกลไกรัฐระดับท้องถิ่น กลุ่มคนเหล่านี้ต้องได้เห็นความคิดและแผนงานการเกษตรของชาวบ้าน และเห็นศักยภาพของชาวบ้านไปพร้อม ๆ กัน การสนับสนุนอาชีพเกษตรจึงจะเกิดขึ้นง่าย

ในแง่ของประเด็นในการสัมมนา ควรกำหนดเลยว่าเป็นการสัมมนาปัญหาเกษตรและการวางแผนส่งเสริมอาชีพเกษตรในระดับตำบล เพื่อให้การพูดคุยเน้นไปที่เรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยตรง เนื้อหาในการพูดคุยจะได้ไม่กระจัดกระจาย หรือหลากหลายปัญหาเกินไป ซึ่งการเกิดความคิดที่กระจายหรือหลากหลายเกินไปนั้นจะดึงผู้เข้าร่วมสัมมนากระจ่ายตัวออกไปตามปัญหาที่ตัวเองให้ความสนใจซึ่งอาจไม่ใช่ปัญหาการเกษตร จะมีผลต่อการวางแผนและการร่วมกันทำงานในอนาคต ทำให้การแก้ปัญหาไม่มีพลัง ดังนั้นการกำหนดประเด็นการสัมมนาควรกำหนดไปที่เรื่องที่ต้องการให้เกิดการแลกเปลี่ยน หมายความว่า ถ้าตั้งประเด็นเรื่องการเกษตรก็จะเกิดการแลกเปลี่ยนเรื่องการเกษตร. ถ้าตั้งประเด็นเรื่องโรคเอดส์ก็จะเกิดการแลกเปลี่ยนเรื่องโรคเอดส์ หรือถ้าตั้งประเด็นเรื่องปัญหาชุมชนก็จะเกิดการแลกเปลี่ยนปัญหาชุมชน ทั้งหมดซึ่งมีความหลากหลายมากความคิดเห็นต่าง ๆ ก็จะหลากหลาย

ในแง่ของเครื่องมือในการจัดสัมมนา ผลสะท้อนของผู้เข้าร่วมประชุมเห็นว่า การประชุม โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมโดยใช้เครื่องมือ AIC เป็นเรื่องที่ดีมากเพราะทุกคนจะได้แสดงความคิดเห็นเต็มที่ผ่านการพูดในบรรยากาศที่เป็นกันเอง การเขียนสำหรับคนที่ไม่กล้าพูดจะทำให้ได้ความคิดความอ่านของผู้เข้าร่วมสัมมนาจริงๆ นอกจากนี้ การนำแผนที่ตำบลมาให้ชาวบ้านของแต่ละหมู่บ้านลงรายละเอียดลักษณะทางภูมิศาสตร์ ทางสังคม และเศรษฐกิจ แล้วนำเสนอให้กันและกันเห็นความเหมือนและความแตกต่าง ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านในตำบลเดียวกันมีความเข้าใจกันมากขึ้น เห็นศักยภาพและข้อจำกัดของกันและกันมากขึ้น จะนำไปสู่ความเชื่อมั่นต่อกันและการก่อเกิดพลังในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

ในแง่ของช่วงเวลาและระยะเวลา ควรดำเนินการในช่วงที่ไม่ตรงกับการผลิตหลักของชาวบ้าน เช่น ช่วงการปลูก การเก็บเกี่ยว เพราะจะทำให้ได้กลุ่มคนที่มาจากนอกลุ่มความคิดอาจไม่หลากหลาย หรืออาจไม่ได้ผู้นำเกษตรมาร่วมสัมมนาซึ่งเขามีภาระกิจเกี่ยวกับการเกษตรของเขาอยู่แล้ว ผลการสัมมนาอาจไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชน ข้อมูลความคิดเห็นที่เป็นจริงหรือครอบคลุม และประการที่สำคัญอาจไม่ได้คนหรือกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถมาร่วมกันทำงานอย่างต่อเนื่อง ในส่วนของระยะเวลาดำเนินการสัมมนา ควรอยู่ในช่วง 1 วันครึ่ง - 2 วัน ดังนั้นกิจกรรมใดที่บูรรวมกันได้ก็ควรบูรรวมกัน หรือตัดกิจกรรมที่สำคัญน้อยออกไป เพราะการมาร่วมประชุมของผู้นำชาวบ้านแต่ละครั้งมีความ

หมายถึง รายได้ที่เขาเสียไปในแต่ละวันที่เขาต้องกินต้องจ่ายไป การพูดคุยต้องกระชับและนำไปสู่การปฏิบัติจริงมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเขาในอนาคตจริง ๆ ไม่ใช่การจัดสัมมนาเพื่อหาผลประโยชน์ใส่ตัวเองอย่างเดียว

ในแง่ของกลุ่มคนที่มาร่วมสัมมนา ควรมียุทธศาสตร์ที่หลากหลาย ซึ่งควรประกอบด้วย สมาชิก อบต. ซึ่งเป็นผู้สนับสนุน อย่างน้อย 1 ใน 3 ของผู้ร่วมสัมมนาทั้งหมด ผู้นำหมู่บ้านทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งสตรีและพ่อบ้านในสัดส่วนที่ไม่ต่างกัน ผู้นำเยาวชน และผู้เฒ่าผู้แก่ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดที่หลากหลาย และมาจากตัวแทนทุกกลุ่มคนที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่ความร่วมมือในการแก้ปัญหาที่มาจากหลายกลุ่มคน

ในแง่ของสถานที่จัดสัมมนา ควรเป็นสถานที่ที่มีทัศนียภาพที่สวยงามเพื่อลดความสนใจสภาพแวดล้อมภายนอกของผู้เข้าร่วมสัมมนาซึ่งจะทำให้ความสนใจและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอยู่ในประเด็นที่ต้องการ และการมีผนังกันห้องสัมมนานั้นเป็นประโยชน์ในแง่เอาไว้สำหรับติดกระดาษที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันของชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านเห็นข้อมูลที่เป็นลำดับ เห็นขั้นตอนการพูดคุยเห็นความคิดของตัวเองและกลุ่ม และทุกคนจะพูดคุยไปในทิศทางเดียวกันเนื้อหาเดียวกัน

3.3 การติดตามแผนงานระดับตำบลและระดับหมู่บ้าน

เป็นกิจกรรมที่ อบต. และคณะทำงานที่ได้แต่งตั้งไว้ควรดำเนินการเพื่อสำรวจตรวจสอบข้อคิดเห็นของชุมชนในแนวทางการแก้ปัญหาการเกษตรในระดับตำบลและเพื่อดูว่าในระดับหมู่บ้านมีกลไกการจัดการปัญหาเกษตรหรือไม่ มีกลุ่มเกษตรกรหรือไม่ โดยมีผลสรุปจากการจัดกิจกรรม กล่าวคือ

ผลการติดตามงานในระดับตำบล ผ่านกลไกภายใต้ชื่อ "คณะทำงานเครือข่ายเกษตรกรตำบลสันทราย" พบว่าในแต่ละหมู่บ้านได้มีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อจัดตั้งกลไกการแก้ปัญหาการเกษตรระดับหมู่บ้านและสนับสนุนการสร้างกลไกการแก้ปัญหาการเกษตรระดับตำบล ซึ่งหลายคนมีความสนใจและเห็นด้วยตามแนวทางที่ได้วางร่วมกันไว้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาที่เหมาะสมต่อการเริ่มต้นดำเนินงานซึ่งจำเป็นต้องเลือกดำเนินการในช่วงที่ไม่มีการเก็บผลผลิตเกษตรเพื่อส่งตลาดของเกษตรกร ในบางกลุ่มหรือบางหมู่บ้านเริ่มมีการระดมทุนกลุ่มร่วมกัน ทั้งการระดมทุนแบบหุ้น และการระดมแบบออมทรัพย์ประจำเดือน และยังพบว่ามีบางหมู่บ้านที่มีการจัดตั้งเป็นกลุ่มใหญ่มีคณะกรรมการร่วมและมีกลุ่มอาชีพกลุ่มเล็ก ๆ อยู่ภายใต้กลุ่มใหญ่อีกทีหนึ่ง

ผลการติดตามงานในระดับตำบลยังพบว่า มีหลายคนก็ยังไม่เข้าใจ ซึ่งต้องใช้เวลาประชุมชี้แจงในระดับหมู่บ้านอีกครั้งหนึ่ง โดยให้ทีม อบต. และคณะทำงานเข้าไปทำความเข้าใจและเสริมแนวความคิดและแนวทางการพัฒนาดังกล่าว สมาชิกบางคนยังไม่รู้ว่ารวมกลุ่มแล้วจะได้อะไร ยังไม่เห็นผลประโยชน์

จากการรวมกลุ่ม เนื่องจากการรวมกลุ่มที่ผ่านมาผลประโยชน์ส่วนใหญ่ตกอยู่กับผู้นำกลุ่ม พรรคพวก และญาติพี่น้อง ข้อสงสัยบางอย่างของสมาชิกยังมองไม่เห็นแนวทางการร่วมมือของกลุ่มอาชีพต่าง ๆ ที่มีความหลากหลาย ไม่รู้ว่าจะใช้ประเด็นอะไรมาร่วมกันทำงาน ยกเว้นกลุ่มอาชีพลำไย ซึ่งมีการดำเนินงานคล้าย ๆ กัน

อย่างไรก็ตามพบว่ายังขาดผู้นำกลุ่มที่เสียสละอย่างจริงจัง และเป็นผู้นำที่มีความสามารถในการคิดค้นกิจกรรมใหม่ ๆ การประสานงานกับภายนอกเพื่อดึงศักยภาพจากภายนอกมาพัฒนาชุมชน และผู้นำที่มีความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่มให้เกิดประสิทธิภาพสู่การแก้ปัญหาที่เป็นรูปธรรมและการพัฒนากิจกรรมที่เจริญก้าวหน้าขึ้น และบุคลากรของ อบต. และกลไกอื่น ๆ ยังขาดทักษะในการจัดทำข้อมูลชุมชน โดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นศักยภาพเพื่อใช้เป็นฐานในการประสานความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งอาจจัดทำเป็นแผนงานหนึ่งในการสนับสนุนของ อบต. ในอนาคตผ่านกลไกการจัดการระดับตำบลก็ได้

ผลการติดตามงานในระดับหมู่บ้านซึ่งเดิมได้วางแผนในการประชุมหมู่บ้านว่าด้วยการจัดทำแผนส่งเสริมอาชีพเกษตรระดับหมู่บ้าน แต่หลังจากที่ได้มีการประชุมคณะทำงานเครือข่ายเกษตรกรตำบล สันทรายแล้ว คณะทำงานได้สะท้อนให้เห็นปัญหาและข้อเท็จจริงบางอย่างเกี่ยวกับปัญหาของเกษตรกรว่า แท้จริงแล้วปัญหาสำคัญของเกษตรกรไม่ได้อยู่ที่การจัดทำแผนงานเพราะการจัดทำแผนเกษตรหรือแผนงานอื่น ๆ มีการดำเนินการอยู่แล้วทุกปี แต่แผนก็เป็นเพียงแค่แผน ไม่มีผู้นำไปปฏิบัติและไม่มีการสนับสนุน ซึ่งข้อเท็จจริงจริงแล้วปัญหาสำคัญของเกษตรกรอยู่ที่แนวความคิดในการแก้ปัญหาว่ามีความสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันมากน้อยแค่ไหน หรือว่ายังใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบเดิม คือต่างคนต่างอยู่ปล่อยให้เป็นกลไกของกลุ่มคนภายนอกชุมชนหรือผู้ให้การสนับสนุนเป็นผู้เข้ามาแก้ปัญหาให้เท่านั้น

ประเด็นเกี่ยวกับเครือข่ายความร่วมมือระดับตำบลหรือประชาคมด้านเกษตรระดับตำบลที่เป็นเงื่อนไขที่มีความสำคัญในการกำหนดประเด็นในการประชุมในระดับหมู่บ้าน เพราะว่า ถ้าหากการประชุมในระดับหมู่บ้านเน้นไปที่การวางแผนงาน จะทำให้ภาพรวมของการแก้ปัญหาทั้งตำบลไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรืออาจทำให้แผนงานระดับหมู่บ้านมีความขัดแย้งกันกับแผนงานระดับตำบลก็ได้ถ้าหากการวางแผนในระดับหมู่บ้านและระดับตำบลไม่ใช่กลุ่มคนกลุ่มเดียวกัน และประเด็นสำคัญที่อาจเกิดขึ้นก็คือว่า การวางแผนระดับหมู่บ้านจะนำไปสู่การแย่งชิงงบประมาณระหว่างหมู่บ้านต่อแหล่งงบประมาณ อบต. และหน่วยงานภายนอก ซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้งกันของกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งมีผลทำให้การแก้ปัญหาภาพรวมทั้งตำบลเกิดขึ้นน้อย สุดท้ายก็จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากกลุ่มคนภายนอกอยู่ดีเหมือน ๆ กับการแก้ปัญหาของชุมชนในหลายชุมชนเท่าที่ผ่านมา

ดังนั้นการประหตุคิตตามแผนงานในระดับหมู่บ้านจึงเน้นประเด็นในการแลกเปลี่ยน ดังนี้
 สถานการณ์การแข่งขันทางการค้าภายใต้เศรษฐกิจโลก (การค้าเสรี) จะมีผลกระทบต่อสินค้า
 เกษตรของไทยหรือมีผลต่อเกษตรกรไทยอย่างไร เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อให้เท่าทันข้อมูล
 สถานการณ์ทางสังคมไทยและสังคม โลกภายใต้เศรษฐกิจเสรีนิยม เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงและการกอบ
 โภยผลประโยชน์ของประเทศมหาอำนาจต่อประเทศกำลังพัฒนาและประเทศยากจน อย่างประเทศไทยเรา
 ผ่านกลไกทางองค์การการค้าโลก (WTO) และองค์การสหประชาชาติ (UNDP) ภายใต้ข้อตกลง และสนธิ
 สัญญาต่าง ๆ และกฎหมายภายในประเทศซึ่งมีบรรษัทข้ามชาติเป็นผู้ให้การสนับสนุน

ทางออกของสังคมไทยภาคการเกษตรควรจะเป็นอย่างไร เกษตรกรควรมีบทบาทในการฟื้นฟู
 เศรษฐกิจภาคการเกษตรอย่างไร เพื่อให้เห็นถึงการเชื่อมโยงประเด็นปัญหาภาคการเกษตรกับแนวทาง
 แก้ไขภายใต้ความร่วมมือของภาคเกษตรกร ซึ่งจำเป็นต้องร่วมมือกัน ในการแก้ปัญหาไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่
 เหมือนแต่ก่อน ทั้งการร่วมกันซื้อร่วมกันขายเพื่อให้เกิดพลังอำนาจในการต่อรองต่อการถูกเอารัดเอา
 เปรียบจากสังคมภายนอก และการลดต้นทุนการผลิตเพื่อให้สามารถแข่งขันทางด้านราคาตลาดกับผู้ผลิต
 รายอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้การรวมพลังเพื่อเรียกร้องสิทธิของเกษตรกรที่ควรจะได้รับตามรัฐธรรมนูญฉบับ
 ประชาชน หรือความเป็นพลเมืองไทยอย่างเท่าเทียม

นโยบายการพัฒนาประเทศในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9
 และรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน ที่ว่าด้วยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นเพื่อให้คนท้องถิ่นบริหารราชการ
 ภายในท้องถิ่นของตัวเอง เนื่องจากเป็นเจ้าของปัญหาเข้าใจปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหามากที่สุด และ
 การสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชุมชน บนพื้นฐานของการพัฒนาที่ว่าด้วยคนเป็นศูนย์กลางในการ
 พัฒนา เพื่อเป็นการชี้ให้เกษตรกรเห็นถึงการบริหาร ประเทศตามแนวทางใหม่ที่ให้อำนาจกับประชาชน
 มากขึ้น ดังนั้นเกษตรกรต้องเปลี่ยนความคิดใหม่ กำหนดบทบาทของตัวเองต่อการพัฒนาท้องถิ่นและ
 พัฒนาประเทศใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการแก้ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังเผชิญอยู่ใน
 ปัจจุบันและการแข่งขันกับเศรษฐกิจโลก

บทเรียนจากเกษตรกรพื้นที่อื่น (เกษตรกรตำบลแม่ทา กิ่ง อ.แม่ฮอน จ.เชียงใหม่) และทาง
 ออกของเกษตรกรตำบลสันทราย ซึ่งเป็นประเด็นที่ชี้ให้เห็นว่าเมื่อการพัฒนาประเทศมาถึงตรงนี้ ปัญหา
 ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทุกคนทราบดี ชุมชนแม่ทามีการแก้ปัญหาอย่างไร ตัวเราเองชุมชนของเราจะหาทางออก
 ร่วมกันได้อย่างไร บนพื้นฐานของศักยภาพที่ชุมชนมีอยู่ เพียงแต่เราคิดไม่ถึงหรือไม่ได้ดึงมันมาใช้อย่าง
 เต็มที่ เช่น การฟื้นฟูเทคโนโลยีการผลิตดั้งเดิมแต่สามารถช่วยลดต้นทุนการผลิต การรวมตัวของ
 เกษตรกรในการจัดการปัจจัยการผลิตร่วมกัน การจัดการผลผลิตและการตลาดร่วมกัน การหาทางออก
 ด้านเศรษฐกิจด้วยการทำธุรกิจชุมชนโดยมี อบต. เป็นกลไกขับเคลื่อนงานที่สำคัญในฐานะที่ อบต. มีทุน
 ดำเนินการในเบื้องต้น และจะเชื่อมทุนจากกลุ่มชุมชน กลุ่มต่าง ๆ ให้มาลงทุนร่วมกันได้อย่างไร

ประเด็นต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาถือว่าเป็นประเด็นหลักในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการประชุมระดับหมู่บ้านเพื่อปูพื้นฐานด้านการเกษตรทั้งในแนวนโยบายระดับโลก ประเทศไทยและการปฏิบัติจริงของชุมชนเกษตรอื่น ๆ เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้ข้อมูลในการพิจารณาเป็นแนวทางการทำงานร่วมกันในอนาคตต่อไป แต่อย่างไรก็ตามได้มีผลสะท้อนและประเด็นคำถามต่าง ๆ ที่เกษตรกรมีความกังวลหรือมีข้อกังขา และยังมีเข้าใจ ซึ่งพอจะสรุปเป็นสาระสำคัญดังนี้

ตำบลสันทรายมีพื้นที่ปลูกลำไยแทบทุกครัวเรือน พื้นที่ก็มีจำกัด ในขณะที่ลำไยออกดอกผลปีละ 1 ครั้ง บางปีก็ได้ผลบางปีก็ไม่ได้ผล ปีที่ได้ผลผลิตและมีกำไรก็ไม่มีปัญหา แต่ปัญหาอยู่ที่ปีที่ผลผลิตลำไยไม่ดีหรือไม่ออกดอกผล เราจะทำอย่างไร ดังนั้น การหาอาชีพเสริมมาสนับสนุนชาวบ้านเป็นเรื่องสำคัญที่ อบต. และรัฐท้องถิ่นต้องคิดให้มากและควรให้การสนับสนุนเกษตรกร

การตั้งกลุ่มเป็นเรื่องที่สำคัญที่เป็นทางออกของการแก้ไขปัญหา แต่มีเสียงสะท้อนจากชาวบ้าน ซึ่งมีประเด็นและเงื่อนไขที่กลุ่มต้องคิดและหาทางออกร่วมกันให้ได้ คือ

- (1) ทุนสำรอง กลุ่มต้องมีทุนสำรองในการดำเนินการทางด้านการตลาด การจัดหาปัจจัยการผลิตมาให้สมาชิก เนื่องจากชาวบ้านยังมีภาระหนี้สินซึ่งไม่สามารถหาเงินลงทุนมาเพิ่มเติมได้
- (2) ทุนชุมชนที่มีอยู่จะนำมาใช้ได้อย่างไร ทั้งทุนครอบครัว และทุนกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วในชุมชน
- (3) กลุ่มต้องมีที่อยู่ที่ตั้งแน่นอน มีสำนักงาน มีโกดังหรือร้านค้าเพื่อเก็บรักษาปัจจัยการผลิต ผลผลิต และวัสดุราคาถูกให้กับสมาชิก รวมทั้งเป็นแหล่งประสานงานและการเรียนรู้ร่วมกันของเกษตรกร
- (4) กลุ่มที่เข้มแข็ง มีกิจกรรมแก้ปัญหาจริง ๆ มีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ดี การขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมันจะง่ายขึ้น มีความเชื่อถือมากขึ้น แต่ไม่ใช่การตั้งกลุ่มเพื่อขอรับงบประมาณอย่างเดียวพอเงินหมดกลุ่มก็แตกไป
- (5) เกษตรกรแต่ละคนมีความรู้ความถนัดที่ต่างกัน ถ้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน และร่วมกันพัฒนาขยายผลให้สังคมรับรู้ ตลาดจะวิ่งเข้ามาหาเรามูลค่าสินค้าของเราก็จะเพิ่มขึ้น ในทางตรงกันข้ามถ้าหากเราต่างคนต่างอยู่เราจะวิ่งไปหาตลาด และเราก็จะถูกกดราคาจากพ่อค้าทำให้เราเสียเปรียบในที่สุด
- (6) กลุ่มที่มาร่วมประชุม มาหาทางออกร่วมกันส่วนใหญ่เป็นคนที่มีความดี คนที่ไม่มีอันจะกินมักไม่ยอมมาแลกเปลี่ยนพูดคุยหรือรวมกลุ่มกับเพื่อน ทำอย่างไรเราจึงจะพัฒนากลุ่มคนเหล่านี้ให้มาร่วมกันทำงานกับเราหรือเราจะสนับสนุนพวกเขาอย่างไร เพื่อให้เขามีอาชีพหรือมีรายได้ที่ทัดเทียมกับคนส่วนใหญ่ในชุมชน
- (7) ทุกคนต้องร่วมมือกัน ไม่ใช่หวังพึ่งผู้นำคนใดคนหนึ่งหรือพึ่งหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งซึ่งจะทำให้เราไม่โตพึ่งตนเองไม่ได้

- (8) ถ้าเรารวมกลุ่มกันผลิตแล้วเราจะไปขายที่ไหน ใครจะมาซื้อ และใครจะทำการตลาด ใครจะมาช่วยเหลือเรา รัฐบาลจะมาช่วยหรือเปล่า ทั้งเงินทุนและปัจจัยอื่น ๆ
- (9) ทำอย่างไรให้เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประจำอยู่ในตำบลของเราเข้ามาร่วมคิดร่วมแก้ปัญหากับชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในส่วนของเกษตรตำบล พัฒนาการตำบล ฯลฯ
- (10) จริง ๆ ชาวบ้านมีเวลาอยู่แล้วเพียงแต่ไม่ยอมร่วมกันคิด เราจึงต้องซื้อทุกอย่างจากภายนอกเข้ามา มาจากในเมืองทั้งนั้นเลย ทั้งเหล้า น้ำ น้ำแข็ง อาหารการกิน ทำไมเราไม่ผลิตและบริโภคภายในชุมชนของเราเอง ซึ่งจะทำให้เงินตราชุมชนไหลเวียนอยู่ในชุมชน โดยไม่ต้องหักส่วนแบ่งการตลาดให้กับพ่อค้าคนกลางถึงตอนนั้นชุมชนจะแข็งแรงไปโดยปริยาย ปัญหาสังคมต่าง ๆ ในชุมชนจะหมดไปในที่สุด

3.4 การสนับสนุนการเสริมความรู้และประสบการณ์ให้กับเกษตรกร และสมาชิก อบต.

เป็นกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นหลังจากได้วิเคราะห์ปัญหาและวางแผนพัฒนาระดับตำบลแล้ว ซึ่งจะทำให้เห็นว่ามีจุดแข็งที่จำเป็นต้องพัฒนาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นอะไรบ้าง และมีจุดอ่อนของการพัฒนาการเกษตรในตำบลอะไรบ้างที่เกี่ยวกับการขาดความรู้ประสบการณ์ของเกษตรกรและสมาชิกอบต. รวมถึงการทำความเข้าใจในข้อสงสัยของชาวบ้านผ่านประสบการณ์การทำงานของคนอื่น และอบต. อาจดำเนินการร่วมกับตัวแทนคณะดำเนินการแก้ปัญหาแต่ละปัญหาก็ได้หรืออาจให้ตัวแทนคณะดำเนินการดำเนินงานเอง อบต. เป็นเพียงผู้สนับสนุนงบประมาณก็ได้ การเสริมความรู้ประสบการณ์อาจทำในรูปแบบการฝึกอบรม การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสัมมนา และการศึกษาดูงานก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขเรื่องของการใช้เวลาและการเดินทางที่ไม่มากเกินไป การประหยัดงบประมาณ แหล่งความรู้และประสบการณ์และช่วงเวลาที่เหมาะสมซึ่งจำเป็นต้องเลือกช่วงที่ชาวบ้านว่างจากการทำงานมากที่สุด ซึ่งเนื้อหาในการเสริมความรู้ประสบการณ์ที่ผ่านมา ประกอบด้วย

- การสร้างกลไกการแก้ปัญหาและการสนับสนุนการเกษตรระดับตำบลและหมู่บ้าน
- การเสริมการจัดการกลไกการแก้ปัญหาและการสนับสนุนการเกษตรระดับตำบล
- เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม การแปรรูป และการตลาดเกษตร
- การลดต้นทุนการผลิตและการพัฒนาปัจจัยทดแทน

รูปแบบการเสริมความรู้ที่ต่างกันก็จะได้ผลงานที่ต่างกัน การจัดทัศนศึกษาดูงานเป็นกิจกรรมที่ได้ผลค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในช่วงระหว่างการเดินทางกลับจากการศึกษาดูงานซึ่งเป็นช่วงแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นร่วมกันของผู้เข้าร่วมเพื่อที่จะหาแนวทางการประยุกต์ใช้กับพื้นที่ของตัวเอง ประการสำคัญเป็นจุดเริ่มต้นของเครือข่ายการเรียนรู้ของผู้นำในชุมชนซึ่งจะมีการเปรียบเทียบข้อมูลกันทั้งใน

ระดับชุมชนอื่น ๆ ที่เคยไปศึกษาดูงานมาและข้อมูลในระดับหมู่บ้านของตัวเองซึ่งมีผู้นำเกษตรกรดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องนั้นอยู่แล้วและอาจจะมีการแนะนำหรือนัดกันทำกิจกรรมบางอย่างที่เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว ซึ่งถือว่าเป็นเวทีการเรียนรู้อย่างธรรมชาติของผู้นำที่เกิดจากความสนใจจริง ๆ ผ่านการจุดประเด็นจากการศึกษาดูงาน

ในการศึกษาดูงานได้ดำเนินการศึกษาดูงานเกี่ยวกับบทบาทสภาตำบลกับการจัดการทรัพยากรป่าไม้และเครือข่ายเกษตรกรต่อการแก้ปัญหาชุมชน ที่ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอเมืออน จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีผู้ร่วมดำเนินการ (1) ผู้ใหญ่บ้าน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน, สมาชิก อบต., ผู้นำเกษตรกร, จำนวน 31 คน และ (2) ทีมวิจัย จำนวน 4 คน มีผลสรุปจากการศึกษาดูงาน ดังนี้

สรุปพัฒนาการของแม่ทาและการอนุรักษ์ป่าไม้ โดย...กำนันอนันต์ ดวงแก้วเรือน (กำนันตำบลแม่ทา)

- ตำบลแม่ทาเป็นตำบลที่ไม่มีใครรู้จัก เป็นหมู่บ้านที่ถูกล้อม มีความล้าหลัง ถนนหนทางเป็นลูกรัง การเดินทางสัญจรใช้เกวียนเป็นหลัก การติดต่อสื่อสารกับสังคมภายนอกมีความลำบาก
- ทำให้คนในหมู่บ้านต้องดิ้นรนต่อสู้ด้วยตนเอง ตำบลแม่ทาดั้งถิ่นฐานมาแล้วกว่า 300 ปี ทรัพยากรมีจำกัด ต้องมีการใช้อย่างประหยัด
- การสัมปทานป่าไม้ ทั้งไม้หมอนรถไฟ โรงบ่มยาสูบ และการสัมปทานไม้สักของบริษัทเอกชน ทำให้ป่าไม้ลดลงอย่างมาก
- ระยะต่อมามีการส่งเสริมพืชพาณิชย์ เพื่อการส่งออก (เกษตรครบวงจร) ไม่ว่าจะเป็นพืชผักต่าง ๆ ถั่ว ยาสูบ ข้าวโพด มีการขยายพื้นที่ปลูกไปสู่การบุกเบิกป่ามากขึ้น แต่ปัจจุบันข้าวโพดฝักอ่อน เป็นพืชรายได้ตัวเดียวที่ชาวบ้านยังคงทำเป็นอาชีพอยู่
- ผลกระทบจากการทำลายป่า ทำให้เกิดความแห้งแล้ง จึงได้มีการรวมกลุ่มกันอนุรักษ์ป่าชุมชนตำบลแม่ทา เนื่องจากพื้นที่ตำบลแม่ทา 80 % (ประมาณ 6,000 ไร่) เป็นพื้นที่ป่า ซึ่งชาวบ้านให้ความร่วมมือ 80 % องค์กรเอกชนให้ความร่วมมือ 50 % แต่กรมป่าไม้ไม่เห็นด้วยเพราะเป็นพื้นที่ประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติแม่ตะไคร้ จึงต้องต่อสู้ภายใต้สมัชชาคนจนแห่งประเทศไทย เพื่อกฎหมายป่าชุมชนและการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกิน
- บทสรุปของกำนันได้ย้าว่า ทำอย่างไรจึงจะไม่ใช้สารเคมี ทำอย่างไรจึงจะอยู่อย่างพออยู่พอกินโดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ

สรุปการรวมกลุ่มและเครือข่ายกรรมการกลางต่อการแก้ปัญหา โดย.ประพัฒน์ อภัยมูล
(ผู้นำเกษตรกร)

- การรวมกลุ่มเริ่มจากกลุ่มที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับการแก้ปัญหา มีความเข้าใจกัน
- กลุ่มอาจเริ่มจากการเผชิญปัญหาค้าง ๆ กัน ปัญหาเดียวกัน แล้วมารวมกลุ่มกันหาทางแก้จากปัญหาเล็ก ๆ ในระดับครอบครัว สู้อุปสรรคที่ใหญ่ขึ้น จึงรวมกันเป็นเครือข่ายร่วม
- กลุ่มจะต้องเข้มแข็ง จะนำไปสู่เครือข่ายที่เข้มแข็ง เพื่อหนุนเสริมการดำเนินงานของสภาตำบล
- กลุ่มและเครือข่ายกรรมการกลางแม่ทามีกิจกรรมหลากหลาย เช่น ธนาคารข้าว ออมทรัพย์ ธนาคารวัวควาย ร้านค้าชุมชน เลี้ยงหมู ผักปลอดสารพิษ แปรรูป ไร่นาสวนผสม ข้าวโพด (ด้วยการซื้อปัจจัยการผลิตและผลผลิตร่วมกัน) กองทุนข้าวสาร
- ในปัจจุบันพื้นที่ทำกินของคนแม่ทาเฉลี่ยครอบครัวละ 2 ไร่ จึงต้องทำอาชีพที่หลากหลายและส่วนหนึ่งอาศัยกินกับป่า
- การแก้ปัญหาเริ่มจากการสำรวจข้อมูลกลุ่มเล็กกว่าสมาชิกกลุ่มมีปัญหาอะไร มีความต้องการอะไร ผู้การแก้ปัญหาด้วยการระดมทุนกันเองและผ่านองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามาสนับสนุน ทั้งการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การประชุมสัมมนาต่าง ๆ เพื่อหาข้อสรุปหาแนวทางร่วมกัน
- ต่อมาเครือข่ายได้ตั้งประเด็นคำถามว่า ทำไมยังทำเกษตรครบวงจรยังยากจน คำว่าครบวงจรมันเป็นครบวงจรของใคร ซึ่งได้ผลสรุปว่า คนที่ได้ผลประโยชน์มากที่สุดคือ บริษัทข้ามชาติและบริษัทในเครือ ทั้งผลกำไรจากการขายปัจจัยการผลิต ผลผลิต ผลิตภัณฑ์
- จึงได้หาทางออกร่วมกัน เกษตรทางเลือกจึงเป็นทางเลือกใหม่ของกลุ่มคนบางกลุ่มที่เห็นปัญหาและความสำคัญร่วมกัน เช่น การผลิตผักปลอดสารพิษ ไร่นาสวนผสม ฯลฯ
- การดำเนินงานของเครือข่ายขึ้นอยู่กับกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งการดำเนินกิจกรรมแต่ละอย่างจะต้องมีผลกำไรจำนวนหนึ่งสมทบให้เครือข่ายเพื่อเป็นทุนดำเนินกิจกรรม แต่ละกลุ่มเล็ก ๆ จะมีอิสระในการดำเนินงาน
- เครือข่ายจะจัดทำโครงการต่าง ๆ เสนอหน่วยงานภายนอกหลังจากนั้นจะมีการให้ความรู้แก่สมาชิก ทั้งแนวความคิดและทักษะต่าง ๆ ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญ

สรุปการดำเนินกิจกรรมเกษตรทางเลือก โดย นายพนมกร นามจันทร์ (ผู้นำเกษตรกร)

1. เกษตรทางเลือกเกิดจากปัญหา การใช้สารเคมีในปริมาณมาก ดินเสื่อม สุขภาพทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคเสื่อม ไม่มีเวลาเป็นของตัวเองและให้กับสังคม ระบบนิเวศน์เกษตรถูกทำลาย ฯลฯ
2. ทำเกษตรทางเลือกเกิดผลดี คือ ดินดี น้ำดี อากาศดี สบายใจครอบครัวอยู่ด้วยกัน อาหารดี มีเวลาเป็นของตัวเองและมีเวลาให้กับสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมได้รับการอนุรักษ์ สุขภาพดี
3. กลุ่มยังได้มีการตั้งตลาดนัดขายผลผลิตเกษตรทางเลือกให้กับคนในชุมชน คนในเมือง และส่งจำหน่ายตามร้านค้าในเมืองผ่านร้านอิมบิยู เชียงใหม่ และส่วนหนึ่งส่งจำหน่ายไปยังกรุงเทพฯ

3.5 การสร้างกลไกการดำเนินงานด้านการเกษตรระดับตำบลและหมู่บ้าน

กลไกการดำเนินงานด้านการเกษตรระดับตำบลและหมู่บ้านเป็นเรื่องที่สำคัญมากเนื่องจากกลไก อบต. ที่มีอยู่มีงานที่หลากหลายและมีความจำเป็นที่ต้องดำเนินการสนับสนุนในทุก ๆ เรื่องที่เป็นปัญหาของชุมชน ในขณะที่ อบต. มีงบประมาณส่วนหนึ่งที่สามารถสนับสนุนการดำเนินงานได้ แต่อบต. ยังขาดบุคลากรที่จะมาคิดค้นงานและดำเนินงานอย่างต่อเนื่องได้ในทุกเรื่อง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่อบต. ต้องสร้างกลไกการจัดการปัญหาด้านการเกษตรในระดับตำบลขึ้นมาเพื่อดำเนินการแก้ปัญหาด้านการเกษตรควบคู่ไปกับการสนับสนุนงานของอบต. ซึ่งเป็นการเกื้อหนุนการทำงานกันระหว่างอบต. และกลไกการจัดการปัญหาเกษตรระดับตำบล โดยมีองค์ประกอบที่มาจากตัวแทนของแต่ละหมู่บ้านหรือแต่ละกลุ่มเกษตรกรที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้านก็ได้ การจัด โครงสร้างกลไกนั้นจะจัดอย่างไรก็ได้ขึ้นอยู่กับข้อสรุปของที่ประชุมตัวแทนทั้งหมดว่ามีความต้องการให้กลไกเป็นอย่างไรซึ่งมีความคล่องตัวและตอบสนองต่อการแก้ปัญหาามากที่สุด

ในทางกันข้ามถ้าหากมีกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรระดับตำบลอยู่แล้ว เช่น สหกรณ์เครือข่ายเกษตรกร ชมรม เป็นต้น ก็สามารถเสริมศักยภาพกลไกเดิมที่มีอยู่แล้วให้เกิดความเข้มแข็งมีศักยภาพมากขึ้นได้โดยไม่จำเป็นต้องสร้างกลไกใหม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน

3.5.1 การสร้างกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรระดับตำบล (ตำบลสันทราย)

ในการสร้างกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรระดับตำบลนั้น มีประเด็นที่ควรพิจารณาและหาข้อสรุปร่วมกัน ดังนี้

- ชื่อของกลไกการจัดการการแก้ปัญหาการเกษตรระดับตำบล
- ที่อยู่หรือที่สำหรับติดต่อประสานงาน

- รูปแบบโครงสร้าง คณะกรรมการของกลไก และวาระการดำเนินงาน
- บทบาทหน้าที่ของกลไก และคณะกรรมการ
- กฎระเบียบของกลไก และหลักการดำเนินงาน
- แผนงานและกิจกรรมดำเนินงาน
- รูปแบบการประสานงานภายในกลไก

ผลสรุป ของการสร้างกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรของตำบลสันทราย มีดังนี้
 ที่ตั้ง (ที่ประสานงาน) ใช้บริเวณสถานีอนามัยตำบลสันทรายชั่วคราวไปก่อน
 ชื่อเครือข่าย คือ ศูนย์เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรตำบลสันทราย
 โครงสร้าง มีคณะกรรมการทำงานทั้งสิ้น จำนวน 22 คน มาจากตัวแทนกลุ่มเกษตรกรใน
 แต่ละหมู่บ้าน ๆ ละ 2 คน ทั้งหมด 11 หมู่บ้าน โดยมีตำแหน่งดังนี้

- (1) ประธาน 1 คน
- (2) รองประธาน 1 คน
- (3) เลขานุการ 1 คน และ ผู้ช่วยเลขานุการ 1 คน
- (4) เภรัญญิก 2 คน
- (5) ฝ่ายประชาสัมพันธ์ 2 คน
- (6) กรรมการฝ่าย 14 คน

การเลือกผู้ดำรงตำแหน่งแต่ละตำแหน่งใช้วิธีโหวตเสียงโดยการยกมือ และให้ผู้เข้าร่วม
 ประชุมทุกคนมีสิทธิเสนอชื่อผู้ที่คุณเห็นว่าเหมาะสมกับตำแหน่งต่าง ๆ และให้โอกาสผู้ที่ถูกเลือกทุกคน
 หาเสียงได้ จากนั้นก็จะทำการยกมือนับคะแนนกัน ซึ่งได้ข้อสรุปของแต่ละตำแหน่งดังนี้

- (1) ประธานศูนย์เครือข่ายกลุ่มเกษตรกรตำบลสันทราย
 คือ นายมานะ เนียรพรหมราช
- (2) รองประธานฯ คือ นายพิเชษฐ อ่อนฉะนัย
- (3) เลขานุการ คือ นายคณิง นาวงษ์ / รองเลขานุการ คือ นางพิกุล อ้วนวรรณมา
- (4) เภรัญญิก คือ นายแก้ว เทพวงศ์ และ นายเจตจันทร์ จินตัน
- (5) ประชาสัมพันธ์ คือ นายเจริญ เทพวงศ์ และ นายแก้ว เปาหลังหลี่
- (6) คณะกรรมการฝ่าย ประกอบด้วย หัวหน้าฝ่าย เลขานุการ และ กรรมการ ซึ่งมี 2
 ฝ่าย คือ ฝ่ายพัฒนาบุคลากรและฝ่ายพัฒนาการผลิต แปรรูป และการตลาด ฝ่าย
 ละ 7 คน

กฎระเบียบของเครือข่ายฯ

การออกจากตำแหน่ง ในกรณีต่อไปนี้ คือ

- (1) ตาย
- (2) ลาออก
- (3) ย้ายที่อยู่อย่างถาวร
- (4) ให้ออก โดย
 - พ้นจากกลุ่มหมู่บ้าน
 - กรรมการ 22 คน ยกมือเกินครึ่ง

การมาประชุม

- (1) ถ้ามาไม่ได้ให้สมาชิกคนอื่นในหมู่บ้านมาแทน (กรณีจำเป็นจริง ๆ)
- (2) ถ้า กรณีมีเหตุฉุกเฉินเกิดขึ้น

การตรวจสอบงบประมาณ ให้คณะกรรมการมีสิทธิ์ตรวจสอบร่วมกัน และเปิดโอกาสให้สมาชิกในกลุ่มหมู่บ้านตรวจสอบได้เช่นกัน

รูปแบบการประสานงาน ในช่วงแรกนี้เสนอให้ที่เลี้ยงคอบดูแล ช่วยเหลือในช่วงแรก ซึ่งที่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาศูนย์เครือข่ายเกษตรกรตำบลสันทราย ได้แก่

- สภากลางการบริหารตำบล
- คณะกรรมการบริหาร อบต.
- กำนัน / ประธานฯ
- ปลัด อบต.
- เกษตรตำบล
- คุณ โภมล สนั่นก้อน
- ฯลฯ

การพัฒนานโยบายและแผนงานของเครือข่ายฯ

- (1) ด้านการบริหารงาน มีนโยบายที่มุ่งเน้น
 - การกระจายอำนาจและการกระจายความรับผิดชอบ
 - การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคน ประชาธิปไตย
 - การพัฒนาผู้นำเกษตรกร
 - ความร่วมมือกับ อบต. และองค์กรภายนอก
 - บริหารอย่างซื่อสัตย์ อดทน และอดรอ

- พัฒนาระบบให้เป็นสากลและมีความโปร่งใส
 - พัฒนาระบบข้อมูลและทะเบียนประวัติต่าง ๆ
- (2) ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและการเกษตร มีนโยบาย ดังนี้
- การรวมกลุ่มเกษตรกรและพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร
 - การพัฒนาเทคนิคการผลิตและปัจจัยการผลิต
 - การแปรรูปและการจัดการด้านการตลาด
 - การรณรงค์เผยแพร่สาธารณะ
- (3) การเสริมชุมชน มีนโยบาย ดังนี้
- สนับสนุนการศึกษาในชุมชน
 - สนับสนุนวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน
 - ส่งเสริมสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

การศึกษาปัญหาสมาชิกเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร ประกอบด้วย

- ขาดงบประมาณในการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา
- สารโปรแตสเซียมคลอไรด์มีราคาแพง และไม่เพียงพอ และไม่มีความรู้
- ปุ๋ยเคมีมีราคาแพง

การดำเนินการแก้ปัญหา มีขั้นตอน ดังนี้

- รวบรวมรายชื่อเกษตรกรพร้อมความต้องการในการซื้อสารโปรแตสเซียมคลอไรด์ เมื่อทราบจำนวนก็ดำเนินการสั่งซื้อ โดยศูนย์เครือข่ายจะเอากำไร 100 บาท ต่อถัง
- ตรวจสอบข้อมูลการใช้ปุ๋ยเคมีของสมาชิก ว่ามีความต้องการปุ๋ยเคมีสูตรอะไร เป็นจำนวนเท่าไร
- ตรวจสอบราคาปุ๋ยในท้องตลาด เลือกซื้อกับร้านค้าที่ขายถูกที่สุด มาจำหน่ายให้สมาชิก

การติดตามกองทุนฟื้นฟูเกษตรกร มีรายละเอียด ดังนี้

- ศึกษาความเป็นมา ระเบียบข้อบังคับและเงื่อนไขของกองทุนฟื้นฟูเกษตรกร
- เงื่อนไขของกองทุน ประกอบด้วย
 - กลุ่มที่จะจดทะเบียนต้องมีสมาชิกอย่างน้อย 50 คน
 - มีคณะกรรมการรับรองยื่นจดทะเบียน 3 คน
 - ยื่นที่สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัด โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ

- มีแบบฟอร์มการทำโครงการ โดยยึดเอาตามเลขที่บัตรประชาชนเป็นที่ตั้ง ในการขอรับงบประมาณสนับสนุน ซึ่งจะต้องไม่ซ้ำกันระหว่าง กลุ่ม เกษตรกร สหกรณ์ และกองทุนฟื้นฟู
- จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ ชุดเดิมหมดวาระไป
- ทุนทั้งหมด 1,800 ล้านบาท (จากการกู้ IMF 50,000 บาท) แบ่งเป็น 25 % จ่ายขาดเพื่อเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และ 75 % เป็นเงินกู้ ดอกเบี้ย ร้อยละ 1 % ต่อปี และกลุ่มสามารถเก็บเพิ่มจากสมาชิกไม่เกิน 5 %
- เครือข่ายได้ตกลงร่วมกันที่จะจดทะเบียนเป็นสมาชิกกองทุนฟื้นฟูเกษตรกร

บทเรียนที่สำคัญในการสร้างและการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร

การประสานงานเพื่อพัฒนาเครือข่าย ถ้าหากใช้กลไกของ อบต. โดยปลัด อบต. และตัวแทน อบต. ที่ได้รับการแต่งตั้งจาก อบต. จะทำให้การประสานงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้กลุ่ม เกษตรกรในแต่ละหมู่บ้านต้องให้ความร่วมมือ โดยสมาชิกอบต.แต่ละหมู่บ้าน ผู้นำเกษตรกรหรือผู้นำหมู่บ้าน ซึ่งจะทำให้การประสานงานบรรลุผลสำเร็จมากขึ้น และที่สำคัญการประสานตัวแทนเกษตรกรเพื่อ เข้าร่วมเป็นกรรมการเครือข่ายควรมีการคัดเลือกจากกลุ่มเกษตรกรในแต่ละหมู่บ้านเพราะจะได้คนที่มีคุณภาพและเป็นตัวแทนจริง ๆ ไม่ใช่การแต่งตั้งจากผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งอาจไม่เป็นที่ยอมรับของชุมชนหรือ กรรมการเครือข่าย

กลไกการประสานงานต้องมีการวางแผนและติดตามกระบวนการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร ระดับตำบลอย่างต่อเนื่องจนกว่าจะมีการจัดตั้งเครือข่ายเกษตรกรระดับตำบล ถ้าไม่เช่นนั้นอาจมีความเข้าใจผิดในเชิงกระบวนการพัฒนาซึ่งต้องรับรู้และเข้าใจในกระบวนการเดียวกัน

การประชุมคณะกรรมการ การเตรียมการประชุมควรมีการวางขั้นตอนการประชุมให้ชัดเจน การวางบทบาทและประเด็นในการพูดคุยให้เข้าใจง่ายเพื่อให้การประชุมมีความกระชับไม่ยืดเยื้อ ซึ่งจะทำให้การประชุมน่าเบื่อหน่าย การจัดประชุมควรดำเนินไปตามธรรมชาติมีกว่าที่จะมีการวางกฎระเบียบที่เคร่งครัด โดยเฉพาะช่วงแรก ๆ ที่มีการเริ่มดำเนินการจัดตั้งเครือข่ายใหม่ ๆ เพื่อให้มีบรรยากาศของความเป็นกันเองและการคุ้นเคยกันมากกว่า ถ้าหากใช้กฎเกณฑ์ที่เข้มข้นจนเกินไปจะทำให้ไม่เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกรรมการซึ่งยังใหม่และยังไม่คุ้นเคยกัน ผู้ดำเนินการประชุมในช่วงแรก ๆ ควรเป็นผู้มีประสบการณ์ มีทักษะในการดึงศักยภาพทางความคิดของผู้เข้าร่วมประชุมออกมาให้ได้มากที่สุดเพื่อให้เกิดประเด็นในการแลกเปลี่ยนในที่ประชุม การดำเนินการประชุมในช่วงบ่ายจะทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีสภาพอดโรยหรือเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน ถ้าหากหลีกเลี่ยงการจัดประชุมในช่วง บ่ายได้จะเป็นประโยชน์ต่อการประชุม โดยปรับเปลี่ยนเป็นการประชุมในช่วงตอนเช้าหรือเวลาว่างคืน

การดำเนินการประชุมเครือข่ายฯ แต่ละครั้งมีระเบียบกฎเกณฑ์มากเกินไปส่งผลให้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การแสดงความคิดเห็นของกรรมกรมีน้อย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้บทบาทของประธานศูนย์ในการออกความคิดเห็น แม้ว่าประธานจะเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นก็ตาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินการประชุมยังไม่สอดคล้องกับความถนัดหรือการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของกรรมกร ซึ่งต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้น และประการหนึ่งในการติดตามงานของ นักพัฒนา/นักวิจัย เน้นการติดตามที่ผู้นำเพียงไม่กี่คน จึงทำให้ผู้นำคนอื่น ๆ ขาดโอกาสในการเรียนรู้ร่วม บทบาทในการพัฒนางานจึงขึ้นอยู่กับผู้นำเพียงไม่กี่คน

การตระหนักร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกรรมกรในการแก้ปัญหายังไม่เกิดขึ้นจริง ยังขึ้นอยู่กับบทบาทของกรรมกร 2-3 คน ทั้งนี้อาจมีสาเหตุมาจาก

- การเข้ามาเป็นกรรมกรของบางคนไม่ได้มาด้วยความสมัครใจเพียงแต่ถูกเลือกจากสมาชิกให้มาดำเนินการ
- อยู่ระหว่างการเริ่มต้นดำเนินงานศูนย์เครือข่ายฯ ซึ่งกรรมกรบางคนยังปรับตัวไม่ทันเนื่องจากไม่มีประสบการณ์การทำงานในระบบเครือข่ายมาก่อน
- ความเข้าใจต่อสภาพปัญหา สถานการณ์ที่เกิดขึ้นของกรรมกรมีความแตกต่างกัน การรับรู้ข้อมูลยังไม่เท่าเทียมกันจึงทำให้อุดมการณ์ร่วมมีน้อย

การติดตามงานของเครือข่ายยังขาดแผนงานที่ชัดเจน รวมถึงขาดผู้รับผิดชอบในแต่ละข่ายงาน ซึ่งส่วนใหญ่ยังอยู่ในภาวะรับผิดชอบของกรรมกรดำเนินงานมากกว่าที่จะขึ้นอยู่กับกรรมกรร่วมทุกคน จึงทำให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างล่าช้า

ในการประชุมแต่ละครั้งได้มีการติดตามการทำงานของเกษตรตำบลและเกษตรอำเภอ เพื่อจัดทำแผนความร่วมมือกับเกษตรตำบล แต่ในทางปฏิบัติกลายเป็นว่าในการประชุมแต่ละครั้งเกษตรตำบลเป็นผู้มาขอความร่วมมือจากเครือข่าย ซึ่งหมายความว่าเครือข่ายต้องทำงานตามแผนงานของเกษตรอำเภอสารภีมากกว่าที่จะทำงานตามนโยบายหรือแผนงานของตัวเอง

การติดตามข้อมูลที่สำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะข้อมูลจากสถานการณ์ภายนอกชุมชน นักพัฒนา/นักวิจัยต้องติดตามอย่างใกล้ชิดเพื่อที่จะนำมาแลกเปลี่ยนกับกลุ่มผู้นำได้ศึกษาและตัดสินใจอย่างทันที่

3.5.2 การสร้างและเสริมกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรระดับหมู่บ้าน

เป็นเงื่อนไขที่สำคัญที่สนับสนุนการดำเนินงานของกลไกการจัดการปัญหาในระดับตำบล ซึ่งในบางหมู่บ้านมีการจัดตั้งและดำเนินกิจกรรมของกลไกระดับหมู่บ้านอยู่ก่อนแล้ว เช่น กลุ่มเกษตรกร ซึ่งสามารถดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและต่อยอดเชื่อมประสานสู่เครือข่ายระดับตำบลได้เลยเพียงแต่อาจต้องจัดโครงสร้างของกลุ่มใหม่ให้เอื้อต่อการประสานเครือข่ายระดับตำบลมากขึ้น นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องพัฒนาบทบาทหน้าที่และกฎระเบียบของกลุ่มให้เอื้อต่อการดำเนินงานของเครือข่ายระดับตำบลมากขึ้นอีกด้วย

สำหรับหมู่บ้านที่ยังไม่มีกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรระดับหมู่บ้าน มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการแก้ปัญหาการเกษตรทั้งตำบลและครอบคลุมมากขึ้นและเพื่อกระจายความช่วยเหลือสู่เกษตรกรให้ครอบคลุมอีกด้วย ในทางปฏิบัติแล้วหมู่บ้านที่ยังไม่มีกลไกการจัดการปัญหาการเกษตรระดับหมู่บ้าน ถือว่ามีความยากลำบากมากพอสมควรที่จะดำเนินการ เพราะมีเงื่อนไขหลายประการ โดยเฉพาะเงื่อนไขที่เกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อร่วมกันแก้ปัญหา เนื่องจากเกษตรกรยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องดังกล่าวเท่าที่ควร ส่วนหนึ่งเป็นเพราะขาดการส่งเสริมและสนับสนุนจากผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน) ซึ่งพบว่าเป็นผู้นำรุ่นเก่าที่มีอายุมากและใกล้เกษียณอายุราชการ ดังนั้นการทำงานในหมู่บ้านดังกล่าวจึงต้องทุ่มเททั้งพลังกายพลังใจและงบประมาณ อนาคต.เองก็จำเป็นต้องทำงานหนักขึ้นสำหรับหมู่บ้านดังกล่าวเพื่อชี้แจงให้เกษตรกรเกิดความเข้าใจเห็นความสำคัญและเกิดการรวมกลุ่มกันขึ้น

บทเรียนสำคัญของการสร้างกลไกการจัดการปัญหาในระดับหมู่บ้าน พบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจและมีความสำคัญอยู่ 2 ประเด็นคือ

(1) ประเด็นเนื้อหาข้อมูลในการปลูกจิตสำนึกในเรื่องแนวความคิดในการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับภายนอก การกำหนดแนวทางการพัฒนาตนเอง การสร้างพลังอำนาจต่อการแข่งขันทางการค้าทั้งระดับท้องถิ่น ประเทศและระดับการค้าโลก ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้อาจยกตัวอย่างประกอบพร้อมเชื่อมโยงประเด็นมาสู่ผลกระทบกับเกษตรกรทั้งในปัจจุบันและอนาคตก็ได้ ซึ่งจะทำให้เกษตรกรเห็นภาพชัดเจนและเกิดความรู้สึกร่วมในปัญหาและผลกระทบที่จะเกิดขึ้น

(2) ประเด็นบทบาท อนาคต. ต่อแนวทางการพัฒนาชุมชน พบว่า หากเป็นแนวทางหรือรูปแบบที่อนาคต.จะดำเนินการสนับสนุนเกษตรกรภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว จะทำให้เกษตรกรมีความสนใจและอยากดำเนินการมากขึ้นทั้งนี้เพราะเกษตรกรมองว่าเป็นผลประโยชน์โดยตรงที่เกษตรกรจะได้รับผ่านกลไกการสนับสนุนของอนาคต. ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว และที่สำคัญหากเป็นการดำเนินงานผ่านการบอกกล่าวของปลัดอนาคต. กรรมการบริหารอนาคต. และสมาชิกอนาคต. ด้วยแล้วก็จะทำให้เกษตรกรเกิดความเข้าใจในแนวทางร่วมกันทั้งตำบลมากขึ้นด้วยการติดตามอย่างใกล้ชิด การพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซักซ้อมความเข้าใจและสร้างความชัดเจนร่วมกันบ่อยขึ้นทั้งในระดับหมู่บ้านและระดับตำบล

3.6 จัดทำแผนร่วมอบต. พัฒนาโครงการส่งเสริมการเกษตร และการดำเนินการแก้ปัญหา

ได้มีการจัดทำแผนร่วม อบต. โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

(1) การจัดทำแผนงานอบต. ในปีงบประมาณ 2543 ซึ่งสภาพอบต. ทั้ง 2 ตำบลได้นำข้อสรุปของแผนงานการพัฒนาเกษตรที่ได้วิเคราะห์ปัญหาเกษตรร่วมกันไว้ทั้งตำบลไปสู่แผนงาน อบต. ปี 2543 ซึ่งรายละเอียดต่าง ๆ และได้สรุปไว้ในตารางที่ 6 และ 7 ของบทที่ 8

(2) การจัดทำโครงการพัฒนาเสนอ อบต. ของเครือข่ายเกษตรกรตำบลสันทราย ในชื่อโครงการสนับสนุนปุ๋ยเคมีเพื่อการเกษตร และอบต. ได้อนุมัติงบประมาณ จำนวน 30,000 บาท รวมกับงบประมาณเดิม 25,000 บาท เป็นงบประมาณทั้งสิ้น 55,000 บาท

ในการจัดทำโครงการพัฒนาในตำบลสันทรายได้มีการปรึกษาหารือในระดับแกนนำเครือข่ายฯ เพื่อศึกษาวิธีการเขียนโครงการ โดยมีทีมวิจัยเป็นผู้ให้คำแนะนำร่วมกัน ตลอดจนการเก็บข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินโครงการซึ่งเก็บข้อมูลโดยสมาชิกเครือข่ายฯ ข้อมูลที่เก็บ มีดังนี้

- * ความต้องการปุ๋ยเคมีของสมาชิกเครือข่ายฯ ชนิดปุ๋ยยี่ห้อ สูตรปุ๋ย ปริมาณที่ใช้
ราคาปุ๋ยที่เกษตรกรซื้อ
- * สสำรวจราคาปุ๋ยตามท้องตลาด และต่อรองกับร้านค้า ในกรณีซื้อในปริมาณมาก

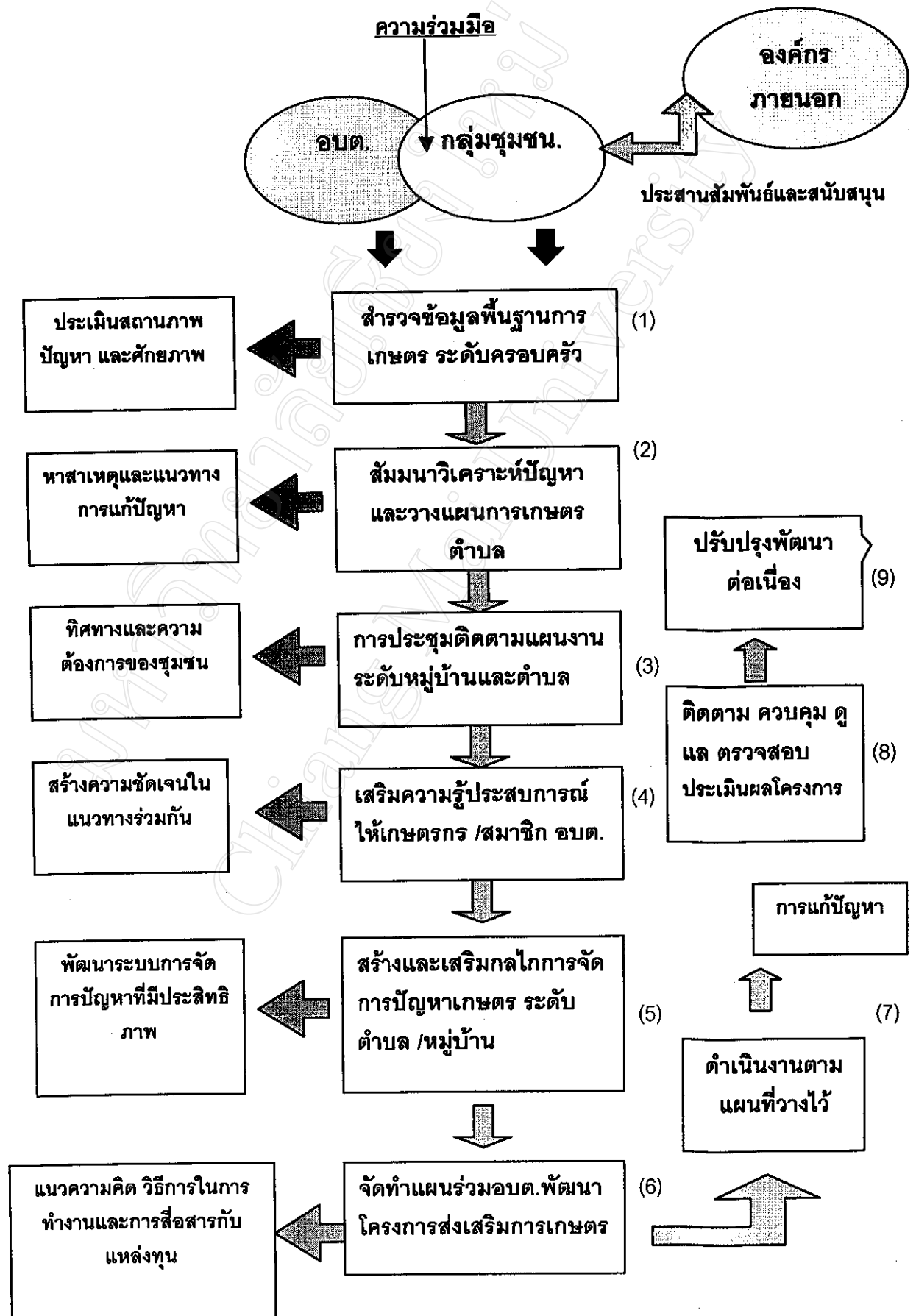
ในขณะที่เดียวกันคณะกรรมการเครือข่ายฯ ก็ได้หาข้อสรุปร่วมกันในหลายประเด็นที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการ โดยมีประเด็นที่ต้องหาข้อสรุปร่วมกัน ดังนี้

- การจำหน่ายให้สมาชิกและคนภายนอก
- การบริหารจัดการและค่าใช้จ่ายในการบริหารจัดการ
- การเก็บค่าปุ๋ย ระยะเวลาใช้คืน
- กฎระเบียบอื่น ๆ ที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

3.7 การดำเนินงานตามแผนงานโครงการ การติดตามประเมินผล การปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

เป็นรูปแบบที่เครือข่ายเกษตรกรและอบต. ที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เครือข่ายฯ และอบต. สามารถดำเนินงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ภายใต้การแก้ปัญหาการเกษตรในระดับตำบลร่วมกัน ตลอดจนถึงการประสานและสร้างความร่วมมือกับภาคีภายนอกในการแก้ปัญหาการเกษตรระดับที่กว้างขึ้นทั้งความร่วมมือในส่วนขององค์กรชาวบ้าน องค์กรเอกชน และองค์กรภาครัฐบาล

แผนภูมิที่ 6. สรุปรูปแบบการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรของ อบต.

ตอนที่ 4 ผลกระทบในเชิงพัฒนา

การศึกษาวิจัยกระบวนการดำเนินงาน ในการส่งเสริมการเกษตรขององค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งได้สรุปผลกระทบเชิงพัฒนาไว้ ดังนี้

4.1 ผลกระทบต่อจิตสำนึกของชุมชน

ความตื่นตัวของสมาชิก อบต. และผู้นำชุมชนต่อการพัฒนาชุมชน ในเรื่องเศรษฐกิจหรือการพัฒนาทางเลือกอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนมีมากขึ้น เช่น การสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ การแสวงหาแหล่งทุนสนับสนุนจากภายนอก ฯลฯ และเกิดความตื่นตัวของชุมชนว่าด้วยการพัฒนาแนวใหม่ที่เน้นการพัฒนาจากฐานความคิดและความต้องการของชุมชนเป็นหลักมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากมีการสอบถามความต้องการแก้ปัญหาภายในกลุ่มชุมชนแต่ละกลุ่มสู่การพัฒนาโครงการขอรับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก รวมถึงการแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนาชุมชนจากการร่วมเวทีต่าง ๆ

การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนของเกษตรกร มีการผลัดเปลี่ยนกันร่วมดำเนินกิจกรรมชุมชนในแต่ละเรื่องอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันมากขึ้น รวมถึงการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปรับข้อมูลความรู้ ประสบการณ์จากภายนอกเข้ามาถ่ายทอดหรือผลักดันสู่การดำเนินการในชุมชนมากขึ้น รวมถึงความสำนึกด้านอื่น ๆ ในชุมชนเริ่มมีมากขึ้น ดังจะเห็น ได้จากการร่วมอนุรักษ์แม่น้ำปิงด้วยวิธีการทำเขตอนุรักษ์ปลาของตำบลสันทราย การร่วมสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชุมชน ซึ่งมีผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ที่ได้จัดตั้งขึ้นเป็นแกนนำในการทำงานและการประสานกลุ่มคนในชุมชนให้ร่วมกันทำงาน

4.2 ผลกระทบต่อกระบวนการจัดการ

ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของ อบต. พบว่า สมาชิก อบต. มีความเข้าใจในบทบาทอำนาจหน้าที่ของตนเองมากขึ้น ซึ่งได้ส่งผลต่อการขยายงานที่เป็นระบบและมีความชัดเจนมากขึ้น กล่าวคือ มีการจัดตั้งกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ที่ดำเนินการเฉพาะเรื่องรวมถึงการสนับสนุนการทำงานของกลุ่มชุมชนกลุ่มต่าง ๆ เกิดความชัดเจนในภาระกิจความรับผิดชอบร่วมกันในแต่ละประเด็นปัญหาเกษตรของผู้นำเกษตรกรและ อบต. จนนำไปสู่การวางแผนการพัฒนางานทั้งในรูปงานพัฒนาและงานวิจัย

กลไกการจัดการปัญหา เกิดกลไกการติดตามงานพัฒนาระดับตำบลในทุกประเด็นปัญหาที่ดำเนินการโดย อบต. และกลุ่มชุมชนที่แก้ปัญหา และมีแผนการสรุปบทเรียนร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และเครือข่ายเกษตรกรมีความตระหนักร่วมกันในการสานต่องานที่ได้วางไว้ด้วยกลไกของเครือข่ายฯ ซึ่งมีการวางกฎระเบียบ คณะกรรมการที่มีบทบาทหน้าที่ มีโครงสร้างการบริหารงาน วาระ และแผนงานต่อเนื่อง

ไว้ชัดเจน โดยมีทีมวิจัย อบต.และราชการที่เกี่ยวข้องเป็นที่ปรึกษา รวมถึงการสร้างกลไกการเชื่อมประสานกับหน่วยงานภายนอกอย่างเป็นระบบมากขึ้น

ในขณะที่ทีมวิจัยก็มีบทบาทที่ชัดเจนต่อการหนุนช่วยงานเดิมและการพัฒนางานใหม่ที่จะช่วยเสริมศักยภาพงานเดิมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น

4.3 ผลกระทบต่อปฏิบัติการทางสังคม

ความตื่นตัวของชุมชนและเครือข่ายการเรียนรู้ กลุ่มผู้นำชุมชนทุกกลุ่ม มีความตื่นตัวต่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญจากภายนอกมากขึ้น และมีการนำข้อมูลข่าวสารดังกล่าวไปสู่การถ่ายทอดให้กับชุมชนอย่างต่อเนื่อง พบว่ามีกลุ่มผู้นำผู้นำที่มีการประสานข้อมูลกับหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชน การประสานข้อมูลผ่านนักวิจัยนักวิชาการ ฯลฯ นำไปสู่การเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกลุ่มอาชีพในชุมชนและระหว่างบุคคลต่อการหาทางออกร่วมกันในแนวทางการแก้ปัญหาด้านอาชีพอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งเกิดขึ้นทั้งในรูปแบบการศึกษารูปรธรรมความสำเร็จในฟาร์มเกษตรกรด้วยกันเองทั้งในระดับชุมชนและต่างชุมชน การเชิญผู้นำเกษตรกรเป็นวิทยากรในกลุ่มของตัวเอง การพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดและการวางแผนงานระหว่างผู้นำชุมชน และการเรียนรู้ประสบการณ์จากชุมชนหรือตำบลข้างเคียงผ่านกลุ่มเพื่อนและระบบเครือข่าย

เกิดกลุ่มอาชีพและเครือข่ายเกษตรกร มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มผู้ปลูกพืชต่าง ๆ กลุ่มเลี้ยงสัตว์และกลุ่มเกษตรกรในระดับหมู่บ้าน มีการพัฒนาระบบ โครงสร้างกลุ่มการเลือกตั้งคณะกรรมการการจัดกิจกรรมการออมทรัพย์และการดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาด้านอาชีพร่วมกัน และเกิดเครือข่ายเกษตรกรระดับตำบลที่มีการดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาร่วมกันที่ต่อเนื่อง โดยเฉพาะกิจกรรมการแก้ปัญหาคารเกษตร ซึ่งมีโครงสร้างเครือข่ายที่ชัดเจน มีกฎระเบียบที่วางร่วมกันไว้ มีการพบปะประชุมกันต่อเนื่อง รวมถึงการเชื่อมประสานการสนับสนุนและช่วยเหลือกันกับองค์กรภายนอก

ความร่วมมือความสามัคคีในชุมชน เกิดความร่วมมือและเกิดความสามัคคีในการช่วยกันแก้ปัญหาชุมชนในทุก ๆ เรื่อง ระหว่าง อบต. และกลุ่มชุมชนทุกกลุ่ม พบว่า นอกจากความร่วมมือและการช่วยเหลือกันในเรื่องการเกษตรแล้ว ผลกระทบดังกล่าวก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มผู้นำในระดับหมู่บ้านทำให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนด้านอื่น ๆ เกิดขึ้นตามมา เช่น การอนุรักษ์ปลาลุ่มน้ำปิงของตำบลสันทรายผ่านกิจกรรม ประเพณีลอยกระทง การลือผักตบชวาในแม่น้ำปิง ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีความร่วมมือในการแก้ปัญหาโรคเอดส์และยาเสพติด ปัญหาในระดับครอบครัวผ่านความเป็นเพื่อนเป็นสมาชิกกลุ่ม และระบบเป็นเครือข่ายที่ขยายบริเวณกว้างขวางและครอบคลุมกลุ่มคนมากขึ้น

ความตื่นตัวของหน่วยงานภายนอก เกิดความตื่นตัวของหน่วยงานภายนอกต่อการสนับสนุนชุมชน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐและหน่วยงานภาครัฐบาลที่เกี่ยวข้องในระดับอำเภอและ

ตำบล พบว่า มีการเข้ามาสอบถามความต้องการการแก้ปัญหาของชุมชนและการเข้ามาช่วยเหลือสนับสนุนโครงการต่าง ๆ ผ่านระบบกลุ่มและเครือข่ายเกษตรกรมากขึ้น

แผนสนับสนุนการเกษตรของ อบต. พบว่า อบต.มีการจัดทำแผนงานสนับสนุนด้านเศรษฐกิจและด้านอื่น ๆ ที่นอกเหนือจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากขึ้น และที่สำคัญมีการสนับสนุนงบประมาณในด้านการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรผ่านกลไกเครือข่ายเกษตรกรระดับตำบล และกลุ่มเกษตรกรระดับหมู่บ้าน โดยในเบื้องต้นอบต. ได้สนับสนุนทุนดำเนินการให้ศูนย์เครือข่ายเกษตรกรตำบล สันทรายเป็นเงิน 55,000 บาท และจะมีการสมทบเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินกิจกรรมของศูนย์เครือข่ายฯ อีกจำนวนหนึ่งหลังจากที่ศูนย์ฯ ได้ดำเนินกิจกรรมไปแล้วระดับหนึ่ง รายละเอียดในเรื่องแผนงานสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของ อบต. สามารถดูได้จากตาราง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2. เปรียบเทียบแผนงาน (ประมาณการรายจ่าย) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2542 และ 2543
(องค์การบริหารส่วนตำบลสันทราย)

แผนงาน /แนวทางโครงการ	ปี 2542	+ -	งบประมาณ	
			เพิ่ม-ลด	ปี 2543
1. แผนพัฒนารายได้ของประชาชน				
1) จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรในหมู่บ้าน	-	+	75,000	75,000
2) จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของแต่ละกลุ่ม	-	+	70,000	70,000
3) ส่งเสริมเครือข่ายเกษตรกรระดับตำบล	-	+	25,000	25,000
4) ระดมทุนชุมชน /กลุ่มเกษตรกร/สหกรณ์	-	+	490,000	490,000
5) พัฒนารูปแบบสู่ความเป็นประชาคม	-	+	50,000	50,000
6) ส่งเสริมการประกอบอาชีพ	180,000	-	180,000	-
7) ช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส	30,000	-	30,000	-
รวมงบประมาณ	210,000			710,000
2. แผนป้องกันและแก้ไขปัญหาโรคเอดส์				
1) การรณรงค์ พัฒนาสื่อและสร้างความเข้าใจในทุก ๆ กลุ่ม	-	+	100,000	100,000
2) จัดเวทีประชุมประชาคม	-	+	20,000	20,000
3) ระดมทุนกองทุนเอดส์	-	+	12,000	12,000
4) ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมช่วยเหลือคนชราเด็ก ที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์	-	+	30,000	30,000
5) ทุนการศึกษาเด็กที่ได้รับผลกระทบจากเอดส์	-	+	65,000	65,000
6) เสริมความรู้ประสบการณ์แก่คณะกรรมการเอดส์ตำบล	113,000	-	84,000	29,000
7) เสริมความรู้เรื่องสุขภาพอนามัย	30,000	-	30,000	-
รวมงบประมาณ	143,000			256,000

แผนงาน / แนวทางโครงการ	ปี 2542	+ -	งบประมาณ	ปี 2543
			เพิ่ม-ลด	
3. แผนพัฒนาคุณภาพชีวิต				
1) รณรงค์ให้ความรู้เรื่องโรคไข้เลือดออก	-	+	50,000	50,000
2) ป้องกันการแพร่ระบาดของโรคพิษสุนัขบ้า	-	+	20,000	20,000
3) พัฒนาเยาวชนให้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์	-	+	600,000	600,000
4) พัฒนาแหล่งน้ำอุปโภคบริโภค	-	+	300,000	300,000
5) ส่งเสริมการศึกษานอกระบบในชุมชน	-	+	700,000	700,000
รวมงบประมาณ	-			1,040,000
4. แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน				
1) สร้างถนนคอนกรีตเสริมไม้ไผ่	747,180	+	492,820	1,240,000
2) สร้างถนนแอสฟัลติกคอนกรีต	-	+	1120,000	1,120,000
3) ปรับปรุงซ่อมแซมถนน	334,449	+	990,551	1,325,000
4) ก่อสร้างสะพานคอนกรีตเสริมเหล็ก	290,000	+	230,000	520,000
5) จัดให้มีแสงสว่างในที่สาธารณะ	129,554	+	20,446	150,000
6) ซ่อมแซมระบบประปา	170,000	-	170,000	-
รวมงบประมาณ	1,671,183			4,355,000

แผนงาน / แนวทางโครงการ	ปี 2542	+ -	งบประมาณ	ปี 2543
			เพิ่ม-ลด	
5. แผนงานพัฒนาสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วม				
1) เสริมความรู้เกี่ยวกับขยะ	-	+	50,000	50,000
2) ขยะเพื่อสิ่งแวดล้อม	-	+	30,000	30,000
3) การจัดการดูแลที่สาธารณะประโยชน์	-	-	-	-
4) อุทกนุญกองทุนอนุรักษ์ปลา	-	+	50,000	50,000
5) งานประเพณีทำบุญเขตอนุรักษ์ปลา	-	+	20,000	20,000
6) พัฒนาลำเหมืองตัวอย่าง	-	+	5,000	5,000
7) ส่งเสริมการดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อม	40,000	-	-	-
8) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการปกครองส่วนท้องถิ่น			40,000	-
รวมงบประมาณ	40,000			155,000
6. แผนด้านการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม				
1) อบต.พบประชาชน				10,000
2) เสริมความรู้ให้แก่ผู้นำชาวบ้าน				10,000
3) เวทีประชาคมประจำปี				20,000
4) จัดสร้างที่ทำการอบต.				1,500,000
5) จัดซื้อวัสดุสำนักงาน				50,000
6) เงินเดือนพนักงานส่วนตำบลและลูกจ้าง				327,600
7) เบี้ยประชุม				112,000
8) ค่าตอบแทนสมาชิกอบต.				414,000
9) ค่ารักษาพยาบาลพนักงานและกรรมการ				50,000
10) การศึกษานูตรพนักงานและกรรมการ				50,000
11) ค่าซ่อมแซมครุภัณฑ์สำนักงาน				20,000
12) ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์				20,000
13) วารสารและหนังสือพิมพ์				9,000
14) ค่ารักษาความสะอาดสำนักงาน				48,000
15) จัดซื้อครุภัณฑ์สำนักงาน				70,000
รวมงบประมาณ				2,710,600

จากตาราง พบว่า อบต. มีการจัดทำแผนงบประมาณด้านการเกษตรในปี 2543 เพิ่มขึ้น จากปี 2542 เป็นจำนวนเงินประมาณ 500,000 บาท โดยเน้นแผนงานเกี่ยวกับ กลุ่มเกษตรกร การเรียนรู้ของเกษตรกร เป็นสำคัญ และมีการจัดทำแผนงานเกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต 100 % เป็นจำนวนเงินถึง 1,000,000 บาท ซึ่งในปี 2542 ไม่มีการจัดทำแผนงานดังกล่าว นอกจากนี้ยังได้มีการจัดทำแผนงานเกี่ยวกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการแก้ปัญหาโรคเอดส์เพิ่มขึ้น กว่า 200,000 บาท

แต่อย่างไรก็ตามก็ยังคงพบว่าอบต. มีการจัดทำแผนงานเกี่ยวกับโครงสร้างพื้นฐานเพิ่มขึ้นเช่นกัน กล่าวคือเพิ่มขึ้นกว่า 2,500,000 บาท